

Plungės
kunigaikščių
Oginskių parke.
2014 m.
Danutės Mukienės
nuotrauka

917713921261003

ŽEMAIČIŲ

žemė 2014/2 (92)

Šiluvos Švč.
Mergelės Marijos
apsireiškimo
(Ligonių
sveikatos)
kopyčia.

2014 m. Danutės Mukienės
nuotrauka

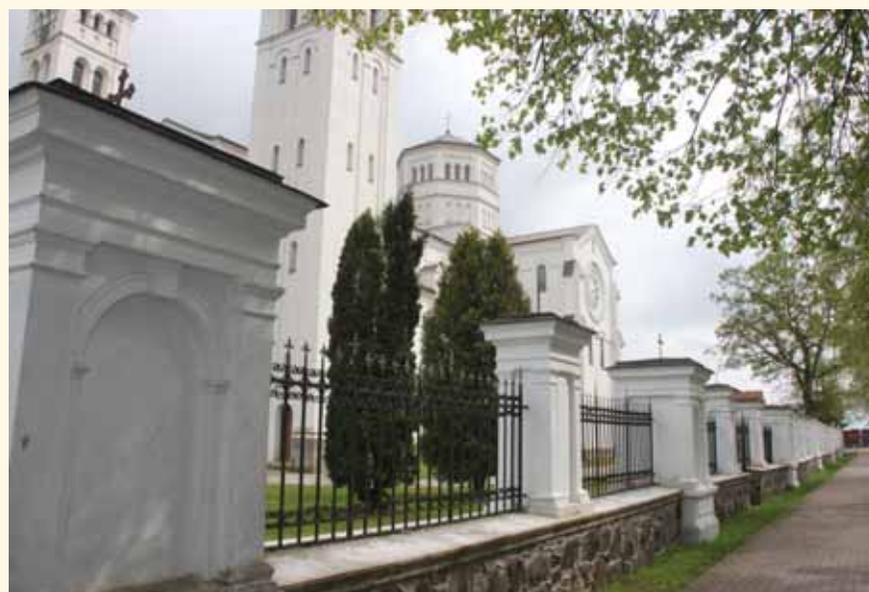
Restauruota buvusios Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodybos laikrodinė. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Buvusioje Rietavo kunigaikščių Oginskių dvaro sodyboje. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Plungės buvusios kunigaikščių Oginskių dvaro sodybos parke. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Rietavo šv. arkangelo Mykolo bažnyčios fragmentas. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

KULTŪRA
ARCHITEKTŪRA
LITERATŪRA
PAVELDAS
TEATRAS
ISTORIJA

ŽEMAIČIŲ

Regėjūonu kultūrėniu inicetėvū cėntra, Žemaitiu akademėjės, Žemaitiu akademėnė jaunima korporacėjės „Samogitia“ leidėnis

žemė

žemaitiu žemė

2014/2(92)

5–11 p.

12–19 p.

12–19 p.

- 2–4 / Petras BIELSKIS. Vaidinimai, vaiduokliai arba demonai, o gal pasaulėjauta
4 / Petras Bielskis
5–11 / Danutė BUDRYTĖ-SAMIENĖ, Danutė MUKIENĖ. Su Konstantino Glinskio vardu
12–19 / Kelmės mažasis teatras
20–21 / Danguolė ŽELVYTĖ. Folkloras ir teatras
21 / Vincenzo Juzumo „Žemaičių vyskupijos aprašymas“ – lietuviškai
22–27 / Rasa REIVYTYTĖ-VASILIAUSKIENĖ, Andrėja GRIČIŪTĖ, Virginija KUPSTIENĖ, Genutė BALIULIENĖ, Reda BUTNORIENĖ. Akmenės rajono savivaldybės kultūros centro suaugusiųjų liaudies teatras
28–29 / Sigitą MATULIENĖ. Plungės kultūros centro vaikų ir jaunimo teatras „Saula“
30–31 / Plungėje – IX tarptautinis vaikų ir jaunimo teatrų festivalis-kūrybinė laboratorija „Mažoji Melpomenė“
32 / Morta Baužienė – apie senojo Vilniaus mūrus
32–34 / Morta BAUŽIENĖ. Lietuvos nacionalinė filharmonija
34–35 / Vilniaus žemaičių kultūros draugijai – 25
36–39 / Leonardas Tuleikis (1939 m. sausio 25 d. – 2014 m. balandžio 20 d.)
40–42 / DŽERVIENĖ Teklė. Pošiniai ont smėltina
43–46 / UNTULIS Edmunds. Vikings é vaidilutė
47–49 / UNTULIS Edmunds. Eilėrašė
50–51 / Eduardas Antanas Jonušas (1932–2014)
52–65 / Danutė MUKIENĖ. Ko vis dar ieškome ir ko neberandame Palangoje?
66 / „Žemaičių kapinės. Lenkiški pėdsakai Abiejų Tautų istorijoje“
66–67 / Antanas IVINSKIS. Išskirtinės reikšmės leidinys
68–69 / Libertas KLIMKA. „Lietuviškų tradicijų skrynelė“
70 / „Prie atvirumo židinio“
70–71 / Albinas Antanas KAZLAUSKAS. Eilėraščiai
72 / „Mykolas Kleopas Oginskis: politikas, diplomatas, ministras ir jo pasų kolekcija“

REGĖJUONU KULTŪRĖNIU INICETĖVŲ CĖNTRŲ.
LEIDĖNI SODARĖ, MAKETAVA
REDAKTUORĖ Mukienė Danutė.

ŽORNALA REDAKCĖNĖ TARĪBA: Butrėms
Aduoms, Daujuotitė Vėktuorėjė,
Kelmėckātė Zita, Sungailienė Loreta,
Mukienė Danutė.

Žornals parėngts igivėndėnont
kultūrėni pruojekta „ŽEMAIČIAI
TEATRE IR TEATRAS
ŽEMAITIJOJE“.

Pruojekta rem LIETUVUOS
SPAUDUOS, RADĖJĖ ĖR TELEVIZĖJĖS
RIEMĖMA FONDS.
2013 m. pruojekta igivėndėnėmou Fonds
skirė 24 tūkst. Lt.

ISSN 1392–2610.
Regėjūonu kultūrėniu inicetėvū cėntras,
Vilniaus g. 22, LT-01119 Vilnius.
Tel. 8 687 47 550.
Tel. / faksos (8 5) 261 9670.
El. p. zemaiciu@gmail.com.
<http://www.samogit.lt>.
Spausdėna AB „Lietuvos ryto spaustuvė“.
Tiražos 1 000 egz.
Žornals prenumeruojems.

VAIDINIMAI, VAIDUOKLIAI ARBA DEMONAI, O GAL PASAULĖJAUTA...

PETRAS BIELSKIS

Prof. Petras Bielskis. Aistės Čėsnaitytės nuotrauka iš Vyskupo Motiejaus Valančiaus memorialinio muziejaus archyvo

Seniausia ir gryniausia mūsų liaudies drama yra *Vestuvinė rėda*. Nesunkiai atsekama ir meninio mąstymo tradicija, sugėbėjimas kalbėti apie pasaulį, sukuriant vyksmą arba vaidinant. Kita vertus, čia daug ženklų, kurie liudija antropomorfinių dievybių liekanas – svočios rauda prie moteriškos lyties stabo, padaryto iš šiaudų kūlio¹, jaunosios ritualinis veiksmas lieti midų ar vyną į lubas atskleidžia senovės baltų bičių deivės Austėjos kulto semantiką², grupinės, didžiosios šeimos elgsena – sargybiniai arba mituliai „gulėjo per veselę su draugėmis, vežusiomis jaunąją“³. Jaunojo broliai ar net pusbroliai, šokdindami iš eilės nuotaką, rodo paprotinės teisės paveldą⁴.

Tai – neolito pradžios palikimas, akmens amžiaus kultūra. Matriarchatą keičia pa-

triarchatas, įsigali prievartinio nuotakos grobimo arba pirkimo papročiai – nuotakos slapstymas, vartų užkėlimas ir gynimas, virkavimas. Tai pirktinių vestuvių formos⁵. Vėl ženklai iš labai seniai, iš tolimų epochų – prieš Kristų ir po Kristaus.

Iš pradžių buvo ritualas, bet vėliau, nutolęs nuo sakralumo (šventumo), virto apeiga, papročiu ar vaidinimu. Kultūros židiniams nutolstant, ženklai praranda pirmykštę prasmę, bet kalbėjimo forma nevalingai užsikoduoja genuose ir išlieka. Ne teatras, o vyksmas. Žmogaus gyvenimas pakartojamas kaip Rugio kalendorinėje dramoje per vyksmą: pasėjo rugelį, sužaliavo rugelis, iškentė žiemą rugelis, išplaukė varpomis rugelis, nukirto dalgėmis rugelį, iškūlė spragilais, sumalė akmeninėmis girnomis ir padėjo duonele ant stalo.

Kokia galinga tautos atmintis, kuri net per kelias epochas išlaiko patirtį iš tolimų epochų! Kažkokia kosminė atminties atmaina.

Viduramžiais jėzuitai, atidarę Akademiją Vilniuje, susidūrė su keistu reiškiniu – studentai Šventąjį raštą noriau vaidino negu skaitė. Vaidino kiemuose, gatvėse ir ypač bažnyčiose. Jie, į klasikinę lotynišką tekstą įterpdami intermedijas gimtąją kalba, naudojo senosiomis liaudies vaidinimo formomis, lietuvių juoko kultūra. Šventraštis, kaip ir mūsų *Vestuvinė rėda*, įgydavo komedijinių elementų. Kita vertus, niekur bažnyčiose jau nebevaidindavo. Vizituojuojantys provincijolai raportais užpylė Jėzaus draugijos generolą Romoje, kuris neapsikentęs apie vaidinimus ėmė rašyti provincijolams direktyvinius laiškus: „Jeigu jos [intermedijos] yra tik tolesnio turinio dalies paaiškinimas (tačiau nemanoma, kad taip yra), tada gali būti, jei ne, reikia jas visai pašalinti“⁶. Jėzuitų pasiteisinimo laiškuose iš Vilniaus jaučiamas nuogaštavimas, kad jeigu

lietuviams uždraus vaidinti bažnyčioje, čia Dievo žodis neateis.

Vaidinimas iškeliamas kaip dvasinė lietuvių substancija. Tai patvirtina, kad vaidinimas lietuviams buvo ne tik gerai žinomas, bet ir reikšmingas.

Pirmiausia, kas buvo tie akademijos studentai? Viduramžių dokumentai, įvairūs memorialai rodo, kad dauguma jų buvo atėję iš miškuose buvusių sodybų. Nuo žemės. „Mykolas Gerulskis (1689-10-20), žemaitis, baigęs filosofiją ir teologiją, turėdamas didelį lietuvių pamokslininko talentą, ėmė nuolatos eiti tas pareigas; Kazimieras Ginkevičius (1682-03-02), žemaitis, tiesiai iš naujokyno buvo pasiųstas į Tilžę, kur sakė lietuviškus pamokslus, jo gimtoji lietuvių kalba buvo tokia graži, kad paprasti klausytojai jį tiesiog garbinte garbino; Povilas Juodeika (1646-06-25), žemaitis, dirbo pamokslininku įvairiose kolegijose, taip pat ir Karaliaučiuje; Jonas Juknevičius (1617), žemaitis, ilgą laiką dirbo misionieriumi ir pamokslininku Karaliaučiuje, Pranciškus Kelpša (1689), žemaitis, pasižymėjo ypatingu lietuvių pamokslininko talentu, buvo vadinas „lietuvių apaštalu“; Jurgis Smoloka (1680-02-28), žemaitis, garsus poetas, dėl nepaprasto iškalbingumo vadinamas „Lietuviu Auksaburniu“, daug metų dirbo lietuvių pamokslininku Karaliaučiuje, Tilžėje, Varniuose. Tokį pat titulą turėjo Laurynas Skšetuckis (1650-08-02), žemaitis, beveik visą laiką sakęs pamokslus lietuvių kalba; Petras Vaičiūnas (1687), žemaitis, filosofijos daktaras, puikiai kalbėjo lietuviškai; Mykolas Varševičius (1612-09-30), lietuvis, apie 30 metų dirbo misionieriumi Lietuvos kaimuose“⁷.

Akivaizdus Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio įdirbis įgyvendinant Tridento susirinkimo tautinės bažnyčios idėjas. Būtent jis pirmas surinko Alsėdžių apylinkių kai-

mo bernus, išmokė rašto ir juos išmoksino. Daug yra raštingų, bet šitie žemaičiai turėjo kažką daugiau, atsinešė iš prigimties, nes žmonės juos „garbinte garbino“, vadino „lietuvų apaštalais“. Mūsų laikams reikalingesnis tas „kažkas“, einantis greta raštingumo, greta kuriančio žmogaus.

Įdomu, kad vienuoliai, viduramžių ateiviai, savo laiškuose išskelė dar vieną keistą tiems laikams mūsų dvasios bruožą. Jie sakosi radę tikinčią tautą. Lietuviai suprato esant gyvenimą šiaupus ir anapus. Tą mintį patvirtinta ir seniausias mitas apie Sovijų.

Misijonieriai. Memorialuose pasakytą, kad jie „aplankė kaimynystėje, netoli nuo miesto esančius kaimus, rado visiškai nenormalią padėtį ir dėl to labai nelaimingus žmones. Du iš jų, surinkę vaikus ir mokę krikščionių tikėjimo pradmenų, pastebėjo ant vieno vaiko kaklo kabant prastos medžiagos maišelį. Įtardami, kad čia yra koks nors prietaras, jie paklausė berniuką, ką jis ten turįs įsidėjęs. Tas atsakė, jog turįs ten savo dievą; gavęs iš motinos; motinos paliepiamu jį nešiojįs. Mūsiškiai tą skudurą išvertė ir rado dvi nupjautas žalčių galvas. Kai jie jas atėmė, berniukas ėmė rėkti, reikalausti gražinti jo dievą ir – nuostabus bei apgailėtinas dalykas – labai sunkiai susirgo. Mūsiškiai jį ramino ir, davę vaškinį avinėlį, panaudoję šventųjų relikvijas, pagydė ligą, o žalčių galvas atnešė man“. (Lebedys J., *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, Vilnius, 1976, p. 199).

Vėl tekstai apie tikėjimą. Bet jų esmė ne tikėjimas, ne vaikas, ginantis motinos dievą, bet pati motina. Ką ji kalbėjo savo vaikui, kaip ji sugebėjo sukurti tokį Dievą, kurį vaikas mirtinai gina? Tai ir yra tas mūsų ieškomas „kažkas“. Būtent vertybių paveldėjimas ir supratimas, įsitikinimų žūtbūtinumas yra esminis pašaliečio liudijimas apie lietuvio dvasią.

Dvasia ir forma arba reiškimo būdas.

Vytautas Kavolius sako, kad „vaidinimas atsiranda, kai gamtos nebepakanka“. Lietuviai niekada gamtos nepakako ir nepakanka, jis nuolat ją perkuria, sustiprina, sumalonybina, turi transcendentinį mąstymą. Realus ir išgalvotas gyvenimas – žmogaus žemė, žmogaus dangus, žmogaus pragaras.

„Kai gamtos nebepakanka“, atsiranda demonizmas arba mitai apie demonus. Protėvių arba vėlių kultas, hipertrofuoti žmogaus

vaizdiniai, raganų procesai irgi ateina iš ten, gyvi mūsų kultūrinėje sąmonėje. Apie tai yra išlikę viduramžiais tų pačių jėzuitų paliudyjantys tekstai.⁸

Kadangi mitologija nėra tik „pasaulis ir jo daiktai, bet tai, ką žmogus galvoja apie pasaulį, daiktus ir save patį“⁹, tai, kalbėdami apie dievus ar demonus, žmonės pasakoja apie save. Taip klausome ir girdime savo istoriją, savo kultūrą ir tikėjimą, suprantame gentainių išgyvenimų dramatiškumą, jaučiame žmogaus baimę kosminėje erdvėje.

Sakysite, kad visa tai labai toli, uždaryta raganų teismų tardymo protokoluose.

Paimkime iš arčiau, vyskupo Motiejaus Valančiaus tekstus, pvz., „Buvo jau vėlyvas ruduo, lapkričio 6 d. Žvarbus šiaurės vakarų vėjas bepradėm pūtė su sniegu ir lietum. Aš turėjau tvirtą drobe apsiūtą skėtį. Suskambino į pamokas po pietų; pasiėmiau tą skėtį ir išėjau. Ligi tik priėjau Ano koplyčią, išskėčiau skėtį, mane pagavo audra. Knygos iš po pažasties iškrito, nusitvėriau abiem rankom už skėčio ir pakilau į orą. Skridau čia aukščiau, čia žemiau; tariaus į dangų nuskrisiąs. Švento Jono kalne pats vėjas užbloškė mane už koplyčios. Pasiekęs kojomis žemę, suglaudžiau skėtį, tada vėjas jau nieko nebegalėjo padaryti. Perskridau karčemą, tiltą, Varduvos upę, kuri rudens metu gili esti; pralėkiau oru mažiausiai 2 000 žingsnių. Prisipažįstu, nusigandau, nes mirtis buvo ant nosies. Todėl įėjau į Judo pabučiavimo koplyčią padėkoti viešpačiui Dievui už tai, kad išlikau sveikas. Vos tik priklupe, kažkas, praeidamas pro šalį, koplyčią uždarė ir kablelį užkabino. Šokau prie durų, beldžiau, bet žmogaus nebebuvo. Palikau kaip paukštis narve. Tris ketvirčius valandos prastovėjau prie durų, žiūrėdamas pro plyšį tarp suvėrimo, ar kas neina. Galų gale išvydau ateinančią bobą, pradėjau belsti ir smarkai šaukti. Išgirdo ir atidarė. Bėgu kiek tik betesėdamas į klasę – jau būta arti galo pamokos¹⁰.

Žmogus vykyme, kaip rugio grūdas kalendorinėje dramoje. Realus ir išgalvoto gyvenimo betarpiškas derinys taip pat ateina iš

(Nukelta į 4 p.)

Nuotraukoje – Žemaitija nuo Šatrijos kalno. 2014 m. gegužės mėnuo. Danutės Mukienės nuotrauka

PETRAS BIELSKIS

Petras Bielskis – Klaipėdos universiteto profesorius, humanitarinių mokslų daktaras, režisierius, teatrologas.

Gimė 1935 m. vasario 20 d. dabartinio Šilalės rajono Mėčių kaime (anuomet – Laukuvos valsčiuje). P. Bielskio mokslinės veiklos kryptys yra liaudies, mokyklinis teatras. Klaipėdos universitete profesorius dėsto teatro meno pagrindus, dramos teoriją, teatrologijos istoriją, spektaklio analizę, lietuvių teatro kritiką, lietuvių teatro genezę. Jis žinomas ir kaip novelių, pjesių autorius.

P. Bielskis 1953–1955 m. už antisovietinę veiklą buvo kalinamas Komijos lageriuose. Vėliau grįžo į Lietuvą ir 1957–1960 metais studijavo Vilniaus universitete.

1963–1969 m. jis toliau mokėsi Lietuvos konservatorijoje Vilniuje, o 1977–1983 m. – Maskvoje (Lunačiarskio teatro meno instituto aspirantūroje). Mokslų daktaro laipsnį apsigynė 1983 metais.

Jis kurį laiką yra dirbęs ir profesionaliu aktoriumi. Tokią karjerą jis pradėjo 1956 m. Šiaulių dramos teatre, kuriame aktoriumi dirbo iki 1961 metų. Vėliau (1970–1980 m.), kai jau buvo baigęs Lietuvos konservatoriją, dirbo Lietuvos televizijos režisieriumi. 1975 m. Vilniuje, prie Menininkų rūmų, įkūrė Novelės teatrą ir jame iki 1985 m. dirbo režisieriumi.

1980 m. pradėjo dirbti Klaipėdos universiteto (iki 1991 m. vadinosi Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakultetu) dėstytoju.

1991 m. P. Bielskiui Klaipėdos universitete patikėtos Teatro pedagogikos katedros vedėjo pareigos, 1986 m. jam suteiktas docento, o 2000 m. – profesoriaus vardas.

2000 m. P. Bielskis tapo rašytojo Balio Sruogos, 2001 m. – vyskupo Motiejaus Valančiaus premijų laureatu. 2008 m. jam suteiktas Šilalės rajono Garbės piliečio vardas, o 2009 m. Petras Bielskis išrinktas pilietiškausiu klaipėdiečiu.

(Atkelta iš 3 p.)

toli. Liaudies dramoje „tekstas ir veiksmas yra lygiaverčiai, o atskirais atvejais veiksmas užima net vyraujančią vietą“¹¹.

Dar daugiau, M. Valančius, siekdamas savo tikslo, kuria išplėtotus vaidinimus: „Šačių parapiją žinojo vyskupas M. Valančius kaip labiausiai užsispyrusią ir atkakliausią. Šatiškiai ilgiausiai spyrėjosi ir nesidavė kunigams atverčiami į blaiivybę. Nuvyko pats vyskupas ir šuktelėjo iš sakyklos jiems: „Sakykite man, mano mieli šatiškiai, ką turite su jumis daryti? Kaip aš pristatysiu Pona dievui jūsų girtas dūšes?“ Tik tiek tepasakęs, vyskupas nulenkę galvą ir atsi-klapęs sakykloje meldėsi. Žmonės sumišo, kumščiojo viens kitą ir tarpusavyje šnibzdėjo: „Žiūrėkite, vyskupas verkia, verkia dėl mūsų neklusnumo“. Netrukus šimtas vyrų suklaupė kaip mūras bažnyčioje ir didžiū balsu pragydo: „Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė... kad ir žemė drebėtų... ir kalnai virstų į jūrų gilumas...“¹²

Šis epizodas tarsi mini dramos pavyzdys.

Daugelis vyskupo M. Valančiaus poelgių ir sprendimų pažymėti ryškia forma arba teatralumu – specialiai sukurta įtaigos priemonių sistema aukštesniam tikslui pasiekti. Vėl žūtūtinumas.

Kitas atvejis. M. Valančius Varniuose įšventinamas į vyskupus. Koks čia vyskupas, jo motina – muzikė. Suponuojama priešprieša: pažeminimas ir išaukštinimas.

„Neilgai trukęs po savo konsekracijos, vyskupas Motiejus Valančius iškilmingoje draugystėje dvasiškųjų vyko į gimtinį savo sodžių, peržengęs slenkstį trobelės, kur gyveno jo motina, puolė jai po kojų ir prašė palaiminimo. Susigraudinusi senelė ištiesė j aną ranką ir, darydama ant jo kaktos kryžiaus ženklą, tarė virpančiu balsu:

– Sūnau, laiminau tave pirmą kartą, kad ant svieto atėjai; laiminau antrą kartą, kai į dvasiškąjį stoną tave išleidau, šiandien laiminu tave trečią kartą. O dabar, vyskupe, – tarė priklaupdama prieš jį, – tavo motina meldžia palaiminimo.“¹³

Ir Valančius palaimino savo motiną.

Čia taip pat būtina skirti tikslą nuo priemonių tikslui pasiekti. Motinos palaiminimas yra tikra ir nekvėstuojama dvasinė vertybė, bet būdas tai vertybei realizuoti yra aiškiai sustiprintas, hipertrofuotas, kitaip sakant, suteatralintas. Palaiminimas čia tampa kaip priemonė kitam, toje situacijoje svarbesniam tikslui pasiekti – motinai išaukštinti.

Vyksmas ir įgimtas dieviškumo supratimas.

Mūsų laikai. Eimuntas Nekrošius analogiškai principu kuria visus savo spektaklius – vyksmas po vyksmo, kaip tapyboje iš atskirų spalvinių plėmų sudėstomas paveikslas (*Ilgą kaip šimtmetis diena, Metai, Faustas*).

„Otelo“ vaidinimas, pavyzdžiui, sudarytas, sąlyginai įvardinus, iš pykčio, keršto, liūdesio, nevilties, pralaimėjimo epizodų. Otelą vaidina aktorius Vladas Bagdonas. Dezdemona (aktorė E. Špokaitė) mirusi guli ant grindų. Otelas išgyvena liūdesį, tiksliau, kuria vyksmą apie liūdesį: perstatinėja daiktus, iš po tachtos ištraukia gėlių vazonus, skirsto pagal spalvą, stato prie Džiuljetos kojų, tarp kojų, prie galvos, atsineša laistytuvą, laisto, pirma vazonus, tada grindis aplinkui, kažką šukčioja, net sutrepsi, šoka...

Vaidinimo finalas. Apokalipsinis vyksmas – žmogus tarp dviejų stichijų. Otelo karsatas ar lovys su juo padedamas ant scenos briaunos, tarp scenos ir salės. Žmonės, daug žmonių stumia jį nuo scenos. Pasigirsta artėjančios bangos gausmas. Minia, apimta panikos, bėga gilyn. Banga atslūgo. Atsargiai, bet vėl stumia, vėl artėja banga... Ir tamsa.¹⁴

Panaši vyksmo kaip vaidinimo kalbos kūrimo struktūra aptinkama beveik visuose dabartinių lietuvių režisierių darbuose. Ir, žinoma, visur įgimtas dar tas „kažkas“, dieviškumas.

Vertybių paveldėjimas, įsitikinimų žūtūtinumas, dieviškumas. Iš kur visa tai? Genetinė atmintis, pirmos patirtys, „niekas nemaitina taip, kaip gimtoji vieta. Niekas, niekas.“¹⁵ Vėl sugrįžtame prie *Vestuvinės rėdos* poetikos – kuriamas išplėtotas vyksmas. Tai ir yra lietuviško vaidinimo tapatybės svarbiausias bruožas.

¹ Čepienė V., *Lietuvių liaudies vestuvių veikėjai*, Vilnius, 1977, p. 69.

² Greimas A., *Tautos atminties beiškant*, Vilnius, 1990, p. 274.

³ Valančius M., *Raštai*, Vilnius, 1972, t. 1, p. 270.

⁴ Dundulienė P., *Lietuvių etnologija*, Vilnius, 1991, p. 356.

⁵ Jurginis J., *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1958, t. 1, p. 252.

⁶ Ulčinaitė Eugenija, *Vilniaus Akademijos vizitatorių memorialai ir vyresniųjų nutarimai*, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 20.

⁷ *Ten pat.*, p. 15.

⁸ Lebedys J., *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, 1976, p. 210.

⁹ Greimas A., *Tautos atminties beiškant*, Vilnius, 1990, p. 29.

¹⁰ Valančius M., *Raštai*, 1972, Vilnius, p. 476.

¹¹ Skrodenis S., *Liaudies dramos užuomazgos lietuvių kalendorinėse apeigose*, Vilnius, LMA darbai, A serija, 1966, 2(21), p. 286

¹² Valančius Grigas, *Žemaičių Didysis*, Los Angeles (JAV), 1978, 1 d., p. 13.

¹³ Chociszewski J., *Złota ksiązka dla dzieci*, Poznań, 1896, p. 20.

¹⁴ E. Nekrošius, „Keturių režisūrinių tezės“, *Lietuvos scena*, 2007, Nr 1/6.

¹⁵ *Ten pat.*

Su Konstantino GLINSKIO

VARDU

PARENGĖ DANUTĖ BUDRYTĖ-SAMIENĖ IR
DANUTĖ MUKIENĖ

„Kaip artistas, iš savo turtingos ir taurios asmenybės jis sukūrė mums visą galeriją personažų – labai įvairių, bet visuomet išgyventų ir įtikinamų. Kaip režisierius jis pasižymėjo dideliu taktu, skoniu ir menine nuovoka, rasdamas deramą pusiausvyrą tarp realybės ir fantazijos, tarp tikrovės ir idealo. Kaip scenos pedagogas, jis brangino savo mokinių individualybę, skatino juos ugdyti ir turtinti savo vidaus pasaulį, krauti savo vaidybos meno išteklius. Dėl to Konstantinas Glinskis ilgai bus gyvas mūsų teatro tradicijoje ir vaidybos mene“.

Vincas Mykolaitis-Putinas

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „Elegija apie atsiskyrėlį Ignacą“ (pastatyta pagal A. Giedraitį-Giedrį). Scenarijaus autorė ir režisierė D. Budrytė-Samienė. Fotografas Algis Petraitis

„Jei aiškiai ir nematyti, kas palieka, visgi nė vienas kūrybos krislas nepradingsta, nes vaidybos tobulinimas, evoliucija pereina nuo vienas kitam. Jauna karta – žiūrovai ir jų artistai – jie lavinasi ir įsideda širdin visa, ką mato, ir tik per sena eina prie naujo. Tikroji kūryba daro įspūdį, t. y. užkrečia amžinai... Niekas pasauly nepražūna, visa, nors ir po truputį, bet stumia kultūros vežimą pirmyn.“

Konstantinas Glinskis

Publikacijoje panaudotos nuotraukos iš Danutės Budrytės-Samienės archyvo

KELIAS, KURIUO KONSTANTINAS GLINSKIS ATĖJO Į TEATRĄ

Jei Jurbarką pavadinsime teatro miestu, tikriausia, tam neprieštarauš nė vienas šio rajono gyventojas. Lietuviški spektakliai šiame mieste buvo pradėti vaidinti jau 1905-aisiais, praėjus metams po lietuviškos spaudos atgavimo. Tada Jurbarko, kaip ir Palangoje 1899-aisiais, buvo parodyta Keturakio „Amerika pirtyje“. Lietuvišką vakarą tąsyk čia surengė kompozitorius, chorų organizatorius ir dirigentas, muzikos publicistas, folkloristas, pedagogas ir muzikos visuomenininkas S. Šimkus (gimė 1887 m. vasario 4 d. Seredžiaus valsčiaus Motiškių kaime – dabar šis kaimas priklauso Jurbarko rajonui, mirė 1943 m. spalio 15 d. Kaune) ir vargonininkas J. Pocius.

S. Šimkus studijų Varšuvos muzikos institute metais (1904–1906) mokėsi vargonų klasėje pas prof. J. Suržinskį, sugrįžęs per atostogas į gimtąjį Jurbarką, organizuodavo lietuviškus vakarus, spektaklius, rengdavo koncertus, užrašinėdavo liaudies dainas. 1904–1906 m. jis vadovavo ir Varšuvos lietuvių draugijos chorui.

Įprasta teigti, kad Konstantinas (Kastantas) Glinskis į teatrą

veiklą įsitraukė S. Šimkaus darbų ir idėjų paskatintas. Neabejotina, kad būsimajam aktoriui, režisieriui, pedagogui K. Glinskiui renkančis gyvenimo kelią, 1905 m. Jurbarko pamatytas spektaklis buvo viena iš paskatų pasukti į teatrą.

K. Glinskis gimė 1886 m. liepos 25 d. Jurbarko, mirė 1938 m. gruodžio 3 d. Kaune. 1905 m. jis jau buvo devyniolikmetis ir mokėsi Kauno gimnazijoje. Kai, gavus caro valdžios leidimą surengti lietuvišką vakarą Jurbarko, S. Šimkaus iniciatyva didelis jungtinis Skirsnemunės ir Jurbarko parapijų choras bei aktoriai Vasilčikovų daržinėje surengė koncertą ir parodė spektaklį „Amerika pirtyje“, tarp žiūrovų buvo ir Konstantinas, pažintį su scenos menu pradėjęs mokydamasis Kaune. Vėliau jis, prisimindamas šį neeilinį įvykį, yra pasakojęs, kad tąsyk Jurbarko žiūrovų prisirinko pilna daržinė, renginys visiems paliko didžiulį įspūdį, nepaisant to, kad spektaklio metu aktoriams nelabai sekėsi, lempa vis užgesdavo ir nukrisdavo, scena buvo nestabili, o paskutiniame veiksmo ir visai sugriuvo. Buvo plojama ne tik aktoriams, bet ir tą vakarą dainavusiam S. Šimkaus diriguojamam chorui.

Vėlesniais metais lietuviški vakarai Jurbarko tapo įprastu reiškiniumi. Rengiant juos aktyviai pradėjo dalyvauti ir atostogų metu iš

(Nukelta į p.)

(Atkelta iš 5 p.)

Kauno į Jurbarką sugrįžtantis K. Glinskis, pats tuose spektakliuose ir vaidinęs.

Tais metais spektaklius Jurbarkė statydavo, vakarus organizuodavo būrelis bendraminčių, tarp kurių buvo J. Byla, J. Daulianskis, Giedraičiai (Jurbarko viršaičio sūnūs), A. Kundrotas, Z. Toliušis, Žilūtės (viena iš jų Marija) – Jurbarko knygyno savininko dukros, bendravo su Šlapeliais). Vėlesniais metais, plėtodami šio krašto teatro tradicijas, ryškų pėdsaką paliko K. Ambrozaitis, A. Giedraitis ir K. Glinskis.

Čia, Jurbarkė, jaunojo K. Glinskio vaidybinius sugebėjimus pastebėjo Jurbarko dvaro šeimininkai Vasilčikovai ir pas juos viešintys kilmingi svečiai iš Peterburgo. Jie paragino Vasilčikovų dvaro girių prievaizdu ir „kamarninku“ tarnavusį Konstantino tėvą Henriką Glinskį ir jo motiną Olgą Tibeį (ji buvo totoriaus ir prūsų lietuvės duktė, į Jurbarką atvykusi gyventi iš Batakių), leisti Konstantiną mokytis teatro meno, tačiau tėvai, nors ir buvo išsilavinę žmonės, tam prieštaravo – jie nenorėjo, kad sūnus taptų, anot jų, „komediantu“. Ir tik vėliau, kai šis jų nesantuokinis sūnus (jam tėvas savo pavardę davė tik tada, kai susituokė su Konstantino mama ir kai Konstantinui tėvo pavardės prirėikė stojant į Kauno gimnaziją) už savo teatrinius sugebėjimus viešai buvo pagirtas didikų Vasilčikovų bei jų svečių, tėvai kiek nuolaidžiau ėmė žiūrėti į sūnaus polinkį teatrui.

1906 m., kai Konstantinas buvo aštuntoje klasėje, mirė tėvas. Tada šeimos pajamos ženkliai sumažėjo, todėl K. Glinskis liko Jurbarkė ir čia ėmė verstis privačiomis pamokomis, o laisvalaikiu užsiimdavo kul-

tūrine veikla, padėdavo mieste rengti lietuviškus vakarus ir vaidinimus.

Praėjus metams po Kostantino tėvo mirties, Vasilčikovų dvarą pasiekė vienos Peterburge gyvenusios kunigaikštienės laiškas, kuriame ji pranešė, kad K. Glinskio laukiama atvykstant į Peterburgą. Konstantinas, nieko nelaukęs, išsiruošė ten ir įstojo į žymaus rusų aktoriaus V. Dalmatovo įkurtą teatro mokyklą, veikusią prie Peterburgo Mažajo teatro, vadinamo A. Suvorovo vardu. Vasaromis sugrįžęs į Jurbarką atostogų, jis ir toliau padėdavo organizuoti lietuviškus vakarus, pats savarankiškai lietuvių ir rusų kalbomis statydavo spektaklius.

Tais laikais Jurbarko aktoriai savo spektaklius rodydavo vadinamajame inteligentų (arba piliečių) klube. Žiūrovų netrūkdavo, nors tais laikais nebuvo tradicijų apie tokius renginius plačiai skelbti; žmonės vienas per kitą iš anksto sužinodavo, kada bus vaidinama, tad spektaklio dieną užtekėdavo prie teatro pastato nedidelį ranka rašytą skelbimą pakabinti. Beje, kartais, nors ir retai, apie tokius lietuviškus vakarus-spektaklius už tam tikrą atlyginimą iš sakyklos paskelbdavo klebonas.

Iš tais metais per spektaklius surinktų lėšų Jurbarko teatras suremontavo patalpas, nusipirko pianiną, reikalingų baldų. Dalis lėšų buvo skirta Peterburge besimokantiems neturtingiems moksleiviams bei studentams šelpti.

K. Glinskis Jurbarkė spektaklius lietuvių ir rusų kalbomis statė, kai kuriuose iš jų pats ir vaidindavo 1905–1914 metais. Tarp šių spektaklių buvo A. Keturakio „Amerika pirtyje“, S. Pšybyševskio „Motina“ (jame K. Glinskis sukūrė pagrindinį vaidmenį), Dviejų moterų „Velnius spąstuose“, A. Su-

Konstantinas Glinskis. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

chodolskio „Ūkanos“, A. Čechovo „Jubilėjus“, A. Jabločkino „Daug triukšmo dėl menkniekių“, A. Strindbergo „Tėvas“ (jame K. Glinskis taip pat sukūrė pagrindinį vaidmenį) ir kt. Studijų ir vėlesniais metais dalį pjesių Jurbarkė jis statydavo Peterburge matytų spektaklių pavyzdžiu. Taip K. Glinskis palaipsniui Lietuvoje tapo gana plačiai žinomas kaip režisierius ir aktorius. Statydamas spektaklius ir organizuodamas kultūros vakarus, kaip pats yra sakęs, dažniausiai būdavo ne tik vakaro organizatorius, režisierius, aktorius, bet ir kirpėjas, stalius, pasiuntinys, darydavo viską, ką tik galėdavo padaryti.

1910 m. K. Glinskis baigė teatro mokyk-

Jurbarko parke (buvusioje kunigaikščių Vasilčikovų dvaro sodyboje). Danutės Mukienės nuotraukos

lą ir rudenį pradėjo dirbti aktoriumi Peterburgo Mažajame teatre. Čia su nedidelėmis pertraukomis jis vaidmenis kūrė iki Pirmojo pasaulinio karo. 1912–1914 m. papildomai aktoriumi ir režisieriaus N. Arbatovo padėjėju dirbo Ermitražo teatre (atnaujintame caro Žiemos rūmų teatre, kuriam vadovavo Konstantinas Romanovas). Pirmojo pasaulinio karo pradžioje, norėdamas išvengti tarnybos caro armijoje, kuriam laikui buvo priverstas teatrinę veiklą nutraukti. Tada įsidarbino Peterburgo Technologijos universiteto dirbtuvėse. Paskelbus demobilizaciją, vėl sugrįžo į teatrą – pradėjo dirbti V. Komisarževskajos teatre, o kai šis teatras savo veiklą nutraukė, perėjo į Dramos meno teatrą.

Gyvendamas Peterburge K. Glinskis vienas iš pirmųjų lietuvių pradėjo rūpintis lietuviško profesionalaus teatro kūrimu.

PRIE JURBARKO MĖGĖJŲ TEATRO IŠTAKŲ

1912 m. birželio 28 d., būdamas Jurbarko, K. Glinskis savo laiške A. Jasūdžiui rašė: „Mūsų spektaklių tikslas grynai šviečiamasis, tikslas žadinti lietuvių tautos susipratimą, sukurti savo nacionalinį teatrą, ir kaip šiltadaržyje priglausti teatre jaunus, gležnus visų meno šakų metūgius. Mes dirbam didelį tautinį darbą... Reikia atminti, kad ne pinigų mums reikia įsigyti, bet statyti spektaklius, ir juo daugiau jų bus, tuo geriau... Darysime klaidų? Tai kas. Užtat tai bus pamoka kitiems, ir mūsų darbas vis tiek niekais nenueis...“

Į Lietuvą iš Peterburgo K. Glinskis sugrįžo 1919 metais. Čia jis greitai tapo teatrinės kolegijos, kurioje tais metais dirbo daug iškilų ano meto lietuvių kultūros veikėjų, tarp jų ir Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, Balys Sruoga, kolektyvo nariu. Tų pačių metų kovo mėnesį K. Glinskio buvo paprašyta suorganizuoti lietuvių valstybinį teatrą, kuris turėjo tapti valstybine įstaiga (tokio statuso iki to laiko Lietuvoje neturėjo nė vienas čia veikęs teatras). K. Glinskis šį pasitikėjimą pateisino. Teatras 1919 m. buvo įkurtas Vilniuje. Į pirmąją premjerą susirinkusiems teatro gerbėjams buvo parodyta Jaunučio-Strazdo pjesė „Sugrįžo“, pasakojanti apie lietuvių kovą prieš spaudos draudimą.

Kai 1919 m. lenkai okupavo Vilniaus kraštą, K. Glinskio teatras persikėlė į Kau-

Vaidina Jurbarko 3 metus veikusios jaunimo studijos aktoriai. Fotografė Milda Pociūtė

ną, kur tuo metu veikė ir režisieriaus Juozo Vaičkaus vadovaujama teatro trupė. Tuo laikotarpiu su savo trupe K. Glinskis kurį laiką buvo įsikūręs ir Jurbarko. Pokario metais K. Glinskio J. Vaičkaus trupės susijungė – taip buvo įkurta Vaidilų bendrovė „Anga“.

1921 m. balandžio 29 d. K. Glinskis pradėjo dirbti dramos ir operos vaidyklų administratoriumi, o 1922 m. tapo Valstybės teatro režisieriumi ir aktoriumi. 1924–1934 m. jis dėstė Valstybės teatro vaidy-

bos mokykloje. Čia K. Glinskio mokiniais buvo S. Čaikauskas, V. Derkintis, G. Jakavičiūtė, S. Jukna, J. Miltinis ir nemažai kitų vėliau iškiliais teatro veikėjais tapusių asmenybių.

Visą tą laiką K. Glinskis palaikė glaudžius ryšius su Jurbarko gyvenusiais ir kūrėnais teatro žmonėmis. Jo paskatinta Jurbarko mėgėjų teatro trupei pradėjo vadovauti O. Lukoševičiūtė. Vėliau tuo užsėmė J. Sto-

(Nukelta į 8 p.)

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro J. Skinkio spektaklio „Moters kerštas“. Režisierė D. Budrytė-Samienė. Fotografas Algis Petraitis

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „Rimas pas Kęstutį“ (autorė B. Pūkelevičiūtė, spektaklio režisierė D. Budrytė-Samienė). Nuotrauka iš Jurbarko K. Glinskio teatro archyvo. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 7 p.)

nys ir J. Kriauciūnas. 1954 m. Jurbarko kultūros namuose veikusio dramos būrelio vadovais tapo režisierius Algirdas Pauliukaitis ir Antanas Švedas.

1959-ieji – simboliniai Jurbarko Konstantino Glinskio teatro įkūrimo metai.

Jurbarko teatro vadovai ir aktoriai nuo pat teatrinų tradicinių formavimosi šiame mieste pradžios stebindavo savo kūrybiniais ieškojimais ir puikia vaidyba. 1959 m. šiam kolektyvui vienam iš pirmųjų Lietuvoje buvo suteiktas Liaudies teatro vardas. Tie metai simboliškai laikomi ir Jurbarko Konstantino Glinskio teatro įkūrimo data.

Ilgą laiką šiame teatre vaidino Birutė Skandūnienė, Danutė Mikėlaitienė, Juozapas Abromavičius, Adelė Zubačiova, Laima Ašmonaitienė, Aldona Orentienė, Judita Vilimienė, Alfredas Venclovas.

Nuo 1980 m. kolektyvo sėkmę daug kuo lėmė Klaipėdos universiteto fakultetų Režisūros katedroje išugdytų teatralų meistriškumas ir kūrybiniai ieškojimai. Tuo laikotarpiu čia spektaklius statė šios katedros studentai E. Daugnora, R. Kulikauskas, P. Narbutas, o 1984 m. į Jurbarką atvyko dirbti ir iki šiol čia kuria šios katedros absolventė Danutė Budrytė-Samienė. Ji gimė 1959 m. Kupiškio rajone, 1977 m. baigė Subačiaus vidurinę mokyklą, 1979 m. – Vilniaus kultūros mokyklą, kurioje įgijo mėgėjų teatro režisierės specialybę. Vėliau studijavo Klaipėdos universitete, kurį baigdama 1985 m. įgijo kultūros-švietimo darbuotojo, saviveiklos teatro režisieriaus specialybę. 2006 m. Klaipėdos universitete papildomai baigė teatrologijos magistrantūros studijų programą. Jai suteiktas menotyras magistro kvalifikacinis laipsnis.

Žiūrovų simpatijas ir aukšto specialistų įvertinimo pelnė jau pirmasis Jurbarke jos pastatytas spektaklis – Hermano Zudermano „Kelionė į Tilžę“ (tai buvo D. Budrytės-Samienės diplominis darbas). Su šiuo spektakliu jurbarkiečiai dalyvavo ir Mažosios Lietu-

vos tema organizuotuose renginiuose, kurie vyko Olštyne, Mronogo, Krutyn, (Lenkija), Travemiunde (Vokietija), įvairiuose Lietuvos mėgėjų teatro festivaliuose ir šventėse. Teatras nuolat plėtoja edukacinę veiklą, įgyvendina įvairius kultūrinius projektus, rengia respublikinius festivalius ir seminarus mėgėjų teatrams.

1995-aisiais, kai Lietuva minėjo K. Glinskio 110-ąsias gimimo metines, Jurbarko liaudies teatrui buvo suteiktas Konstantino Glinskio teatro vardas. Tada teatrui vadovavo Klaipėdos universiteto absolventė D. Budrytė-Samienė, režisieriumi dirbo A. Pauliukaitis, pastatyminės dalies vedėju – Antanas Švedas.

Jurbarko Konstantino Glinskio teatras

„Spalvingas gyvenimas kuriamas iš atsiminimų, savų išgyvenimų – kaip mitas apie gyvenimą, kuris gal jau buvo, o gal dar tik bus. Vaidina visi, iš žmonių formuojami vaizdiniai, išplečiamos daiktų funkcijos, iškeliamos jų retos savybės. Kalbėti reikia ne šiaip sau, o sekti saktę, kurti piešinį – baugų, baisų, kondensuotą. Reikia ir gyvenimiškos patirties, kad bet kuris įvykis būtų atgaivintas ir pasakojamas ar išgyvenamas sustiprintai, sureikšmintai, nepaprastai. [...] Kai žmonės sugeba pereiti iš realaus gyvenimo į fantazijų pasaulį, suranda elgesio motyvus, tada ir prasideda tikroji teatrinė kūryba. Čia ir slypi žmogaus kūrybinės prigimties stebuklas ir žavesys. Pagyvenę žmonės pajunta savo reikšmingumą, o jaunimas kaip gandriukai išmoksta mojuoti sparnais. Tas mojavimas vėliau bus reikalingas skrendant į dausų šalį per audras, tam są ir kitus pavojus, o svarbiausia sugebės grįžti į lizdavietes. Būtent šie Jurbarko teatro privalumai – apeigų žinojimas, mokėjimas dainuoti balades gyvu balsu, be fonogramos, sugebėjimas jausti gyvenimą ten ir čia – žavėjo ir žavi.“

Petras Bielskis

Jurbarko Konstantino Glinskio teatras savo veiklos pradžioje statydavo lietuvių, rusų ir kitų užsienio šalių dramaturgų veikalus. Palaipsniui jis didesnį dėmesį pradėjo skirti dramaturgijai, kuri aktuali šio regiono gyventojams, pasakoja apie krašto istoriją. Kolektyvo repertuare yra ir senųjų komedijų, užsienio dramaturgų kūrinių.

2011–2014 m. prie Jurbarko K. Glinskio teatro veikė jaunimo studija, kurios vadovė ir režisierė buvo Klaipėdos universiteto absolventė Agnė Banytė. Ji padėjo puikius aktorinės mokyklos pagrindus. Šios studijos pastatyti spektakliai išsiskirdavo režisierės profesionaliu dramaturgijos, scenografijos suvokimu, gerai parengtų aktorių vaidyba.

Šis teatras savo spektaklius rodo ne tik Jurbarke. Juos turėjo progos pamatyti ir Lietuvos nacionalinio akademinio dramos, Jaunimo, Mažojo, Kauno dramos teatrų lankytojai.

Kolektyvas nuolat dalyvauja „Muziejų nakties“ renginiuose, šventėse „Panemunių žiedai“, mėgėjų teatrų festivaliuose „Atspindžiai“,

„Aidas“, „Pjero dienos“, „Rietavo vasaros vaidinimai“, „Kvartetas“ ir kt.

Šis teatras yra pelnęs Lietuvos Respublikos Seimo, Žemės ūkio ministerijos, Klaipėdos universiteto, teatrologo Vytauto Maknio, Lietuvos persitvarkymo Sąjūdžio, Laukuvos seniūnijos ir daugelį kitų premijų. Jam paskirta respublikinė nominacija „Už geriausią nacionalinės dramaturgijos pastatymą“ (spektaklis „Jie mane paliko“). Už nacionalinės dramaturgijos populiarinimą šis teatras apdovanotas respublikiniu Kazimieros Kymantaitės prizų. Kolektyvas du kartus yra nominuotas už ryškiausią sezono nacionalinės dramaturgijos interpretavimą (spektakliai „Ūpo žmonės“ ir „Elegija apie atskyrėlį Ignacą“). Dvidešimt penktą kartą Lietuvoje surengtoje Klotimo teatrų krivūlėje K. Glinskio teatrui buvo paskirtas pagrindinis kunigo J. Katelės prizas ir premija.

2011 m. kolektyvas ir jo vadovė buvo pripažinti geriausiais tarp mėgėjų teatrų – kolektyvas apdovanotas „Aukso paukšte“.

2014 m. Teatro dienos proga už nacionalinės dramaturgijos pastatymus kolektyvas gavo Europos Parlamento narės dr. L. Andrikienės paskirtą nominaciją.

Aukštai yra įvertinti ir atskirų kolektyvo narių nuopelnai: teatro veteranė Birutė Skandūnienė apdovanota respublikine nominacija už nuopelnus Lietuvos mėgėjų teatrui, Jūratė Videikienė – respublikine nominacija „Už geriausią moters vaidmenį“ (spektaklis „Ūpo žmonės“), K. Kymantaitės prizas yra paskirtas aktoriumi J. Abromavičiui bei L. Juzikėnaitėi-Ašmonaitienei, o režisierė D. Budrytė-Samienė už apysakos „Šaktarpis“ inscenizavimą apdovanojama respublikinė Kultūros ministerijos skiriama Boriso Dauguviečio I premija. Jai

yra įteiktas ir Didžiojo Gintaro ordinas.

Konstantino Glinskio teatras – nuolatinis miesto švenčių ir įvairių renginių dalyvis. Jis daug gastroliuoja, yra dalyvavęs festivaliuose ir šventėse, kurios vyko Olštynė, Mrongowe, Krutynr, Punske (Lenkija), Travemiunde, Liubeke, Kraisheime (Vokietija), Heringe (Danija), Orange, Pamierse (Prancūzija), Niemane (Rusija), Jarmaloje (Latvija) ir kitose pasaulio šalyse.

Kolektyve daugiausia vaidina vyresnio amžiaus aktoriai, tačiau dažnai kartu su jais į teatrą ateina ir jų vaikai, anūkai, kartais – net ir marčios bei žentai.

Šis teatras Jurbarke jau daug metų ren-

gia tradicinį tarptautinį mėgėjų teatrų festivalį-seminarą „Senjorai ir jaunystė“, koncertus Teatro dienos proga. Čia įgyvendinamas ir teatro projektas „Istorija ir teatras“, skirtas Lietuvos rezistencijos kovoms atminti bei projektas „K. Glinskio teatro vasara“.

Paskutiniaisiais metais kolektyvas daug dėmesio skiria profesionalaus meno populiarinimui rajone. Jo iniciatyva nuo 2005 m. vyksta „Susitikimų“ renginiai – kultūros ir kūrybos vakarai, koncertai, spektakliai, susitikimai su profesionaliais menininkais.

(Nukelta į 10 p.)

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „...jie mane paliko“ (pastatyta pagal B. Pūkelevičiūtės kūrinį). Scenarijaus autorė ir režisierė D. Budrytė-Samienė. Fotografas Algis Petraitis

Jurbarko kultūros centras. Nuotrauka iš Jurbarko kultūros centro archyvo. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 9 p.)

Teatro vadovės ir režisierės D. Budrytės-Samienės inscenizacijos, pjesės, eilėraščiai, dainų tekstai, kuriems muziką kuria jurbarkietė kompozitorė Rūta Šličkutė, skamba kolektyvo statomuose spektakliuose, koncertuose, kituose renginiuose.

Teatro pastatymai, aktorių vaidyba yra plačiai nušviečiama respublikiniuose leidiniuose „Lietuvos scena“, „Mėgėjų teatras“, Amerikos lietuvių dienraštyje „Draugas“. Knygoje „Tautos teatras“ (t. 5) yra paskelbtas teatro režisierės D. Budrytės-Samienės magistro darbas „Jurbarko regioninis teatras“. Apie šį kolektyvą pasakoja režisieriaus Gyčio Padegimo pastatyta dokumentiniame filme „Teatro instinktas“. Teatro aktoriai yra vaidinę lietuviškuose meniniuose filmuose „Kaimynai“ (rež. Vidmantas Bačiulis), „Neatmenu tavo veido“ (rež. Donatas Banionis), „Vienui vieni“ (rež. Jonas Vaitkus).

Šiuo metu teatro vadove ir režisiere dirba D. Budrytė-Samienė, režisierės padėjėju – Kęstutis Matuzas.

SVARBESNI JURBARKO KONSTANTINO GLINSKIO TEATRO SPEKTAKLIAI, ĮVYKIAI IR DATOS

1988 m. Jurbarko Konstantino Glinskio teatras pastatė L. Džiulienės-Žmonos pjesę „Lietuvaitės“.

1989 m. scenos gerbėjams pradėta rodyti Vinco Kudirkos pjesė „Viršininkai“.

1990 m. pastatyta Vydūno „Sigutė“, D. Budrytės-Samienės poezijos spektaklis „Kęstutaičiai“, D. Budrytės-Samienės „Kryžių Lietuva“.

1994 m. įvyko D. Budrytės-Samienės spektaklio, sukurtas pagal E. Vicherto „Šaktarpis“, premjera.

1996 m. pastatyta G. Veličkos pjesė „Žmonės prie vieškelio“.

1997 m. pradėtas rodyti P. Palmer spektaklis „Mūsų rankose“.

1998 m. įvyko M. Sebastijano pjesės „Bevardė žvaigždė“ premjera.

1999 m. jurbarkiečiai buvo pakviesti dalyvauti G. Landsbergio-Žemkalnio pjesės „Blinda – svieto lygintojas“ premjeroje.

2000 m. parodyta inscenizacija pagal B. Mačionio legendą „Bišpilis“.

2002 m. įvyko P. Petliuko pjesės „Brangusai pabučiavimas“ premjera.

2003 m. scenos gerbėjams pradėta rodyti B. Pūkelevičiūtės pjesė „Rimas pas Kęstutį“.

2005 m. pastatytas D. Budrytės-Samienės spektaklis „...jie mane paliko“ (pagal B. Pūkelevičiūtės knygą „Devintas lapas“).

2006, 2008 m. Lietuvos liaudies kultūros centras Jurbarko Konstantino Glinskio teatrą apdovanojo už įdomiausius nacionalinės dramaturgijos pastatymus.

2008 m. žiūrovai buvo pakviesti į nežinomo autoriaus komedijos „Ūpo žmonės“ premjerą.

2008 m. teatro aktorė Jūratė Videikienė apdovanojama už sukurta geriausią moters vaidmenį.

2008 m. teatro veteranei Birutei Skandūnienei skirta respublikinė nominacija už nuopelnus Lietuvos teatrui.

2009 m. liepos 1–6 dienomis, Vilniuje vykstant dainų švenčiai „Amžių sutartinė“, kuri buvo skirta Lietuvos vardo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose tūkstantmečiui, jurbarkiečių teatro aktoriai kartu su penkiolikos kitų Lietuvos mėgėjų teatrų aktorių grupe Lietuvos rusų dramos teatre suvaidino jungtinį spektaklį – Keturakio „Amerika pirtyje“ (jungtinio spektaklio režisierius Jonas Budziliauskas (Rokiškis), scenografas-dailininkas Rimvydas Pupelis). Jurbarkiečiai šiame spektaklyje vaidino penktąją sceną – savo meistriškumą čia demonstravo aktoriai Juozapas Abromavičius (Bekampis), Violeta Greičiūnienė (Bekampienė), Alvydas Šimaitis (Vincas), Violeta Vazytė-Skridlienė (Agota), režisierė D. Budrytė-Samienė.

2009 m. televizijos režisierius Saulius Beržinis nufilmavo K. Glinskio teatro spektaklį – D. Samienės inscenizaciją „...jie mane paliko“ (pagal B. Pūkelevičiūtės „9 lapas“). Šio teatro aktoriai yra dalyvavę ir Lietuvos kino studijai kuriant meninius filmus „Neatmenu tavo veido“ (rež. D. Banionis, Lietuvos kino studija), „Vienui vieni“ (rež. J. Vaitkus, Daumanto kino studija).

2009 m. spalio mėnesio pabaigoje Jurbarko gražiais renginiais paminėtas teatro penkiasdešimtmetis. Jų metu vaidino į svečius atvykę Gruzijos ir Šakių rajono aktoriai, vyko ankstesniais metais jurbarkiečių pastatytų spektaklių fragmentų vaidinimai, Sauliaus Beržinio filmo „... jie mane paliko“ premjera. Buvo surengta ir teatralų kūrybos paroda, koncertas „Visada jaunas teatras“, vyko konferencija, kurioje prisimintas ir įvertintas K. Glinskio teatro nueitas kelias.

Jubiliejinį renginių metų teatro veteranams Birutei Skandūnienei, Danutei Mikelaienei, Juozapui Abromavičiui, režisieriui D. Budrytei-Samieniui įteikti Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos padėkos raštai. Lietuvos liaudies kultūros centro padėkos jubiliejaus proga už nuopelnus plėtojant mėgėjų teatrą buvo įteiktos Monikai Buitkuvieni, Lijanai Kriaučiūnienei, Alvydai Šimaičiui, Arvydai Višinskiui ir Jūratei Videikieni. Mėgėjų teatrų sąjunga apdovanojo L. Ašmonaitienę, Aldoną Orentienę, J. Vilimienę, A. Venclovą ir A. Zubačiovą. Jurbarko rajono savivaldybės padėkos raštai jubiliejaus dienomis buvo įteikti Editai Gylienei, Violetai Greičiūnienei, Juozui Kovėrai, Jonui Tamošaičiui, Violetai Vaznytei-Skridlienei.

2010 m. įvyko naujo spektaklio premjera – D. Budrytės-

Samienės pjesės „Elegija apie atsiskyrėlį Ignacą“ (pagal A. Giedraičio-Giedriaus apsakymą „Ignacas Globys“).

2010 m. teatras dalyvavo respublikiniame projekte (miniatiūrų festivalyje) „Siaurukteatris“, kuris vyko Anykščių rajone Surdegio geležinkelio stotyje. Jurbarkiečiai šiame renginyje parodė legendą „Bišpilis“ (pastatyta pagal B. Mačionį).

2010 m. teatrui ir jo režisierėi D. Budrytei-Samienėi už nacionalinės dramaturgijos plėtojimą įteiktas Kazimieros Kymanaitės prizas.

2012 m. Jurbarkiečiai pastatė J. Skinkio pjesę „Moters kerštas“.

2013 m. teatras scenos mėgėjus nudžiugino nauja premjera – Kristijono Donelaičio „Metai. Rudens gėrybės“.

2013 m. Laukuvoje vykusioje dvidešimt penktojoje Lietuvos Klotimo teatrų krivūlėje K. Glinskio teatras gavo prizą už trisdešimties metų lietuvių dramaturgijos vaidinimus, už vaidinimus partizanų žūties vietose, panemunių pilyse (Jurbarko K. Glinskio teatras yra nuolatinis Klotimo teatro krivūlių dalyvis).

2014 m. K. Glinskio teatrui įteikta Europos parlamento narės dr. Laimos Andrikienės nominacija „Už nacionalinės dramaturgijos pastatymus“.

K. Glinskio teatras, kuris Lietuvos liaudies kultūros centro specialistų yra priskirtas I mėgėjų teatrų grupei, atrinktas dalyvauti 2014-aisiais metais Vilniuje vykšančioje Dainų šventėje „Čia – mano namai“.

Prie Jurbarko K. Glinskio teatro veikia Jaunimo studija.

GIRDŽIUOSE TAIP PAT STATOMI SPEKTAKLIAI

Jurbarko teatro pavyzdžiu seka ir Girdžių gyvenvietės scenos mėgėjai. 2009 m. vaikų dramos būreliui čia pradėjo vadovauti Loreta Zdanavičienė. Jis 2010 m. scenos mėgėjus pakvietė į Bitės Vilimaitės pjesės „Mirusiųjų reikalai“ (sukurta pagal Petro Cvirkos apsakymą) premjerą. 2010 m. šis spektaklis buvo parodytas ir Tauragėje vykusiame vaikų ir jaunimo teatrų festivalyje-seminare „Melpomenės globoje“.

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „Bišpilis“ (pastatyta pagal B. Mačionio legendą). Scenarijaus autorė ir režisierė D. Budrytė-Samienė. 2006 m. Fotografė Milda Pociūtė

Nuo 2002 m. Loreta Zdanavičienė vadovauja ir Jurbarko kultūros centro Girdžių skyriuje veikiančiam suaugusiųjų dramos kolektyvui, kuriam nuo 2007 m. prigijo vardas „Mituvis“. Šis kolektyvas jau yra pastatęs I. Simonaitytės kūrinį „Pinigėliai“ (2002 m.), K. Sajos „Palangos liūtas“ (2003 m.), J. Grušo „Kelionė su kliūtimi“ (2004 m.), J. Tumo-Vaižganto „Žemės ar moteries“ (2005 m.), K. Sajos „Kepurė dega“ (2006 m.), Grabliauskaitės „Pamestinukė“ (2006 m.), K. Binkio „Kai atsarga daro gėdą“ (2007 m.), Žemaitės

„Trys mylimos“ (2007 m.), J. Baltušio „Parduotos vasaros“ (2008 m.), H. Čigriejaus „Talkininkai“ (2009 m.), B. Judino „Erudicija“ (2009 m.).

„Mituvis“ – daugelio Girdžių gyvenvietėje vykstančių renginių iniciatorius bei organizatorius. Jis rūpinasi ir Girdžiuose vykstančios tradicinės Klotimo teatrų šventės rengimu.

LITERATŪRA:

1. Vengris A., *Konstantinas Glinskis*, Vilnius, 1965.

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „Kristijonas Donelaitis „Metai. Rudens gėrybės“. Režisierė D. Budrytė-Samienė. Fotografas Algis Petraitis

KELMĖS MAŽASIS

TEATRAS

PARENGĖ ANDRIUS
ARLAUSKASPublikacijoje panaudotos nuotraukos iš Algimanto
Armono archyvo

„Jei reikėtų keliomis mintimis apibūdinti Kelmės mažąjį teatrą, drąsiai, galime pripažinti – tai liberalaus meno laboratorija. Jame ir režisieriai, ir artistai turi kūrybos laisvę, žiūrovai – didžiulę fantazijos apmąstymų erdvę. Tai ne vienadienis ir ne vidutiniškos kūrybos kolektyvas. Kelmiškių pastatymai – brandūs. Šio teatro repertuaras – daugiažanris. Jis „iškrenta“ iš taip vadinamos populiarios kultūros konteksto, nes kūrėjai, kaip šiais laikais įprasta, nesusitapatina su auditorija. Stengiasi patys kilti ir kartu kelti žiūrovą, ugdyti meninį išprusimą. Kelmės mažasis teatras – neskubantis ir tuo pačiu nepaneigiantis meistriškumo, talento, pašaukimo, atsidėjimo kruopščiam, apmąstytam ir ne vienadieniui kūrybos procesui. Tai kūrybos trupė, suvokianti, kad didelių pastangų ir laiko sąnaudų dėka sukuriami vertingi ilgalaikiai meno stebuklai.

Alvydas Geštautas

Teatro aktorių kūnas, balsas yra molis, iš kurio kuriami stebuklai. Teatro estetika yra tokia kerinti ir turtinga, kad dažnai net mažiausias etiudas ilgam įsimena ir užvaldo vaizduotę, kai kada net labiau už finalines scenas, kulminacijas. Teatras skirtas pirmiausia žiūrovui, kur šis gali pajusti ekstazę, meninę aistrą, galinčią užvaldyti jo jausmus.

Scenoje dažnai gražiausia ir įdomiausia yra tai, ko aktoriai iki galo nepasako ir neparodo. Tai – kelias į tiesą, kurį surasti turi pats

Tytuvėnai 2013 m. pavasarį. Danutės Mukienės nuotrauka

Scena iš Kelmės mažojo teatro spektaklio – Kosto Ostrausko pjesės „Čičinskas“. 2013 m. Nuotraukos autorius nežinomas

žiūrovas. Aktoriai mums suteikia galimybių, formų įvairovę. Tai yra didžiausia teatro vertė, jo fantastika ir svarbiausia paskirtis. Teatre yra daug kūrybos, fantazijos, nuspėjamumo. Dvasinė atmosfera kuriama žodžių, melodijos, ritmikos įvairių išraiškos formų lygyje.

Spektakliai – lyg audeklas, audžiamas iš realybės ir iliuzijos, iš žodžio ir minties, iš garso ir tylos, iš judesio ir mimikos, iš dramos ir komedijos, iš miuziklo ir pasakos, iš dialogų ir monologų.

Jei teatras būtų tik racionalus, jis netektų savo meninės vertės, žavesio, netikėtumo, paslapties.

Tai augimo teatras. Auga režisierių meniniai sprendimai ir artistų meistriškumas.

Šiais žodžiais galima apibūdinti Kelmės mažojo teatro režisierių ir aktorių kūrybą, jų ieškojimus, kelią į žiūrovų protus ir širdis. Netradicinių meninės išraiškos formų, vaidybos metodų, scenografinio funkcionalumo ieškantis kelmiškių teatras yra ir šio teatro kūrybos laboratorija, kurioje gimsta didieji meno stebuklai. Stebuklai, kurie ugdo Didįjį žiūrovą. Jis auga palaipsniui, bet su kiekviena meninio stebuklo akimirka. Šiame teatre stebuklus kuria ir aktoriaus kūnas, ir balsas, ir meistriskai aktorių valdomos kaukės. Stebuklus kuria šešėlių efektai. Juos patiriame scenoje skambančių melodijų ir šokių pagalba...

ATRADIMAS PO ATRADIMO...

„Pasisekė Tytuvėnams, kai 1982 m. vieną žvargią žiemos dieną atvyko Valstybinės konservatorijos Klaipėdos Teatrinio meno fakulteto Režisūros katedros diplomantas Algimantas Armonas. Atvyko jis ne tuščiomis – lagamine gulėjo Jono Mackonio drama daina „Ulijona“.

Sunku dabar pasakyti, kokį įspūdį jam padarė ramus apsnigtas miestelis, bet nedidelė kultūros namų scena jaunuoliui patiko savo nuoširdumu, glaudžiu ryšiu su sale ir žiūrovais. Jis jau kažką kūrė, sprendė...

Praėjo žiema, ir štai gegužės mėnesį pasirodė afišos, kviečiančios į spektaklio premjerą. Vieni nustebę kraipė galvas (tokių įvykių Tytuvėnuose seniai nebuvo!), antri pašaipiai šypsojosi („Na, na, pažiūrėsime, ką čia mums parodys savi talentai!), treti – abejingiausi ir nepaslankiausi, priėję prie kasos, sužinojo, kad visi bilietai jau parduoti, ir, žinoma, buvo labai nepatenkinti“ – rašo Algimanto Armono kurso vadovas Gediminas Šimkus knygoje „Mėgėjų teatras Lietuvos kultūroje“.

Šiuo spektakliu režisierius Algimantas Armonas įleido šaknis Kelmės krašte.

Vėliau režisierius spektaklius statė įmonėse, kultūros namuose, mokyklose, kol svajonė įkurti savo teatrą tapo realybe...

ĮKURIAMAS KELMĖS MAŽASIS TEATRAS

1991 m. liepos 6 d. A. Armonas svajonė išsipildė – jis įkūrė Kelmės mažąjį teatrą.

Naujojo teatro sėkla įkrito į gražų teatro derlių jau anksčiau subrandinusių žemę. Kražių bei Pašiaušės kolegijose dar XVII a. veikė mokykliniai teatrai. XX a. pradžioje Kelmėje buvo rengiami lietuviški kultūros vakarai. Jų metu vykdavo spektakliai. Juose vaidindavo entuziastai. Jie būrėsi Kelmės progimnazijoje, kurios direktorius Jonas Graičiūnas 1934 m. pastatė Vinco Mykolaičio-Putino dramą „Valdovas“. Dažnai vaidinimai buvo rodomi Grauzikų dvare, kurį valdė Vladas Putvinskis. Dar apie 1960-uosius metus Grauzikų aštuonmetės mokyklos moksleiviai pastatė Boriso Dauguviečio komediją „Žaldokynė“. Kiek vėliau A. Armonas Kelmės mažajame teatre pastatė tą patį spektaklį, tik šį kartą aktoriai vaidino su kaukėmis. XX a. 6–7 dešimtmečiais Kelmės vidurinėje mokykloje garsaus režisieriaus Juozo Miltinio studijos mokinė Birutė Kavaliauskienė subūrė mokytojų ir moksleivių teatrą. Jos režisuoti spektakliai buvo rodomi per televiziją.

***

Kelmės mažojo teatro istorijos pradžia išskirtinai unikali. Jis savo veiklą pradėjo buvusiam rajono kompartijos pastate. 1989 m., kai buvo sukurta savarankiška Lietuvos komunistų partija, po metų pasivadavusi Darbo demokratine, tapo aišku, kad jai nebereikės Kelmės miesto centre buvusio dviejų aukštų pastato. Tada A. Armonas šios partijos rajono lyderiui Zigmui Mačerniui ir pasiūlė buvusiam kompartijos pastate įkurdinti teatrą. Šiai idėjai Z. Mačernis ir buvęs Lietuvos komunistų partijos vadovas Algirdas Mykolas Brazauskas pritarė. Ne tik pritarė, bet ir šios idėjos realizavimui iš partijos biudžeto paskyrė septynis ir pusę tūkstančio dar nenuvertėjusių sovietinių rublių. Už šiuos pinigus teatro kūrėjai įsigijo scenos įrangą. Kelmiškiai tuo metu šmaikštavo „Vis tiek pastate paliko teatrą! Tik anksčiau čia komunistai vaidino, o dabar – tikri artistai.“ Kai į Kelmę atvyko tuometinis

Po J. Mackonio dramos „Ulijona“ spektaklio. Nuotraukos autorius nežinomas

Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas, 2008–2012 m. ėjęs vicepirmininko pareigas, jam Mažojo teatro vadovą A. Armoną vienas žurnalistas taip pristatė „Tai pagrindinis Komunistų partijos griovėjas pas mus. Likvidavo partkomą ir vietoj jo teatrą įkūrė!“

Teatro atidarymą ženklino Algimanto pastatytas spektaklis – Kazio Inčiūros „Painiava“. Žiūrovai teigiamai jį įvertino. „Jeigu žiūri pjesę ir pamatai aktorių (dauguma jų – pažįstami arba bent jau matyti), išgyveni į tai, kas vyksta scenoje, jeigu daugeliui žiūrovų spaudė ašaras, vadinasi, spektaklis pavyko,“ – taip rašė tuo metu rajono laikraštis „Bičiulis“. Mieste buvo girdėti net tokių kalbų, kad „tai – jau žingsnis į profesionalų teatrą“.

Nuo 1991 m. liepos 6 d. teatre kartu su kolektyvo vadovu vaidino Česlovas Brazinskas, Rimantas Vaišnoras, Kristina Kvietkutė-Žalandauskienė, Eglė Kančauskaitė-Parnarauskienė, Kęstutis Kelpša ir Tomas Kučinskas.

Teatro kūrimo laikotarpyje itin svarbus buvo režisierės ir aktorės Dalios Dargienės vaidmuo. Jos iniciatyva teatre pradėta dirbti su jaunaisiais scenos mėgėjais.

Apie 1996-uosius metus kolektyvą papildė Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakulteto diplomantai – režisieriai ir aktoriai Dalia Stirbytė bei Gediminas Trijonis.

Teatre daug vaidmenų yra sukūrusi Rasa Pažarauskaitė-Sapragonienė ir Violeta Gliudienė.

(Nukelta į 14 p.)

Scena iš spektaklio „Eglė žalčių karalienė“. Nuotraukos autorius nežinomas

Spektaklio „Kolumbo gimtadienis“ aktoriai. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 13 p.)

Režisierė D. Stirbytė teatre ne tik vaidino, bet ir pratęsė D. Dargienės pradėtą darbą su jaunimu. Ji čia dirbo 1994–2009 m. – teatrui atidavė 17 savo gražiausių gyvenimo metų. Ji pati kurdavo muziką, dainas, siužetus, interpretuodavo jau sukurtus, dainuodavo, pastatė spektaklius „Miestas po juoda skrybėle“, „Didysis vasaros pabėgimas“, „Drakoniuko Povilo ieškojimai“, „Baladė apie meilę, laisvę ir pinigus“, pastatytą

Č. Čaplino motyvais (pagal ją yra sukurtas originalus vaizdo filmas, kuris kartu su spektakliu buvo parodytas Londono žiūrovams). Paskutinis Dalios darbas Kelmės mažajame teatre – jos režisuotas spektaklis „Šešėlis išeina“. D. Stirbytė teatre įgyvendino ir nemažai švietėjiškų projektų, kartu su kitais kolektyvo nariais dalyvavo tarptautiniuose jaunimo teatro projektuose, kurie buvo įgyvendinami Vokietijoje, Austrijoje, Anglijoje, Kenijoje, Arabų Emyratuose ir kai kuriose kitose šalyse.

Scena iš spektaklio „Auksinis raktelis“. Fotografas nežinomas

2005 m. į teatrą atėjus dirbti profesionaliai dainininkei Dianai Tiškovaitei, teatro trupė pradėjo statyti miuziklus, rengti įvairias muzikos žanro programas.

Kelmės mažajame teatre scenografiją ir rūbus yra kūrusi Sofija Kanaverskytė, Arnas Arlauskas, Leonardas Armonas, Česlovas Girkantas, Kornelijus Užuotas, Lina Užomeckienė, Akvilė Motuzaitė, S. Budzinauskas. Keletą metų Kelmės kultūros centre veikė teatro studija, vadovaujama režisieriaus J. Daraškevičiaus.

1991–2005 m. Kelmės mažasis teatras buvo AITA/IATA narys.

Teatrui keletą pjesių yra parašęs vilnietis dramaturgas Regimantas Kaškauskas. Tris iš jų pastatė A. Armonas. Už pjesės „Pabališkių karčema“ režisūrą A. Armonui buvo paskirta antroji Boriso Dauguviečio premija. Bendradarbiaujant su R. Kaškausku Kelmės teatralai pastatė baladę „Mirusi šokėja“, sukurtą pagal Jono Basanavičiaus surinktas mistines pasakas, taip pat ir miuziklą vaikams „Paršiukų kelionės“. 2014 m. pradžioje A. Armono vadovaujamo Kelmės teatro aktoriai repetavo jau ketvirtąją R. Kaškausko parašytą pjesę – „Kražių skerdynės“.

Kelmiškiai yra pastatę ir tytuvėniškio satyriko Vlado Kalvaičio epigramų, kelmiškės rašytojos, „Bičiulio“ laikraščio redaktorės O. Jautakienės pasaką suaugusiems „Auksinis raktelis“.

A. Armonas jau 1994 m. Kauno lėlių teatre statant Vytauto V. Landsbergio „Krokodatiną“ patyrė darbo su profesionaliais aktoriais skonį.

Kelmės mažasis teatras vienas pirmųjų Lietuvoje perkėlė savo personažus iš scenos į kino ekraną. 2002 m. kartu su kino režisieriumi Algimantu Puipa Lietuvos televizijoje jis sukūrė 50 minučių vaidybinį filmą „Trys mylimos arba paskutinė diena“. Pagrindiniai filmo herojai – jau minėtų „Trijų mylimų“ personažai. Filmo veiksmas vyksta Šiauliuose, Zoknių oro uoste. Aktoriai vaidina sąlyginai šiuolaikinėje karinėje bazėje. Neaiškios armijos kariai su dujokaukėmis, simbolizuojančiomis griaunamų jėgų anonimiškumą, atveda aktorius į baigiantį sugriūti pastatą.

„Spektaklis žengs iš pastato likučių ir į užžėlusį aerodromą, ir į karių palapines, ir į suniokotą gamtą, o aktoriai šauks iš po gigančių kaukių savo amžinąjį farsinį tekstą“, – taip šį filmą apibūdino R. Macaitis.

Aktoriai vaidina, ant veidų užsidėję didžiules kaukes. Žiūrovai (kariai) taip pat ne-

rodo veidų – visi jie užsimaukšlinę dujokaukes, nes gresia bakteriologinis pavojus. Vienintelis be kaukės parodomas karininkas, visą spektaklį stebintis monitoriuje. Tačiau reginys jo, kaip ir kitų kariškių, nedomina. Aktorių mažai kas klausosi – viso spektaklio metu važinėja mašinos, laksto kariai. Kai baigiasi spektaklis, niekas neploja. Visi kariai išmirę. Gyvi lieka tik aktoriai ir krišnaity būrelis, harekrišnuojantys tarp lavonų.

Teatro veiklos pradžioje kelmiškių pasakyti žodžiai apie galiybę teatrui tapti profesionaliu teatru buvo pranašiška. Kelias į jį buvo ilgas – truko net penkiolika metų. Per tą laikotarpį mėgėjų teatras brendo, augo, atsiskleidė jo unikalumas, kūrybinės tendencijos, formavosi kolektyvo branduolys. Tai liudija ir dar mėgėjiško Kelmės mažojo teatro, jo režisierių bei aktorių įvertinimai bei apdovanojimai.

Pastaraisiais metais Kelmės mažojo teatro veiklose aktyviai dalyvauja Kelmės meno mokyklos mokytojai V. Brazinskienė, D. Miliauskienė, A. Vilimaitė, A. Šurna, N. Astauskienė, I. Leskauskienė, berniukų choras „Džiaugsmas“ (vadovė J. Valiulienė), folkloro ansamblis „Taduja“, Kelmės meno mokyklos choreografijos skyriaus šokėjai bei jų mokytojai D. Bakšienė ir R. Vaišnoras, instrumentinis trio „MMM“ (violončelė – L. Bražaitė, smuikas, pianika – L. Mikutytė, sintezatorius – P. Mikutis), Šiaulių konservatorijos koncertmeisterė Laimutė Mameniškytė. Šiame teatre originalia kūryba atsiskleidė Dalia Stirbytė, Diana Tiškovaitė, Gediminas Trijonis.

KELMĖS MAŽOJO TEATRO APDOVANOJIMAI

„AUKSINIO AMŪRO“ NOMINACIJOS:

- 1996 m. – „Pabališkių karčema“ (rež. A. Armonas).
- 2000 m. – „Drakoniuko Povilo ieškojimai“ (rež. D. Stirbytė).
- 1998 m. – „Chirurgija“ (rež. G. Trijonis).

KONKURSO „ATSPINDŽIAI“ NOMINACIJOS UŽ SUKURTUS GERIAUSIUS MOTERS VAIDMENIS:

- 1996 m. – Vilijai Brazinskienei už Šutinienės vaidmenį „Pabališkių karčemoje“.
- 2004 m. – Dianai Tiškovaitėi už kiaulaitės Rozalį vaidmenį spektaklyje „Trijų paršiukų kelionės“.

RESPUBLIKINĖS BORISO DAUGUVIEČIO PREMIJOS:

- 1992 m. – Žemaitės „Trys mylimos“ (rež. A. Armonas).
- 1995 m. – R. Kaškausko „Pabališkių karčemoje“ (rež. A. Armonas).

KELMĖS MAŽASIS TEATRAS VAIDINA PROFESIONALŲ LYGOJE

2006 m. kultūros ministras V. Prudnikovas pasirašė įsakymą, kuriame nurodyta, kad Kelmės mažasis teatras tampa profesionaliu. Jo steigėjas – Kelmės rajono savivaldybė.

Jau pirmaisiais profesionalaus Kelmės mažojo teatro veiklos metais jis pradėjo bendradarbiauti su Šilutės kameriniu teatru, Klaipeidos dramos teatro aktore R. Arbačiauskaite, į trupę įsiliejo ilgametis Kauno nacionalinio dramos teatro artistas Petras Venclovas.

Scena iš spektaklio „Painiava“. Fotografas nežinomas

Kelmės mažojo teatro režisierius Algimantas Armonas apdovanojamas už spektaklio „Painiava“ režisūrą. Fotografas nežinomas

Tuo laikotarpiu sustiprėjo Kelmės teatro ryšiai su Šiaulių kameriniu orkestru, Kauno filharmonija, Kauno lėlių, Vilniaus „Lėlės“, Vilniaus nacionaliniu akademiniu dramos, „Cezario“ grupės teatrais.

Paskutiniaisiais metais teatro trupėje – 9 aktoriai. Jiems talkina kviestiniai režisieriai bei aktoriai. Repertuare – dramos, monospektakliai, komedijos, spektakliai vaikams, miuziklai, koncertinės programos. Per metus kolektyvas suvaidina daugiau negu 60 spektaklių, juose apsilanko 6–7 tūkstančiai žiūrovų. Trečdalis auditorijos sudaro vaikai ir jaunimas. 2013 m. Kelmės mažasis teatras priimtas į tarptautinę ASSITEJ (Asitežas) organizaciją.

TEATRO TRADICIJOS

Kelmės mažasis teatras puoselėja senąsias šio krašto teatro tradicijas ir puoselėja naujas. 1996 m. čia buvo pradėti organizuoti tarptautiniai festivaliai „Kelmės scena“. Nuo 2010 m. jie tapo profesionalios nacionalinės lietuviškos dramaturgijos šventėmis. Kasmet tarptautinės Teatro dienos proga Kelmėje teikiamos tradicinės Ruperto nominacijos už sukurtus geriausius vaidmenis, pastatytus spektaklius. Ta pačia proga pageriami kolektyvo partneriai bei rėmėjai. Gegužės mėnesį kartu su „Bičiulio“ laikraščio redakcija organizuojamos Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienos paminėjimai. Birželio viduryje Prienų vienkiamyje (Liolių seniūnija) rengiamos Sodo teatro šventės.

(Nukelta į 16 p.)

Scena iš Kelmės mažojo teatro spektaklio „Paršiukai muškietininkai“. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 15 p.)

KELMĖS MAŽOJO TEATRO SPEKTAKLIAI (1982–2010 m.)

DRAMOS

1982 m. – J. Mackonis „Ulijona“; 1987 m. – J. Rainis „Pūsk, vėjeli“; 1989 m. – J. Petrulis „Juodieji broliai“; 1991 m. – K. Inčiūra „Painiava“; 1995 m. T. Viljamso – „Netikusi vakarienė“; 2001 m. – „Nerimas“ (pagal S. Cveiko apsakymą „Širdies nerimas“); 2004 m. – A. Žičkienė „Iš kelmynės į Kelmę“; 2008 m. – „Kražių skerdynės“; 2010 m. – „Karalienė Morta“.

POETINĖS PASAKOS

1985 m. – K. Inčiūra „Eglė žalčių karalienė“; 2000 m. – R. Kašauskas „Mirusi šokėja“.

Scena iš spektaklio „Pabališkių karčemoje“. Fotografas nežinomas

MONOSPEKTAKLIAI

2009 m. – monospektaklis „Pasikalbėkim“.

KOMEDIJOS

1985 m. – V. Kalvaitis „Taupykite laiką“; 1986 m. – V. Kalvaitis „Katinų šiokiadieniai“; 1987 m. – V. Kalvaitis „Odisėjos klajonės“; 1990 m. – J. Erlickas „Kolumbo gimtadienis“; 1992 m. – Žemaitė „Trys mylimos“; 1995 m. – R. Kašauskas „Pabališkių karčemoje“; 1996 m. – G. Kanovičius „Sveiks ir sudie, kalėjime“; 1997 m. – B. Dauguvietis „Žaldokynė“; 1998 m. – A. Čechovas „Chirurgija“; 2006 m. – J. Jautakienė „Auksinis raktelis“; 2007 m. – „Zomšinis švarkas“.

SPEKTAKLIAI VAIKAMS

1992 m. – A. Lingrend „Pepė Ilgakojinė“; 1994 m. – V. V. Lansbergis „Krokotinas“; 1994 m. – D. Stirbytė „Miestas po juoda skrybėlė“; 1996 m. – D. Stirbytė (inscenizacija) „Karalius be išminties“; 1999 m. – G. Trijonis, D. Stirbytė „Nauji Raudonkepuraitės nuotyčiai“; 2000 m. – (pagal V. V. Lansbergi) „Drakoniuko Povilo ieškojimai“; 2007 m. – D. Stirbytė „Šešėlis išeina“; 2008 m. – (pagal V. A. Mocartą operą „Užburtoji fleita“) „Užburtoji fleita“; 2009 m. – P. Juodišius „Vabalų pyragas“.

BALADĖS

1999 m. – (pagal A. Lingrend) „Didysis vasaros pabėgimas“; 2003 m. (pagal Č. Čaplina) „Baladė apie Laisvę, Meilę ir Pinigus“.

MIUZIKLAI

2004 m. – R. Kašauskas „Trijų paršiukų kelionės“.

KONCERTINĖS PROGRAMOS

2005 m. – Dianos Tiškovaitės recitalis; 2005 m. – „Melodijos su džiazu aromatu“; 2006 m. – „V. A. Mocarto vokalinės muzikos šedevrai“; 2008 m. – Sakralinės muzikos valanda „Taikos Karalienė“; 2009 m. – lyriniai dialogai „Pasikalbėkim, ponai, apie lietu, vyną ir tikrą-sumeluotą meilę“.

TEATRO GASTROLĖS

Kelmės mažasis teatras daug gastroliuoja – spektaklius rodo Lietuvoje, tarptautiniuose teatro festivaliuose, kurie vyksta užsienio šalyse – šio teatro pastatymus jau turėjo galimybę pamatyti scenos gerbėjai ne tik Lietuvoje, bet ir Austrijoje, Baltarusijoje, Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Makedonijoje, Prancūzijoje, Rusijoje, Suomijoje, Tatarstane, Vengrijoje, Vokietijoje ir kai kuriose kitose šalyse.

KELMĖS MAŽOJO TEATRO REŽISIERIAI

ALGIMANTAS ARMONAS

Kelmės mažąjį teatrą įkūręs režisierius A. Armonas, baigęs režisūros studijas Klaipėdoje ir įsikūręs Kelmėje, nuolat ieškojo naujų režisūros sprendimų.

1992 m. A. Armono kūrybiniame kelyje įvyko lemtingas posūkis. Statydamas žinomą komediją „Trys mylimos“, jis jai suteikė naują išraiškos formą – spektaklį artistai vaidino su kaukėmis. Jas, taip pat ir spektaklio scenografiją, sukūrė A. Armono dėstytoja Sofija Kanaverskytė (iš viso scenografiją, kaukes ji yra sukūrusi aštuoniems spektakliams). Už originalų „Trijų mylimų“ režisūrinį sprendimą A. Armonas pelnė B. Dauguviečio premiją. Jo iniciatyva kaukėmis buvo „papuošti“ ir Kelmės mažajame teatre pastatytos B. Dauguviečio komedijos „Žaldokynė“ personažai.

Po šių spektaklių premjerų kaukės tapo savotiška Kelmės mažojo teatro vizitine kortele. Šiuos kaukių, kaip ir kitus spektaklius, Kelmės artistai yra jau rodę Estijoje, Latvijoje, Baltarusijoje, Rusijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Danijoje, Anglijoje ir kt.

A. Armonas, dirbdamas Kelmėje ir jos rajone, iki 2014 m. pastatė 17 spektaklių. Be S. Kanaverskytės, jo pastatymams scenografiją yra kūręs brolis Leonardas Armonas, A. Arlauskas ir keletas kitų menininkų.

A. Armonas gimė 1957 m. vasario 24 d. Varniuose (Telšių r.). 1976 m. baigė M. K. Čiurlionio meno mokyklą (mokėsi Choreografijos skyriuje). Vėliau du metus šoko dainų ir šokių ansamblyje „Lietuva“. 1982 m. baigė Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos Teatrinio meno fakulteto Režisūros katedros studijas (kurso vadovas doc. G. Šimkus). Nuo 1991 m. iki šiol vadovauja Kelmės mažajam teatrui.

1982 m. A. Armonas Tytuvėnuose pastatė savo diplominį darbą – Juozo Mackonio poetinę dramą „Ulijona“, 1985 m. – K. Inčiūros dramą „Eglė žalčių karalienė“ (abiejų scenografė S. Kanaverskytė), 1985–1987 m. – tris Vlado Kalvaičio kūrinius: 1985 m. – „Taupykite laiką“, 1986 m. – „Katinų šiokiadieniai“, 1987 m. – „Odisejos klajonės“.

1987 m. scenos gerbėjai buvo pakviesti į A. Armono režisuoto Janio Rainio „Pūsk, vėjeli“ premjerą, 1990 m. – į J. Erlicko „Kolumbo gimtadienis“ (scenografija A. Arlausko), 1991 m. liepos 6 d., atidarant 60 vietų Kelmės mažąjį teatrą, – į K. Inčiūros pjesės „Painiava“ premjerą (scenografas A. Arlauskas).

1992 m. žiūrovai pamatė jau minėtą A. Armono pastatytą Žemaitės kaukių komediją „Trys mylimos“.

1994 m. Kauno Lėlių teatre A. Armonas režisavo V. V. Lansbergio „Krokokatiną“, sukurtą pagal Donaldo Biseto pasaką (scenografė S. Kanaverskytė), 1995 m. – pagal lietuvių liaudies pasakų motyvus R. Kaškausko sukurtą pjesę „Pabališkių karčemoje“ („Sidabranosis ir Mikasė“), kurios scenografas buvo Č. Girkantas. Statant šį spektaklį pasirinktas originalus scenografijos sprendimas – buvo sukurti sodrūs tipažai, išraiškingos daugiaplanės mizanscenos, įvairi žanrinė žaismė. Pjesės siužetas nesudėtingas. Tais pačiais metais A. Armonui už šio spektaklio pastatymą buvo paskirta antroji respublikinė B. Dauguviečio premija, Klaipėdos režisūros katedros absolventų festivalyje „Auksinis Amūras“ šis spektaklis pripažintas geriausiu ir jam paskirtas Auksinis Amūro prizas.

1997 m. A. Armonas pastatė B. Dauguviečio „Žaldokynę“ (scenografė S. Kanaverskytė). Tai buvo antras kaukių spektaklis Kelmės mažajame teatre. Jame aktorai vaidina su kaukėmis, kurios vaizduoja įvairius Lietuvos kaimo tipažus. Tai savotiškas naujasis dell'arte.

2000 m. įvyko A. Armono pastatyto spektaklio – R. Kaškausko baladės „Mirusi šokėja“, parašytos pagal J. Basanavičiaus surinktas mistines pasakas, premjera. Jis gerai buvo įvertintas tarptauti-

Kelmės mažojo teatro įkūrėjas ir režisierius Algimantas Armonas. Fotografas nežinomas

niame teatrų festivalyje „Continents comediens“ (Prancūzija).

2002 m. rugpjūčio mėnesį kino režisierius Algimantas Puipa pastatė filmą „Trys mylimos arba paskutinė diena“. Šio filmo pagrindas buvo Kelmės mažojo teatro spektaklis Žemaitės „Trys mylimos“. Kūrinys A. Puipą sudomino savo netradiciniu režisūrinio sprendimu. Filmu siekta gerą teatro pastatymą „išversti“ į kinematografijos „kalbą“ ir taip išplėsti teatro žiūrovų ratą.

2004 m. A. Armonas pastatė muzikinę pasaką vaikams – R. Kaškausko „Trijų paršiukų kelionės“, 2006 m. – improvizuotą miško pasaką suaugusiems – Onos Jautakienės „Auksinis raktelį“, kuriamė kiškio vaidmenį sukūrė pats režisierius.

2008 m. režisierius žiūrovus nudžiugino spektakliu „Kražių skerdynės“ (scenografė S. Kanaverskytė). Jame buvo prisiminti 1892–1893 m. istoriniai įvykiai, lietuvių katalikų kova už tautinę ir religinę laisvę, iškeliami kražiškių dvasia ir heroizmas. (Kražių vardas tapo plačiai žinomas po 1893 m. lapkričio 22 d. įvykių, kai vietos gyventojai neleido nugriauti XVIII a. vienuolių benediktinių pastatytos Kražių bažnyčios). Spektaklis susilaukė dvasininkų dėmesio, jo idėją entuziastingai rėmė, autentiškas giesmes parinko habil. dr. prof. A. Motuzas. Statant spektaklį teatras itin glaudžiai bendradarbiavo su dailininke-scenagrafe S. Kanaverskyte (su ja Algimantas 1982–2008 m. sukūrė devynis spektaklius).

Nuoširdžiai bendradarbiauta ir su dramaturgu Regimantu Kaškausku. Jis Kelmės mažajam teatrui sukūrė 4 pjeses.

2010 m. pastatytas karaliaus Mindaugo dienai paminėti skirtas spektaklis „Karalienė Morta“ (Roko Flick pjesė). Teatrui talkino Klaipėdos dramų aktorė R. Arbačiauskaitė, muziką sukūrė kompozitorius G. Kizevičius.

2013 m. žiūrovai buvo pakviesti į Kosto Ostrausko pjesės „Čičinskas“ pastatymą. Spektaklio veiksmas vyksta Upytės bažnyčios požemyje, kuriame laikomas nepalaidotas lavonas ir apie jį sklaido keistos kalbos. 1864 m. generalgubernatorius Muravjovas

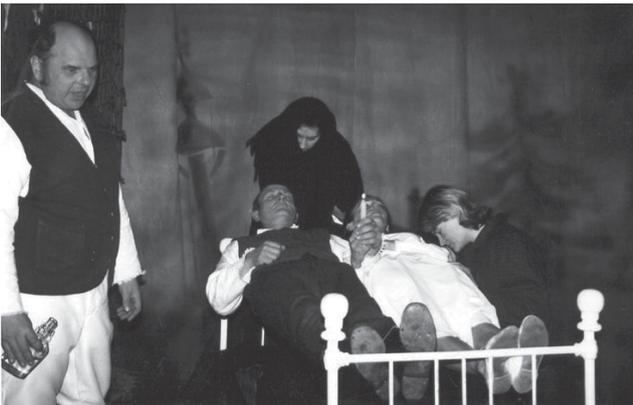
(Nukelta į 18 p.)

Scena iš spektaklio „Čičinskas“. Fotografas nežinomas

Scena iš spektaklio „Karalienė Morta“. Fotografas nežinomas

Scena iš spektaklio „Mirusi šokėja“. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 17 p.)

pasiuncia pulkininką Sobolevskį apžiūrėti Čičinsko lavono. Į požemį pulkininkas ateina lydima zakristijono ir meilužės. Čičinsko vaidmenį sukūrė Petras Venslovas, Saros – Laura Gulbinaitė, zakristijono – Česlovas Brazinskas, pulkininko Sobolevskio – Arnas Arlauskas.

Algimanto Armono sukurti vaidmenys: 1996 m. D. Stirbytės inscenizacija „Karalius be išminties“ – karalius; 1997 m. B. Dauguvietis „Žaldokynė“ – komunistas, Sidabras, Rūta; 2000 m. R. Kaškauskas „Mirusi šokėja“ – vaiduoklis; 2000 m. pagal Vytauto V. Lansbergio „Drakoniuko Povilo ieškojimai“ – gaidys; 2004 m. A. Žičkienė „Iš kelmynės į Kelmę“ – žydas; 2004 m. R. Kaškauskas „Trijų paršiukų kelionės“ – paršiukas Mikis; 2006 m. J. Jautakienė „Auksinis raktelis“ – kiškis; 2009 m. P. Juodišius „Vabalų pyragas“ – uodas.

GEDIMINAS TRIJONIS

1995 m. Kelmės mažajame teatre pradėjo dirbti Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Režisūros katedros docentės E. Savukynaitės studentas Gediminas Trijonis. Jis gimė 1972 m. sausio 11 d. Kelmėje, 1995 m. baigė universitetą. Pirmaisiais metais Kelmės mažajame teatre pastatė T. Viljamsso kūrinį „Netikusi vakarienė“, kitais metais – G. Kanovičiaus „Sveiks ir sudie, kalėjime“ (tai buvo jo diplominis darbas), 1998 m. – pagal A. Čechovo apsakymą režisavo spektaklį „Chirurgiją“, kuris vaidinamas jau kelio dešimtmečių ir šį kūrinį jau yra matę daugelis teatro mėgėjų ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. 2000 m. spektaklis pripažinimo sulaukė Baltarusijoje vykusiame festivalyje „Teatralnyje perekriostiki“ („Teatro kryžkelės“), o 2002 m. kolektyvas tapo Rusijos Gačilino mieste vykusio antrojo tarptautinio mėgėjų teatrų ir teatrų studijų festivalio „Avangard i tradiciji“ („Avangardas ir tradicijos“) laureatu.

2001 m. pagal S. Cveigo apsakymą „Širdies nerimas“ ir E. Malūko romanu pastatytas G. Trijonio režisuotas spektaklis „Nerimas“ taip pat sulaukė žiūrovų pripažinimo. Scenarijų spektakliui parašė G. Trijonio sesuo, Kelmės „Kražantės“ vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Asta Žičkienė, scenografiją sukūrė A. Arlauskas. Tai – pirmasis teatro jaunimo studijos, kuriai vadovavo G. Trijonis, spektaklis. Šiame spektaklyje vaidmenis sukūrė mokiniai, kurie iki to laiko dar niekada nebuvo vaidinę teatre.

Dalyvauta ir tarptautiniame projekte, kuriame Kelmės mažojo, Jonavos ir vienas Danijos mėgėjų teatras pagal danų dramaturgo Kaj Nissen „Daina apie Dunojų“ pastatė spektaklį „Vėlinės prie upės“. Scenografiją sukūrė S. Budzinauskas, kostiumus – Lina Užomeckienė.

2004 m. G. Trijonis pagal savo sesers A. Žičkienės scenarijų yra pastatęs ir istorinę dramą „Iš kelmynės į Kelmę“, kurioje pasakojama apie svarbius miestelio istorijos įvykius. Šio spektaklio scenografijos ir kostiumų autorė – L. Užomeckienė, choreografija – R. Vaišnoras, muziką sukūrė V. Brazinskienė, aranžuotes – A. Šurna. Spektaklis skirtas Kelmės miesto 520 metų jubiliejui.

2007 m. G. Trijonio režisuotoje Stanislovo Stratijevio kabinetinėje komedijoje „Zomšinis švarkas“ bandyta atskleisti šiuolaikinės valdžios kabinetų biurokratinis užkaborius. Šio pastatymo scenografė – L. Užomeckienė.

2009 m. G. Trijonis kartu su mažaisiais aktorais žiūrovus pakvietė į spektaklį „Vabalų pyragas“, pastatytą P. Juodišiaus pasakų „Amarėlio pyragas“ ir „Vabalų pyragas“ motyvais (scenografas A. Arlauskas). Tais pačiais 2009 m. su Kelmės mažuoju teatru pradėjo bendradarbiauti Sergejus Paciukas iš Šilutės kamerinio teatro. Jis pastatė A. S. Plugatyriovų monospektaklį „Pasikalbėkim“.

2012 m. G. Trijonis režisavo spektaklį vaikams – Janosch „Pa-

nama labai graži“, o 2013 m. – L. Janušytės komediją „Žemaičiai bylinėjasi“.

G. Trijonio sukurti vaidmenys teatre: 1995 m. „Pabališkų karčemoje“ – velnias, malūnininkas, kalvis Dzindra; 1996 m. „Sveiks ir sudiev, kalėjme“ – advokatas; 1997 m. „Žaldokynė“ – Sapiega, Rūta; 1998 m. „Chirurgija“ – generolas Aleksandras Georgianičius; 1999 m. „Nauji Raudonkepuraitės nuotyčiai“ – Karsonas; 2000 m. „Kambarinės“ – kambarinė; 2000 m. „Drakoniuko Povilo ieškojimai“ – drakoniukas Povilas; 2000 m. „Mirusi šokėja“ – tarnas Laurynas; 2004 m. „Paršiukų kelionės“ – paršiukas Mikis; 2006 m. „Auksinis raktelis“ – kėkštas; 2006 m. „Iš kelmynės į Kelmę“ – medkirtys; 2007 m. „Zomšinis švarkas“ – tarnautojas; 2008 m. „Kražių skerdynės“ – Polikarpas; 2009 m. monospektaklis „Pasikalbėkim“ – pensininkas lakūnas; 2009 m. „Vabalų pyragas“ – voruikas.

DIANA TIŠKOVAITĖ

2002 m. Kelmės mažajame teatre pradėjo vaidinti profesionali operos dainininkė Diana Tiškovaitė. Atėjęs jai į teatrą, čia buvo pradėta statyti miuziklus, rengti įvairias koncertines programas.

D. Tiškovaitė gimė 1975 m. birželio 7 d. Kelmėje. 2001 m. baigė studijas Klaipėdos universitete, kur lankė V. Kuraitės solinio dainavimo klasę. Nuo 2001 iki 2005 m. dirbo Kelmės meno mokykloje solinio dainavimo mokytoja, rengė savo solinių koncertų programas, kuriose buvo žymių klasikų dainos, arijos, ištraukos iš operų, gerai žinomų džiaz kompozitorių muzika. Yra koncertavusi Vokietijoje, Norvegijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje ir kt.

2005 m. atėjo dirbti į Kelmės mažąjį teatrą kaip aktorė-solistė. Čia ji įkūrė operos studiją įvairaus amžiaus žmonėms. 2003 m. D. Tiškovaitė Kelmės visuomenei pristatė savo pirmąjį rečitalį. Koncerto programoje skambėjo lietuvių ir pasaulio kompozitorių vokaliniai kūriniai – nuo renesanso iki šiuolaikinės folksoko muzikos. 2005 m. festivalyje „Kelmės scena“ D. Tiškovaitė debiutavo su savo antruoju rečitaliu. Šio koncerto programoje buvo ištraukos iš operų bei arijos. 2006 m. dainininkė kartu su instrumentiniu trio „MMM“ parengė džiaz muzikos programą. Tai buvo teatralizuotas džiaz muzikos koncertas, kuris savo netradiciniu pateikimo būdu suintrigavo klausytoją, jam padėjo suprasti džiaz muzikos savitumą ir unikalumą. Tais pačiais metais Diana paruošė klasikinės muzikos programą „V. A. Mocarto vokalinės muzikos šedevrai“. Šis teatralizuotas koncertas buvo skirtas V. A. Mocarto 250-osioms gimimo metinėms paminėti. Trečiasis jos 2006 m. didelis darbas buvo surengta sakralinės muzikos valanda, skirta Visų šventųjų dienai paminėti. 2008 m. Diana kartu su režisierė D. Stirbyte Kelmės vaikų ir jaunimo operos studijoje pastatė spektaklį pagal V. A. Mocarto operą „Užburtoji fleita“ (po kelių metų buvo išleista ir „Užburtosios fleitos“ garso kompaktinė plokštelė). Tais pačiais metais ji kartu su Šiaulių kameriniu orkestru paruošė programą „Taikos Karalienė“, skirtą Kelmės bažnyčios 100-osioms metinėms.

2009-aisiais Diana sėkmingai pasirodė televizijos projekte-konkurse „Triumfo arka – II“ ir jame pasiekė finalą. Tais metais ji kartu su režisierė ir aktore D. Stirbyte bei pianiste R. Vaigauskaite paruošė ir lyrinius dialogus „Pasikalbėkim, ponai, apie lietų, vyną ir tikrą sumeluotą meilę“. Ši programa buvo pristatyta ir Šiauliuose vykusiame Chaimo Frenkelio vilos vasaros festivalyje.

2010 m. Klaipėdos muzikiniame teatre D. Tiškovaitė sukūrė

Scena iš Žemaitės spektaklio „Trys mylimos

Scena iš Boriso Dauguviečio „Žaldokynė“ spektaklio

Scena iš spektaklio „Kražių skerdynės“. Fotografas nežinomas

Dorybės ir Nutričės vaidmenį C. Monteverdi operoje „Popėjos karūnavimas“.

2011 m. ji kartu su savo kolege iš „Triumfo arkos“ R. Dubinskaitė, koncertmeisterė R. Vaigauskaite paruošė P. Pergolesi „Stabat mater“ programą.

FOLKLORAS IR TEATRAS

PARENGĖ DANQUOLĖ
ŽELVYTĖ

2010 m. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla skaitytuos nudžiugino didelės apimties Stasio Skrodenio knyga „Folkloras ir gyvenimas“ (sudarė Vida Česnulenė). Anotacijoje rašoma, kad „Rinkinyje skelbiami straipsniai įvairiais folkloro gyvavimo klausimais, nagrinėjama ir vertinama asmenybių, prisilietusių prie folkloro ar paskyrusių savo gyvavimą jo tyrimui, veikla.

Publikuojami reikšmingesni straipsniai, parašyti 1963–2008 m., kuriuose daug dėmesio skiriama apeiginei tautosakai, apeigoms ir papročiams bei jų raiškai ir gyvavimui praetyje ir naujomis sąlygomis, liaudiškajai vaidybai, lietuvių folkloro istoriografijos klausimams. Tais straipsniais ne tik pristatomas ir vertinamas folkloro palikimas, bet jie yra ir kaip dokumentas, vienai ar kitaip nušvietęs to meto (tarybinio laikotarpio) lietuvių folkloristikos vingius, socialinius folkloro gyvavimo aspektus. Skelbiami straipsniai apie lietuvių kalendorinių švenčių (advento, Kalėdų, Užgavėnių, Velykų, Joninių) tautosaką, jos gyvavimo ypatybes ir ryšius su kaimyninių tautų analogišku folkloru. Nagrinėjami liaudiškojo teatro bruožai, Užgavėnių persirengėliai ir kaukės bei jų prasmės, įvairūs tautosakos pateikimo scenoje aspektai.

Skyriuje „Prisilietę prie tautosakos“ apžvelgiamas atskirų asmenybių – nuo Dionizo Poškos iki Norberto Vėliaus ir akademiko Leonardo Saukos – įnašas skelbiant, analizuojant ir populiarinant tautosaką [...].“

S. Skrodenis – folkloro tyrinėtojas, paskelbęs daugiausiai publikacijų apie liaudiškojo teatro tradicijas. Straipsnyje „...Gimė teatras“ jis rašo, kad „teatro menas ilgus šimtmečius formavosi įvairiose liaudies apeigose ir papročiuose, primityvios jo formos tobulėjo, kito.

Kiekvienos tautos poetinėje liaudies kūryboje rasime tokių teatro, meno, liaudies dramos užuomazgų. Vienose tautose jos ryškesnės, kitose reiškiasi labai elementaria forma. [...] meno istorikai mano, kad tų užuomazgų reikia ieškoti jau pirmykštėje bendruomenėje. Jau tada, kai žmogus vienas ar kitais tikslais pasikeičia, t. y. atlieka kažkieno kito vaidmenį (tokių pavyzdžių yra labai daug įvairių tautų apeigose ir net praktinėje veikloje, pvz., medžioklėje, kai pamėgdžiojamas žvėris), galima kalbėti apie pačią teatro pradžią, apie pirmykštės dramos formas.“

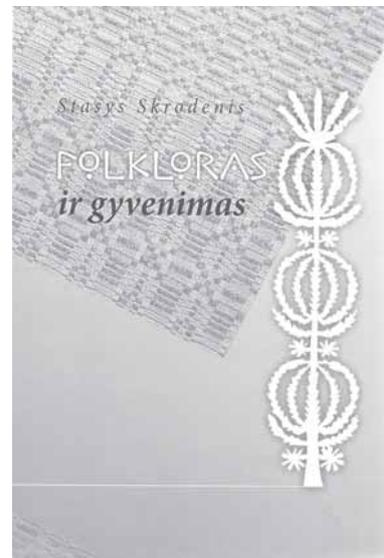
Tik jų negalima vertinti dabartinio teatro įvairiapusio, sintetinio meno – požiūriu. Pirmykštės dramos meno formos neturi daugelio sudėtinių šiandieninio teatro elementų, kaip dramaturgo, dekoracijų, supratimo apie sceną ir kt., tačiau visoms būdingi du dalykai – vaidmuo ir aktorius. Pagal tai ir skirtini ar neskirtini vieni ir kiti tautosakos kūriniai prie liaudiškojo teatro repertuaro.

Lietuvių liaudies dramos ryškiausias apeiginėje poetinėje liaudies kūryboje ir atskiruose trumpuose buitinio pobūdžio vaidinimuose, kurie būdavo atliekami pasilinksminimuose ar kitomis progomis.“ S. Skrodenis pažymi, kad liaudies dramos elementų yra žaidimuose, kuriuose „ryški tendencija dramatuoti tekstą, kuris retkarčiais perauga į inscenizaciją.

Vienuose žaidimuose dainos tekstas papildomas miminiais judesiais. [...] Labiausiai vaidybinis pradai išryškėja tuose draminiuose žaidimuose, kurie turi dialoginį tekstą“, kur yra dramatinė situacija. Daug tokių yra tarp vaikų žaidimų.

Autorius rašo, kad „pačios ryškiausias liaudies dramos užuomazgos yra kalendorinių apeigų tautosakoje. Čia ne tik vyrai persirengia moterimis, o moterys – vyrais, bet naudojamos ir įvairios kaukės bei visokiausia butaforija. [...]

Ypač daug buvo vaidinama žiemos švenčių ciklo metu. Buvo įprasta naujametinį laikotarpį (nuo gruodžio 25 ligi sausio 6 d.), kaip reikalavo papročiai, praleisti linksmai ir nieko nedirbant. Tuomet keldavo vakaruškas, vadinamas kalėduškomis ar kitais vardais, vos ne kiekvieną vakarą. Jų metu, be kitų linksmybių, vaidintos ir nedidelės scenelės. Tie vaidinimai buvo satyriniai. [...] Vaidinant kitas sceneles net persirengiama, pvz., aviną ar katiną vaizduojantis žmogus užsivelka išverstus

Stasio Skrodenio knygos „Folkloras ir gyvenimas“ viršelis

kailinius, prisisiuva uodegą ir pan.

Naudojami ir kiti daiktai. Jie traktuojami satyriškai. Antai, muzikantams instrumentus atstoja šiaudų grįžtė ir lazda, barzdaskučiai skustuvą – pliauska.

Ne visi tie vaidinimai buvo susiję su to laikotarpio apeigomis. Dažnai jie buvo atliekami ir kitu metu. Kita vertus, kai kurie vaidmenys, kaip gervės, arklio, meškos, iš kalendorinių apeigų repertuaro pateko į vestuvių apeigas ar tapo bet kokių pasilinksminimų dalimi.“

S. Skrodenis užsimena ir apie senokai išnykusią Kalėdos, įprasminusio praėjusį laiką, kuris suvargęs lankydamas žmones ir būdavo nugalimas jauno berniuko – Naujųjų metų – tradiciją.

Anot S. Skrodenio, „Matyt, per bažnyčią atsirado ir Trijų karalių vaikščiojimo paprotys, įgijęs šiek tiek tautinių bruožų. Be oracijų ir giesmių, jie vaidindavo ir tam tikrą Biblijos teksto dalį. [...]

Vaidingiausi ir įdomiausi persirengėliai pasirodydavo per Užgavėnes. Tie pasirodymai literatūroje kartais vadinami karnavalu ar liaudies komedija.

Persirengėliai būdavo iš aplinkos paimti tipai: smulkūs pirkliai žydai, čigonai, cariniai žandarai, vaistinininkai „vengrai“ ir kt.

Persirengėliai drauge vedžiodavosi „gyvulius“: ožį (ožką), gervę, arklį, kuriuos taip pat vaidino žmonės. [...]

Persirengėliai, dažnai vadinti bendru

„žydų“ vardu, sudarė Užgavėnių karnavalininkų daugumą. Kai kuriose Žemaitijos vietose jie vadinti velykžydžiais, nes taip apsidarę siausdavo per Velykas bažnyčioje ir ypač šventoriuje. Jie užsidėdavo kaukes, kurios sukeldavo ne tik juoką, bet ir pasibaisėjimą. Jos dažniausiai būdavo daromos iš medžio ar luobo, išskaptuojant ar išpjaunant skylės akims, nosiai, angą burnai. [...]

„Žydai“ ir kiti žmogaus pavidalo persirengėliai sakydavo tam tikrus, paprastai improvizacinius, tekstus. Juose humoristiškai atsiskleisdavo kiekvieno veikėjo gyvenimo momentai, santykis su šeiminiškais, nevengta bažnytinių maldų parodijų, pvz.: „Mes, vargšai, iš Nugnybto žemės, iš anapus šišės, už dviejų nedėlių...“ Per Užgavėnes taip pat būdavo vaidinamos triukšmingos Kotrės vestuvės, vaizduojama simbolinė personažų – Lašinsio ir Kanapinsio – kova.

Kotre, More arba Magde Žemaitijoje buvo vadinama per Užgavėnes po kaimą vežiojama moters pavidalo baidyklė, o Lašinskis ir Kanapinskis simbolizavo atitinkamai, mėšėdį, t. y. laiką iki Užgavėnių ir gavėnių.

Pavasario ir vasaros švenčių laikotarpiu vaidinimų beveik nebuvo. Žinoma, kad Šiaurės Lietuvoje per Sekmines piemenys darydavo balių ir jo metu vaidindavo vestuves su dainomis, oracijomis ir kitomis apeigomis.

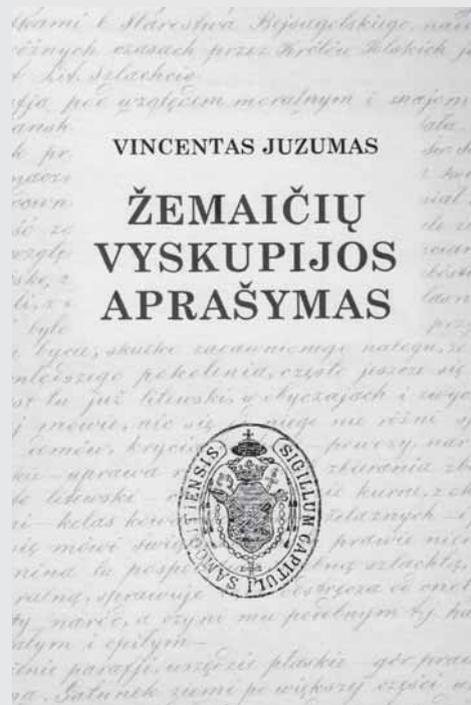
Liaudies dramos užuomazgų galima rasti ir vestuvių apeigose. Bet negalime pačių vestuvių laikyti liaudies drama, nes tai yra tikrovė, o ne jos meninis atspindys. Kita vertus, vestuvių ceremonijose yra labai daug vaidybos, daug savo laikinus vaidmenis atliekančių personažų. Anksčiau jose taip pat būdavo atliekami įvairūs komiški vaidinimai, daug kuo panašūs į naujametines žiemos švenčių laikotarpio vaidinimus („Gervė“, „Meška“). Prie specifinių vestuvių vaidinimų priklauso netikros nuotakos rėdymas, kai kuriose Lietuvos vietovėse sutinkamas „čigonavimo“ paprotys, kuriame gausu šmaikščių dialogų ir įvairių komiškų situacijų. Pagaliau ir kai kurios pačių vestuvių apeigų detalės teikia gana daug medžiagos liaudies dramos užuomazgoms pažinti.

Šiek tiek liaudies dramos pradų galima rasti pabaigtuvių apeigose ir kitos rūšies tautosakoje, tačiau jie nėra tokie ryškūs ir vientisi. Jie duoda daugiau medžiagos tik liaudies talentams pažinti, lygiai kaip ir pavieniai draminiai veiksmo elementai (mimika, judesiai ir intonacija) padeda susidaryti nuomonę apie dainų ir pasakų atlikėjo vaidybinius sugebėjimus.

Iš neapeiginių vaidinimų, atliekamų bet kuriuo metų laiku ir nesusijusių su atitinkamomis apeigomis ir ritualais, minėtini „Senuko ir senukės pasakojimai“, „Čigonai“, „Audėjai“, „Ožiukai“ ir kt.“

Autorius rašo, kad „Liaudies dramos užuomazgos turėjo įtakos pirmiesiems lietuviškiems spektakliams. Tik tas poveikis reiškėsi ne tiesiogiai, teikiant jau sukurtus kūrinis ar kitokius išbaigtus sceninius charakterius, bet, kaip savo laiku pabrėžė Balys Sruoga, – psichologiškai, per tiesioginį vaidintojų įkvėpimą, per gaivalinę kūrybinę jėgą.“

Straipsnyje „Liaudies dramos užuomazgos lietuvių kalendorinėse apeigose“ S. Skrodenis pažym: „Apie liaudies dramą nelengva rašyti, nes, viena, dar nėra galutinai nustatytos jos ribos, t. y. kas priklauso liaudies dramai ir kas ne, ir, antra, trūksta išsamių vaidinamų dalykų aprašymų. Ypač pastarasis trūkumas aiškiai būdingas lietuvių etnografijos ir tautosakos mokslui.“

2013 m. lietuviškai išleistos Vincento Juzumo knygos „Žemaičių vyskupijos aprašymas“ viršelis

VINCENTO JUZUMO „ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS APRAŠYMAS“ – LIETUVIŠKAI

Sulaukėme gražios progos Žemaičių krašto istorijos biblioteką papildyti nauju leidiniu – 2013 m. pirmą kartą lietuviškai išleista Vincento Juzumo 1899 m. parengta didelės apimties (1080 puslapių) knyga „Žemaitijos vyskupijos aprašymas“ (išleido Žemaičių vyskupystės muziejus, leidybos vadovas – šio muziejaus direktorius Antanas Ivinskis).

V. Juzumo rankraštį iš lenkų į lietuvių kalbą išvertė, spaudai parengė Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnysis mokslinis darbuotojas istorikas dr. Mindaugas Paknys. Kalbos redaktorė – Dangė Vitkienė, dailininkė – Violeta Boskaitė. Knygą išspausdino Vilniuje veikianti Standartų spaustuvė.

Leidinio tiražas – 800 egz.

Kartu išleista ir Vincento Juzumo rankraščio faksimilių kompaktinė plokštelė.

Knygos leidimą parėmė Lituanistikos paveldo ir įprasminimo komisija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos Kultūros rėmimo fondas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos.

Knygoje panaudotas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomo Žemaičių vyskupijos žemėlapis, kurį parengė Vincentas Juzumas ir jo brolis medikas Juozas Juzumas (Polikarpas Girštautas) fragmentai – jais knygoje yra atskirti kiekvienos parapijos aprašymai bei leidinio skirsniai.

AKMENĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS KULTŪROS CENTRO SUAUGUSIŲJŲ LIAUDIES TEATRAS

RASA REIVYTYTĖ-VASILIAUSKIENĖ, ANDRĖJA GRIČIUTĖ,
VIRGINIJA KUPSTIENĖ, GENUTĖ BALIULIENĖ,
REDA BUTNORIENĖ

Pirmoji Naujosios Akmenės kultūros rūmų
dramos teatro režisierė Stasė Niūniavaitė
(1923–2002). Apolinaro Juodpusio nuotrauka

TEATRINĖS VEIKLOS PAGRINDUS SUFORMAVO STASĖ NIŪNIAVAITĖ

Pirmoji Naujosios Akmenės kultūros rūmų dramų teatro režisierė buvo literatė, politinė kalinė, visuomenininkė Stasė Niūniavaitė (1923–2002). Ją šio krašto žmonės su didžiule pagarba prisimena iki šiol. Tai buvo kūrybinga, stipri ir spalvinga asmenybė.

1972 m. balandžio 14 d. Respublikinės profesinių sąjungų tarybos prezidiumo ir Lietuvos TSR kultūros ministerijos kolegijos nutarimu Akmenės rajono kultūros rūmų dramų kolektyvui už ilgametę kūrybinę veiklą, pasiektus laimėjimus suteiktas Liaudies teatro vardas. Šiam kolektyvui ne kar-

tą buvo skirta pirmoji vieta įvairiose apžiūrose ir festivaliuose, o 1969 m. tarp mėgėjų teatrų Lietuvoje jis pripažintas geriausiu.

Naujosios Akmenės liaudies teatre kūrė puikūs aktoriai. Tai pedagogė lituanistė Laima Tupikienė, Sigitas Žalneravičius, Antanas Stungys, Borisas Kondratjevas, Janina Stanulionienė, jos vyras Olegas Staniulionis, Danguolė Petravičienė ir daugelis kitų.

S. Niūniavaitė ne tik vadovavo Akmenės kultūros rūmų dramų teatrui, bet ir beveik du dešimtmečius dirbo su vaikų ir jaunimo studija. Joje išugdyti jaunieji aktoriai papildydavo vyresniųjų aktorių gretas, kai kurie tapo profesionaliais aktoriais, režisieriais, rašytojais, gabiais literatais, lituanistais. Kūrybos keliu pasuko Rimantas Teresa, Ramūnas Žilakauskas, Vladas Radušis, Vidas

Morkūnas, Irena Meižytė-Andiukaitienė, Palmira Norušaitytė-Barkuvienė ir Henrikas Bakanas. Teatro veikloje dalyvauja buvę S. Niūniavaitės auklėtiniai Rasa Reivytytė-Vasiliauskiene, Ramunė Kazulytė-Butavičienė, Ramūnas Znutas, Nijolė Bartkevičienė, Zita Liaukšienė, Andromeda Gedaminskaitė-Makselienė ir kt.

Du Akmenės aktorių pastatyti spektakliai buvo nufilmuoti Lietuvos televizijoje: 1986 m. – Žemaitės „Trys mylimos“ ir apie 1985–1986 m. – D. Normet „Jumpovaris“.

Paskutiniai S. Niūniavaitės Naujojoje Akmenėje pastatyti spektakliai buvo 1989 m. J. Erlicko „Kolumbo gimtadienis“ (vaidino vaikų dramų būrelis aktoriams) ir 1990 m. – J. Josadės kūrinys „Išdaigos po kilpa“ (vaidino suaugusiųjų mėgėjų teatras) – premjera įvyko 1990 m. balandžio 20 dieną.

S. Niūniavaitė visada aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, na o Lietuvoje prisidėjus Atgimimui, ji įsijungė ir į rajono politinį gyvenimą. Tais metais jos žodis čia buvo itin svarus.

Metai skubėjo į priekį... 2001 m. S. Niūniavaitė nutarė persikelti gyventi pas gimtinačius į Telšius. Ten ji 2002 metų liepos 2 dieną ir mirė. Palaidota Tryškių (Telšių r.) kapinėse.

REŽISIERĖS VIDOS BLADYKAITĖS LAIKOTARPIS

1987 m. pradžioje Naujojoje Akmenėje pradėjo dirbti tuometinės Klaipėdos fakultetų režisūros kurso studentė neakivaizdinin-

Akmenės kultūros namų mėgėjų teatras 2010 m. po Kazio Sajos spektaklio „Kepurė dega“ premjeros

kė Vida Bladykaitė. Ji ėmė burti jaunus, sceninės patirties dar neturinčius žmones. Mokydamasi iš savo vyresniosios kolegės S. Niūniavitės, Vida mieste pradėjo statyti spektaklius.

Dramaturgė, poetė, prozininkė V. Bladykaitė gimė 1962 m. birželio 25 d. Ūpainiuose (Kelmės r.). Baigė Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakultetus. Dabar ji daugiau žinoma kaip rašytoja – gyvenimo vaizdų pjesės „Ženteliai“, kūrinių vaikams (didaktinių eilėraščių ir pasakų rinkinio „Puokštė žemei“ (1994), atveriančio spalvingą gamtos pasaulį), muzikinės pjesės pasakos „Žvaigždė“ (išspausdinta pjesių rinkinyje „Aitvaras auksarankis“, 1997), apsakymų „Gegutės bateliai“, „Kaip bernas laumę pasigavo“ (abu išspausdinti knygoje „Viržių vasara“ (1992) autorė. Na o Naujojoje Akmenėje jai buvo lemta pratęsti S. Niūniavitės teatrinės veiklos tradicijas.

Pirmasis jos pastatytas spektaklis buvo J. Grušo „Suomiška pirtis“. 1989 m. liepos mėnesį Mažeikių rajono Zastaučių gyvenvietėje vykusiam Klojimo teatrų sąskrydyje V. Bladykaitės vadovaujama trupė prisistatė, parodydama žemaitės spektaklį „Mūsų gerasis“. Ir vėliau būta pastatymų, deja, apie juos informacijos yra išlikę nedaug. Vėliau V. Bladykaitė persikėlė gyventi į Kauną, dar po kurio laiko įsikūrė Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur gyvena ir šiuo metu.

JANINOS SMIRNOVOS TEATRAS

Naujosios Akmenės teatriniam gyvenime reikšmingu įvykiu tapo ir režisierės

Akmenės kultūros namų mėgėjų teatras 2010 m. po Kazio Sajos spektaklio „Kepurė dega“ premjeros. Fotografas nežinomas

Janinos Smirnovos atvykimas į miestą. Ji pradėjo dirbti su sceną mėgusiais jaunais (Naujojoje Akmenėje jaunimo dramos studija veikė nuo 1970 m.) ir su suaugusiais žmonėmis.

Vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų dramos kolektyve tais laikais vaidino apie 20 žmonių. Buvo pastatytos režisierės Janinos Smirnovos muzikinės pasakos „Kas žaliuoja žiemą vasarėlę“, „Mergytės birželio rytas“, „Raganų puota“. Žiūrovai sulaukė ir komedijų: Regimanto Kaškausko „Vaiduokliai vienkiemyje“, Kazio Sajos „Paka-

ruoklis“, Smirpuko „Šiam pasauly bus dar visko...“, poezijos spektaklio, pastatyto pagal Leonardo Pukino eiles „Meilė liks... ir varinis ruduo...“. Jaunimo dramos kolektyvas pastatė ir Andriaus Almanio 3 veiksmų pjesę „Keistas gimtadienis“.

2007 m. pastatytoje jaunimui skirtoje J. Smirnovos pjesėje „Kas manęs pasiges...“ buvo kalbama aktualiomis narkomanijos, patyčių temomis. Ne vienas scenos mėgėjas, žiūrėdamas jį, braukė ašaras, ta-

(Nukelta į 24 p.)

Janinos Smirnovos režisuotų poezijos vakarų akimirkos. Nuotraukų autoriai nežinomi. Iliustracijos iš Algimanto Rašimo archyvo

(Atkelta iš 23 p.)

čia šis spektaklis susilaukė ir daugiausia kritikos, nes kai kam jis pasirodė per daug liūdnas. Ši pjesė buvo parodyta ir Mažeikiuose vykusioje regioninėje mėgėjų teatrų apžiūroje „Šimtakojis“

2008 m. J. Smirnova pastatė muzikinę pasaką „Mūsų Šiaudinukė“. Paskutinis šiame teatre jos režisuotas spektaklis buvo muzikinė „Atvelykio pasaka“ (2009). Pablogėjus sveikatai, režisierė turėjo atsisakyti darbo Naujosios Akmenės kultūros namuose, tačiau ji ir toliau dalyvauja rajono kultūriname gyvenime, padeda savo kolegoms patarimais ir kt. Kartu su ja dirbė aktoriai Algimantas Rašimas, Ramunė Kazulytė-Butavičienė, Kęstutis Krencius, Rasa Reivytytė-Vasiliauskiene, Daiva Kvaukienė, Zita Liaukšienė, kai kurie kiti scenos mylėtojai toliau dalyvauja rajono teatrinėje veikloje.

NAUJOSIOS AKMENĖS KULTŪRINIAME GYVENIME – NAUJI VĒJAI

2013 m. Naujosios Akmenės kultūros centre įvyko spektaklio, skirto S. Niūniavaitės 90-osioms gimimo metinėms, premjera. Vakarų metu Naujosios Akmenės liaudies teatras nudžiugino nauja premjera – parodyta Žano Batisto Moljero pjesė „Ap-gautas vyras“ (režisierius Albertas Vilimas, vaidino R. Znutas, V. Lukošiuūtė, Z. Liaukšienė, A. Rašimas, G. Kundrotaitė, D. Bružas, R. Pavka, J. Jurevičius).

2013 m. spalio mėnesį Naujosios Akme-

nės kultūros centre pradėjo dirbti režisierė Andrėja Gričiūtė. Tais pačiais metais lėlių ir dramos jaunimo studija „9-netukas“ pastatė jos režisuotą literatūrinę, muzikinę, poetinę kompoziciją „Eglė žalčių karalienė“, sukurtą pagal S. Nėrį ir E. Sakalauskaitę.

2014 m. Naujojoje Akmenėje pradėti organizuoti teatralizuoti kūrybiniai vakarai. Pirmasis iš jų vyko sausio 26 dieną.

2014 m. kovo mėnesį, minint Teatro dieną, mieste vyko muzikinis, poetinis vakaras „Teatro dulkės“, skirtas režisieriui Janinai Smirnovai. Jo metu vaidino Liaudies teatro aktoriai. Tarp jų buvo ir su S. Niūniavaite, J. Smirnova kūręs Algimantas Rašimas, Rasa Reivytytė-Vasiliauskiene.

2014 m. gegužės mėnesį Kęstučio Krenciaus knygos pristatymo proga sukurtas poetinis spektakliukas „Prisėsiu aš prie balto lapo“.

Iškilių Naujosios Akmenės teatro žmonių atminimas bus įamžintas ir kuriamame dokumentinių filmų cikle „Melancholija“.

Kūrybingai dirbantis Naujosios Akmenės suaugusiųjų Liaudies teatras 2014 m. žiūrovus planuoja pakviesti į naują premjerą – O. Jautakės „Šalikelė“.

Akmenės rajone taip pat kuria režisierės D. Kvaukienė, A. Savčikienė, R. Šiaulytėnė. Šio krašto scenos mėgėjų tikslas – puoselėti senąsias teatrinės tradicijas, vaidinti iš širdies į širdį, paskatinti žiūrovus susimąstyti apie amžinąsias vertybes.

AKMENĖS KULTŪROS NAMŲ MĒGĒJŲ TEATRAS

Akmenės kultūros namų mėgėjų kolektyvas susibūrė 1999 m. rudenį. Tuo metu

Janinos Smirnovos režisuotų poezijos vakarų akimirkos. Nuotraukų autoriai nežinomi. Iliustracijos iš Algimanto Rašimo archyvo

jam vadovavo režisierė Daiva Liutkienė. 2000–2008 m. buvo pastatytos penkios komedijos: Viktoro Miliūno „Nakties paukščiai“, Eugenijaus Ignatavičiaus „Sidabrinės skyrybos“, Žemaitės „Trys mylimos“, Lvevo Ivanovo „Pleputė“ bei didelio žiūrovų

Centre – Naujosios Akmenės liaudies teatro aktoriai Algimantas Rašimas ir Rasa Reivytytė. Nuotrauka iš Algimanto Rašimo archyvo. Fotografas nežinomas

Scena iš Naujosios Akmenės liaudies teatro spektaklio „Eglė žalčių karalienė“. Nuotrauka iš Andrėjos Gričiūtės archyvo. Fotografas nežinomas

palaikymo sulaukusi Žano Batisto Moljero pjesė „Tiriamas liginis“.

2009 m. kolektyvui pradėjo vadovauti Reda Butnorienė, su šio miesto aktorais dirbanti iki šiol.

2010 m. teatras pastatė Kazio Sajos pjesę „Kepurė dega“. Ji buvo skirta Teatro dienai. Tais pačiais metais teatras dalyvavo Radviliškio rajone vykusioje regioninėje teatrų apžiūroje „Pastogė“.

2011 m. kolektyvas žiūrovus pakvietė į Augustino Griciaus komedijos „Ponaitis“ premjerą.

2012 m. gruodžio 1–2 dienomis Rokiškyje vykusioje baigiamojoje Lietuvos mėgėjų teatrų šventėje „Atspindžiai 2012“ Akmenės mėgėjų teatras buvo apdovanotas diplomu.

Akmenės miesto teatro aktoriai aktyviai dalyvauja rajono kultūriniame gyvenime. Juos dažnai gali pamatyti vaidinant bendruomenių šventėse, vedant renginius, kt.

Aktorių trupėje kūrybingai dirba Andrius Almanis, Violeta Sasnauskienė, Rima Almanienė, Genutė Švažienė, Adolfina Janušaitienė, Nedas Kavaliauskas, Romas Baikauskas, Jonas Šiuša, Klemensas Jablonskis, Reda Butnorienė, Aurelijus Saliamanas, Artūras Matulevičius. Teatro vadovė ir režisierė – Reda Butnorienė.

AKMENĖS JAUNIMO IR VAIKŲ DRAMOS BŪRELIS

Kolektyvas suburtas 2009 metais. Vadovė – Reda Butnorienė. 2010 m. šis teatras

Scena iš Naujosios Akmenės muzikinės instaliacijos (režisierė Andrėja Gričiūtė). Nuotrauka iš A. Gričiūtės archyvo. Fotografas nežinomas

žiūrovus pakvietė į pirmąją premjerą – Jono Radzevičiaus „Skruzdėlė atsiskyrėlė“. Vaidinimas buvo gerai įvertintas. Kiti pastatyti spektakliai: Jūratės Januškevičiūtės „Žirafa su kojineėmis“, Vidos Bladykaitės „Bladykaitės žvaigždė“.

Kolektyvas perspektyvus. Jo nariai dalyvauja įvairiuose miestelio bendruomenės renginiuose, kartu su kitais meno mėgėjų kolektyvais kuria bendras koncertines programas.

KRUOPIŲ KULTŪROS NAMŲ KAIMO TEATRAS

Gilias teatrinės veiklos tradicijas turi Akmenės rajono Kruopių kultūros namų kaimo teatras. Vietos gyventojai mėgsta, myli ir palaiko šį kolektyvą. Jam pagrindai buvo dedami Kruopių mokykloje. Su scenos mėgėjais pirmaisiais teatro gyvavimo metais

(Nukelta į 26 p.)

Naujosios Akmenės liaudies teatro 2013 m. spektaklio „Apgautas vyras“ (režisierius Albertas Vilimas) " premjeros nuotraukos iš Algimanto Rašimo archyvo. Fotografai nežinomi

Iš kairės: Akmenės kultūros namų mėgėjų teatro spektaklio „Velykų vakariėnė“ (pastatytas pagal Lazdynų Pelėdos kūrinį) aktoriai. 2012 m.; Akmenės kultūros namų mėgėjų teatro spektaklio – Kristijonas Donelaitis „Metai. Žiema“ aktoriai. 2013 m. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Redos Butnorienės archyvo

(Atkelta iš 25 p.

čia dirbo, spektaklius statė mokytojos Stefa Dimavičienė ir Bronė Petrylaitė.

1987 m. Kruopių kultūros namuose pradėjo dirbti režisierė Genutė Baliulienė. Ji subūrė aktorių kolektyvą, su kuriuo dirba iki šiol. Kolektyvo repertuare daug lietuvių autorių pjesių. Labiausiai žiūrovai yra įsiminę šiuos Kruopių teatro pastatytus spektaklius: Žemaitės „Trys mylimos“, Eugenijaus Ignatavičiaus „Sidabrinės skrybys“, Liudos Didžiulienės-Žmonos „Paskubėjo“, Vidos Bladykaitės „Ženteliai“, Stasio Žemaičio „Mirta Činčiberaitė arba 15000 litų“, nežinomo vokiečių autoriaus „Ponia Pipsė ir panelė Tipsė“. Iš viso šis kolektyvas jau yra pastatęs apie 30 įvairių kūrinų. Kruopiškiai ne kartą dalyvavo regioninėse ir respublikinėse kaimo teatrų šventėse „Pastogė“. Jie vaidino ir Skapiškyje (Kupiškio r.) vykusiame antrajame tarptautiniame kaimo teatrų festivalyje „Pienių vynas“, Punske (Lenkija) surengtame Klojimo teatrų festivalyje.

Teatras kartu su kitais Kruopių kultūros namų meno mėgėjų

kolektyvais stato čia jau tradiciniais tapusius muzikinius Tarpukalėdžio vaidinimus. Didelio žiūrovų dėmesio ir pripažinimo yra sulaukę muzikiniai spektakliai „Stebuklingoji radasta“, „Batuotas katinas“, „Prie suskilusios geldos“, „Karalystė mūsų šventė“.

Šis kolektyvas yra aktyvus rajono kultūrinio gyvenimo dalyvis. Jis dažnai vaidina savo miestelio bendruomenei, kitiems rajono gyventojams, dalyvauja rajone organizuojamose teatrų šventėse, Lazdynų Pelėdos muziejuje Paragiuose vykstančioje teatrų krivūlėje, gražiai pažymi kolektyvo veiklos sukaktis.

Teatro aktoriai yra dažni įvairių miestelyje vykstančių kultūrinių renginių dalyviai, dažnai patys juos inicijuoja ir veda.

Šiais, Teatro metais, kolektyvas žiūrovus pakvietė į Seirijų Juozo Židonavičiaus komedijos „Moterims neišsimeluoti“ spektaklį.

Dabar aktorių trupėje – 11 scenos mėgėjų. Nuo pat teatro įkūrimo pradžios jame vaidina Liuda Povilaitytė, Rima Urmonienė ir Vytautas Lalas. Apie dvidešimt metų vaidmenis šiame teatre kuria Angelė Kovėrienė ir Algirdas Gadliauskas. Daugelyje kolektyvo

Akmenės rajono Papilės mėgėjų teatro spektaklio „Gražuolė“ aktoriai. Virginijos Kupstienės nuotrauka

pastatytų spektaklių vaidino Eugenija Damskienė, Jonas Meižis. Paskutiniaisiais metais į kolektyvą įsijungia ir jauni žmonės. Naujaisiam spektaklyje vaidina Vitalija Damskienė, Albertas Adomaitis, puikiai prie kolektyvo pritapo Astos ir Vido Skirių šeimyna.

KRUOPIŲ VAIKŲ DRAMOS KOLEKTYVAS

Vaikų dramos kolektyvas Kruopiuose gyvuoja nuo 1985 metų. Jam vadovauja Genuotė Baliulienė.

Šio teatro branduolį nuolat sudaro keliolika mokyklinio amžiaus vaikų. Dabar dauguma jų – pradinių klasių moksleiviai. Čia jie susipažįsta su scenos meno pradžiamokslu ir sukuria pirmuosius savo vaidmenis. Kolektyve jau užaugo kelios moksleivių kartos, pastatyta nemažai spektaklių, literatūrinių-muzikinių kompozicijų. 2005 m. Akmenės rajono savivaldybė skyrė finansavimą šio kolektyvo projektui „Nutieskime draugystės tiltus“. Įgyvendinant jį buvo pastatytas spektaklis pagal Vidos Bladykaitės pjesę „Žvaigždė“. Jį pamatė daugelis mažųjų rajono žiūrovų. Muzikinį vaidinimą „Pelenė“ kolektyvas taip pat jau yra parodęs įvairiose rajono scenose.

PAPILĖS KULTŪROS NAMŲ MĖGĖJŲ TEATRAS „JŪRKALNIS“

Papilės kultūros namų dramos mėgėjų kolektyvas susibūrė 1984 metais. Pirmąją jo vadove tapo režisierė Nijolė Grudžinskienė. Kūrybinį kelią ji čia pradėjo Žemaitės apsakymo „Topylis“ inscenizacija. Vėliau buvo pastatyta ir keletas kitų Žemaitės kūrinių inscenizacijų: „Velnio vestuvės velnio ir laidotuvės“, „Kelionė į Šidlavą“, „Magdelė“. Teatras statydavo vaidinimus ir pagal Lazdynų Pelėdos apsakymus „Burtininkė“, „Prašmatnus kaimynas“. Šis teatras vaidino ir Keturakio pjesę „Amerika pirtyje“.

Kolektyvas nemažai gastroliuoja, jo spektaklius yra matę ir šį teatrą mėgsta daugelis rajono gyventojų. Dažnai teatras išvyksta gastrolių ir už rajono ribų.

Šio teatro kūrybiniame kelyje reikšmingas ir vodevilis „Tegyvuoja šlepė!“ . Jis buvo parodytas ir Plungėje vykusiame respublikiniame konkurse „Juokis“.

1998 m. teatrui suteiktas „Jurakalnio“

Akmenės rajono Papilės kultūros namų mėgėjų teatro „Jūrkalnis“ aktoriai po spektaklio „Prašmatnus kaimynas“, pastatyto pagal Lazdynų Pelėdos kūrinį. 2013 m. Fotografas nežinomas

vardas. Šiuo laikotarpiu teatre kūrybingai dirbo Bronislava Keturakienė, Stanislava Žukauskienė, Emilija Veličkienė, Valerija Štarienė, Pranas Joniškis, Elytė ir Algirdas Jurkai, Viktoras Statkus, Zenonas Tirus.

2002 m. režisierė N. Grudžinskienė išvyko dirbti kitur. 2004 m. Papilės scenos mėgėjus ėmė burti Dalia Tenienė, kuri pastatė Kazimieros Kymantaitės „Pinigėlius“.

2013 m. po pertraukos teatrui vėl pradėjo vadovauti N. Grudžinskienė. Per trumpą laiką ji pastatė du spektaklius: „Palikimą“

(scenarijaus autorė buvo ji pati) ir „Gražuolė“ (scenarijaus autorė ir pagrindinio vaidmens atlikėja Irena Kinderienė). Daugelį kartų šie spektakliai yra rodyti ne tik Papilėje, bet ir gastrolėse – Joniškyje, Telšiuose, Šiaurinių rajone, Naujojoje Akmenėje, Kruopiuose, Ventoje.

Šiuo metu teatro branduolį sudaro Dalia Bagdonavičienė, Stanislava Vaišnorienė, Jelenė Ružienė, Zyta Kybartienė, Monika Malinauskaitė, Deimantė Pociūtė, Vaidotas Koviera, Adolfas Grudžinskas, Lukas Stulgys.

Scena iš Akmenės rajono Papilės mėgėjų teatro spektaklio „Gražuolė“. Virginijos Kupstienės nuotrauka

PLUNGĖS KULTŪROS CENTRO VAIKŲ IR JAUNIMO TEATRAS „SAULA“

SIGITA MATULIENĖ

Nuotraukoje – Plungės vaikų ir jaunimo teatro „Saula“ aktoriai spektaklyje „Velnio monai“ (pastatytas pagal pagal lietuvių liaudies pasakas). Fotografas Romas Lukošius

Teatras „Saula“ (vadovai Sigita ir Romas Matuliai) – 80-ies jaunų žmonių, mylinčių teatrą ir savo laisvalaikį įprasminančių teatro menu, kolektyvas, dirbantis studijiniu metodu. Jiems teatras – ne rezultatas, o asmenybės vystymosi priemonė. Per savo kūrybos 20 metų laikotarpį teatras pastatė 34 spektaklius bei keletą poetinių kompozicijų. Kas dveji metai Plungėje rengiama plačiai pripažinta tarptautinė teatrų laboratorija-festivalis „Mažoji Melpomenė“, kasmet – kultūrinės edukacijos teatrinio veiksmo projektai „Atviras teatras 24“ ir Atviras teatras: vėjų vaikai“,

„Teatr Artas“, „Vaikiško teatro pavasaris“, „Mes esam vienodi – mes norime

būti kartu“ ir kt. plungiškių teatralų organizuojami renginiai į kultūrinį-meninį veiksmą įtraukia daug bendraminčių, scenos mėgėjų.

Teatro aktoriai yra nuolatiniai ir kitų įvairių renginių, projektų, konkursų iniciatoriai, rengėjai bei vedėjai.

Nuo 2002 m. kolektyvas – Lietuvos mėgėjų teatrų sąjungos narys.

„Saula“ – daugelio respublikinių ir tarptautinių teatro festivalių dalyvis, nominantas ir laureatas. Kolektyvo spektakliai, aktyvi ir inovatyvi teatro projektinė veikla praplečia gilią Plungės krašto teatro tradicijas, suteikia jam kultūrinį savitumą ir universalumą.

Teatras „Saula“ 2005 m. apdovanotas aukščiausia mėgėjų meno nominacija „Aukso paukštė“.

Net 7 kartus šis kolektyvas pripažintas respublikinio teatro konkurso „Šimtakojis“ laureatu, 2 kartus – pasaulio vaikų teatrų atrankų laureatu. Lietuvos liaudies kultūros centras kolektyvui už geriausią vaikišką spektaklį yra paskyręs nominaciją „Tegyvuoja teatras“. „Saula“ – tarptautinio konkurso, vykusio Minske (Baltarusija), „Grand prix“ laimėtojas.

Teatras savo spektaklius yra rodęs Lenkijoje, Čekijoje, Latvijoje, Baltarusijoje, Rusijoje, Vokietijoje ir Belgijoje.

„Saula“ įkūrėjams ir režisieriams Si-

Plungės kultūros centro vaikų ir jaunimo teatro „SAULA“ aktoriai po spektaklio „Katės namai“. 2014 m. Nuotrauka Romo Lukošiaus

Iš kairės: scena iš Plungės vaikų ir jaunimo teatro „Saula“ spektaklio *Velnio monai* (pastatytas pagal lietuvių liaudies pasakas); scena iš Plungės vaikų ir jaunimo teatro „Saula“ jaunimo grupės spektaklio, pastatyto pagal V. Mastro Simone „Pykšt pokšt tu negyvas“. 2013 m. Romo Lukošiaus nuotraukos

gita Matulienėi ir Romui Matuliui yra paskirta Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos premija „Už geriausiai parengtus ir vykdomus kultūrinės edukacijos projektus“.

2014 m. gegužės 7–12 dienomis teatras „SAULA“ Plungės kultūros centre surengė IX tarptautinį vaikų ir jaunimo teatrų festivalį-kūrybinę laboratoriją „Mažoji Melpomenė“. Tai vienas didžiausių jaunimo teatro projektų, įgyvendinamų ne tik Plungėje, bet ir visoje Lietuvoje. Ši kas antri metai vykstanti teatro šventė sukviečia į vieną būrį geriausių Lietuvos ir užsienio jaunimo teatro kolektyvus.

Gegužės 14–19 d. „Saula“ dalyvavo

Suomijos Kouvola mieste vykusiame prestižiniame Suomijos tarptautiniame profesionalių teatrų festivalyje, kurį kasmet rengia Nacionalinė Suomijos teatrų sąjunga. Šiais metais festivalyje dalyvavo teatrai iš

Suomijos, Švedijos, Italijos, Ispanijos, Rusijos ir Lietuvos. Plungės teatras „Saula“ festivalyje parodė spektaklį „Velnių monai“, sukurtą lietuvių liaudies pasakų motyvais.

Plungės rajone veikia ir daugiau vaikų bei jaunimo teatro kolektyvų.

Plungės kultūros centro jaunimo dramos teatras „Vyturys“ – daugelio mieste vykstančių jaunimo švenčių organizatorius, nuolatinis Plungės rajono švenčių „Vaikiškas teatro pavasaris“, Lietuvoje vykusių teatro švenčių „Pastogėlės“ bei „Šimtakojis“ dalyvis.

Žemaičių Kalvarijoje Rima Jokubauskienė vadovauja miestelio kultūros centro vaikų dramos būreliui „Čipolinas“. Jis taip pat dažnai organizuoja įvairius vaikams ir jaunimui skirtus renginius, vaikų popietes, dalyvauja Lietuvoje organizuojamose vaikų ir jaunimo teatro šventėse „Vaivorykštė“, „Dėdės Teatro savaitė“ ir kt.

Scena iš Plungės vaikų ir jaunimo teatro „Saula“ jaunimo grupės spektaklio, pastatyto pagal V. Mastro Simone „Pykšt pokšt tu negyvas“. 2013 m. Romo Lukošiaus nuotrauka

PLUNGĖJE – IX TARPTAUTINIS VAIKŲ IR JAUNIMO TEATRŲ FESTIVALIS-KŪRYBINĖ LABORATORIJA „MAŽOJI MELPOMENĖ“

Vaidina Molėtų jaunieji aktoriai

2014 m. gegužės 7–12 dienomis Plungės kultūros centre vyko IX tarptautinis jaunimo teatrų festivalis-kūrybinė laboratorija „Mažoji Melpomenė“. Tai vienas didžiausių teatro projektų ne tik Plungėje, bet ir visoje Lietuvoje. Ši kas antri metai vykstanti teatro šventė sukviečia į gražų būrį geriausių Lietuvos ir užsienio šalių jaunimo teatro kolektyvus, sudaro jiems galimybę pristatyti

savo naujausius darbus, bendrai kurti, mokyti, bendrauti.

Šiais metais festivalyje-kūrybinėje laboratorijoje dalyvavo jaunimo teatrai iš Klaipėdos, Molėtų, Ukmergės, Troškūnų (Anykščių r.), taip pat ir įdomiai, novatoriškai dirbančios teatro grupės iš Latvijos, Baltarusijos, Estijos, Rumunijos bei festivalio-laboratorijos šeiminkai – triskart tarptautinių

Vaidina svečiai iš Baltarusijos

jaunimo teatrų atrankų laureatas Plungės kultūros centro vaikų ir jaunimo teatras „Saula“.

Projekto metu dalyviai ne tik džiugino žiūrovus savo spektakliais, bet ir dalyvavo kūrybinių klubų veikloje, teatro improvizacijų vakaruose, kuriuose savo patirtimi dalijosi Klaipėdos universiteto Menų fakulteto režisūros katedros, režisūros specialybės pirmo kurso studentai.

„Mažoji Melpomenė“ garsėja savo teatro meno laboratorijomis, kuriose jaunieji aktoriai ir jų pedagogai gilina žinias, susipažįsta su naujausiomis teatro meno mokymo metodikomis. Šiais metais dalyviai turėjo puikią progą mokytis vaidybos, scenos judesio, improvizacijų meno ir gatvės šokio, Capoeiros, Suzuki metodų. Šias laboratorijas vedė ir su festivalio dalyviais bendravo patyrę scenos meistrai profesionalai: teatro ir kino režisierius, poetas, publicistas, dainų autorius ir atlikėjas Vytautas V. Landsbergis, Nacionalinio dramos teatro ir teatro trupės „Degam“ aktoriai Indrė Mickevičiūtė bei Rokas Petrauskas, aktorė, Klaipėdos universiteto vaidybos dėstytoja Justina Jukonytė, Klaipėdos šokių klubo „Ufas“ vadovas Artūras Iljinas, „Capoeira-Lietuva“ mokyklos treneris Justas Ščiukas, muzikantas, kompozitorius Vidmantas Valantiejus.

Projekte svečiai iš užsienio šalių turėjo puikią galimybę ne tik pamatyti visą festivalio programą, bet ir susipažinti su Žemaitija, aplankyti Klaipėdą ir Palangos kurortą.

Renginį suorganizavo Plungės kultūros centras. Rėmėjai: Lietuvos kultūros taryba, Plungės rajono savivaldybė, VšĮ „Kretingos maistas“. Informaciniai rėmėjai: laikraščiai „Plungė“, „Plungės žinios“, „Žemaitis“, radijo stotis „Spindulys“, Telšių krašto televizija, www.plungiskis.lt

Plungės kultūros centro informacija

FESTIVALIO PROGRAMA

GEGUŽĖS 8 D.

11.00 val. Festivalio-laboratorijos iškilmingas atidarymas. Talino jaunimo teatro „Know how“ (Estija) spektaklis pagal T. Janson „Trolių Mumijų istorijos“ (režisierė Janika Koppel).

12.30 val. Festivalio-laboratorijos dalyvių „Žvaigždžių alėja“ Plungės miesto Senamiesčio aikštėje.

14.30 val. Tukumo vaikų ir jaunimo teatro „Knifinš“ (Latvija) spektaklis – I. Zieduonio „Juodoji pasaka“ (režisierė Rudite Poča).

15.00–16.00 val. Dalyvių klubai. Susitikimai su Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais.

16.00 val. Ukmergės kultūros centro vaikų ir jaunimo teatro studijos „Nykštukas“ spektaklis, pastatytas pagal E. Matulaitę „Nė Mur Mur“ (režisierė Tamara Kvieskienė).

17.00–18.00 val. Dalyvių klubai su Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais.

18.00 val. Plungės teatro „Saula“ jaunimo grupės spektaklis, pastatytas pagal V. Mastrosimone „Pykšt pokšt tu negyvas“ (režisieriai Sigita Matulienė ir Romas Matulis).

19.30 val. Kūrybinių improvizacijų ir draugystės vakaras. Vadovų diskusija (spektaklių aptarimas).

GEGUŽĖS 9 D.

9.30 val. Festivalio dalyvių rytmetinis pasisveikimas.

10.00 val. Plungės teatro „Saula“ vaikų grupės spektaklis „Katės namai“, pastatytas pagal S. Maršaką (režisieriai Sigita Matulienė ir Romas Matulis).

11.00 val. Teatrinio meistriškumo laboratorijos (vaidyba, scenos judesys, gatvės šokiai, Capoeira, Suzuki).

14.30 val. So Trupa from Palatul Copiilor Iasi (Rumunija) teatro spektaklis – Moljeras „Isimylėjęs dailininkas“ (režisierė Ana Hegyi).

15.30–16.00 val. Dalyvių klubai kartu su Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais.

16.00 val. Klaipėdos vaikų ir jaunimo teatro „Svajonė“ spektaklis, pastatytas pagal Iščoko Mero romaną „Mėnulio savaitė“ (režisierė ir inscenizacijos autorė Mira Kolaitytė).

17.10–17.30 val. Dalyvių klubai kartu su Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais.

17.40 val. Troškūnų (Anykščių r.) jaunimo teatro studijos „Mes“ meninė kompozicija „Laiškai ant beržo tošies“, sukurta pagal J. Marcinkevičiaus, A. Mačernio, R. Radzevičiaus, V. Kernagio eiles (režisierė Jolanta Pupkienė).

18.30 val. Draugystės laužų, gitarų ir teatrinė improvizacijų vakaras kartu su režisieriumi, poetu, dainų autoriumi ir atlikėju Vytautu V. Landsbergiu ir Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais. Vadovų diskusija (spektaklių aptarimas).

GEGUŽĖS 10 D.

9.30 val. Festivalio dalyvių rytmetinis pasisveikimas.

10.00 val. Teatrinio meistriškumo laboratorijos (vaidyba, scenos judesys, gatvės šokiai, Capoeira, Suzuki).

13.30 val. Minsko teatro mokyklos Nr. 1 (Baltarusija) spektaklis A. Grin „Rausvos burės“ (režisierės Virginija Tarnauskaitė ir Aleksandra Nekriš).

15.00–16.00 val. Festivalio dalyvių pasirodymai, flešmobai,

Scenoje – aktoriai iš Rumunijos

šokiai Plungės miesto Senamiesčio aikštėje.

16.00 val. Molėtų teatro studijos „Remarka“ spektaklis, pastatytas pagal Justino Marcinkevičiaus miesto poemą „Siena“ (režisierės Jolanta Žalalienė ir Akvilė Stančikaitė).

17.00 val. Festivalio-laboratorijos uždarymas, iškilmingas nominacijų „Mažoji Melpomenė“ įteikimas.

17.30 val. Festivalio dalyvių improvizacijų vakara.

Publikacijoje panaudotos nuotraukos iš Plungės kultūros centro archyvo. Fotografai nežinomi

Vaidina Klaipėdos vaikų ir jaunimo teatro „Svajonė“ aktoriai.

Scenoje – aktoriai iš Latvijos

MORTA BAUŽIENĖ — APIE SENOJO VILNIAUS MŪRUS

Morta Baužienė. Alvydo Stričkos nuotrauka

Vilniuje gyvenanti žemaitė istorikė, buvusi Lietuvos architektūros muziejaus direktorė Morta Baužienė paskutiniaisiais metais daugiausia laiko praleidžia archyvuose arba prie rašomojo stalo – baigia spaudai parengti antrąją knygą apie visos Lietuvos istorijai svarbius lankytinus Vilniaus miesto istorinius pastatus.

2012 m. VŠĮ „Paveldas“ leidykla „Savastis“ išleido pirmąją jos knygą – „Pasižvalgymas po senojo Vilniaus mūrus“. Knyga didelės apimties (414 puslapių), gausiai iliustruota nuotraukomis ir brėžiniais. Jos anotacijoje rašoma: „Nuo pirmojo rašytinio paminėjimo 1323 metais Vilniaus istorijai skirtoje knygoje populiariai rašoma apie svarbiausius Vilniaus pastatus, miesto vystymąsi amžių bėgyje. Į pasakojimo audinį įpinama vienos-kitos asmenybės biografija, miesto ūkio vystymosi reiškiniai, pažiūrų, tikybų santykiai ir konfliktai. Trumpai aptariamas miesto

planavimas ir tvarkymas, pirmųjų gyvenamųjų kompleksų (taip vadinamų Rusų ir Lukiškių) atsiradimas. Autorė savo knygoje nemažai dėmesio skiria nuo 1579 metų Vilnių garsinančiam Universitetui, nuo pat įkūrimo tapusiam miesto kultūrinio ir intelektualinio gyvenimo centru. Pradėjus Katedros aikšte knygos pasakojimas užsibaigia Lukiškių aikštėje.“

Ši knyga aktuali tiek profesionaliam istorikui, tiek ir Vilniaus istorija besidominčiam turistui.

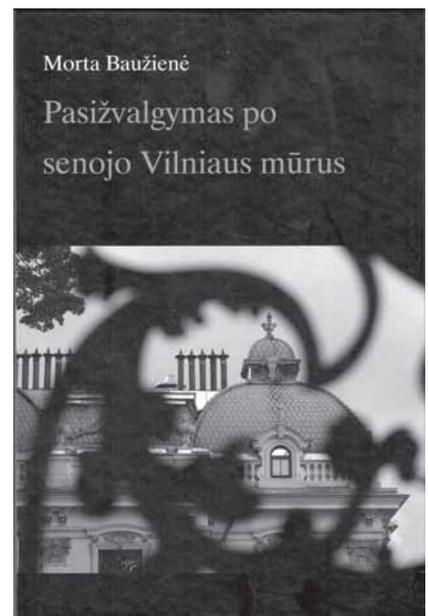
2014-ieji metai – Teatro metai, todėl rengdami spaudai šį žurnalo numerį, neatsitiktinai atvertėme tą knygos dalį, kurioje pasakojama apie vieną iš gražiausių Vilniaus statinių – Lietuvos nacionalinę filharmoniją, kurioje 1906 m. spalio 24 d. įvyko pirmosios lietuvių operos „Birutė“ premjera ir kur iki šiol vyksta didžioji dalis Vilniuje rengiamų reikšmingiausių mūsų kultūrai klasikinės muzikos koncertų, valstybinių švenčių paminėjimų, kitų renginių. Kokia šio pastato istorija?

LIETUVOS NACIONALINĖ FILHARMONIJA

MORTA BAUŽIENĖ

Aušros vartų g. 5 numeriu pažymėtas didžiulis Lietuvos nacionalinės filharmonijos pastatas iš aplinkinių namų išsiskiria visai kitokiomis architektūros formomis. Ilgus šimtmečius šioje vietoje stovėjo užvažiuojamieji pirklių namai. 1492 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras privilegija suteikė Vilniaus pirkliams sankrovos teisę. Pagal ją atvykėliai pirkliai negalėjo aplenkti miesto ir neturėjo teisės prekiauti tarpusavyje. Iš atvykėlių turėjo uždirbti vietos pirkliai, perparduodami atvežtas prekes. Pagal 1503 m. kovo 10 d. didžiojo kunigaikščio Aleksandro privilegiją Maskvos pirkliai gavo

teisę netoli Rotušės pasistatyti užvažiuojamuosius namus. Tada ir prasideda šio pastato istorija. Vadinamoji „Rusų salė“ yra paminėta G. Brauno ir P. Hohenbergo pasaulio miestų atlaso *Civitas orbis terrarum* 1576 m. leidimo trečiojo tomo gale, kur yra Vilniaus miesto planas ir aprašymas. Aprašant iš plytų ir akmens statytus žymiausius miesto namus, minima ir miestui priklausiusi *Rusų salė*. Apie erdvius pirklių rūmus pasakodavo dauguma atvykėlių. Po gaisrų rūmai būdavo rekonstruojami atitinkamo laiko stiliumi. XVIII a. pabaigoje pastatas buvo vadinamas *Miesto svečių namais*. 1810 m. pa-

Knygos viršelis. Dailininkas Alvydas Ladyga

Lietuvos nacionalinės filharmonijos pastato atvirukas. XX a. pr. Iliustracija iš RKIC archyvo

gal archit. J. Pusje projektą buvo suremontuotas stogas ir vidaus įranga (durys, krosnys, grindys, sienos). Laikotarpyje tarp 1803–1841 m. miestas pastatą nuomojo privatiems asmenims.

XIX a. pabaigoje Vilniaus miesto dūma ieškojo galimybių pasistatyti miesto teatrą. Rotušėje veikiančio teatro salė buvo nepatogi ir maža. Miesto dūma 1892 m. sudarė komisiją, kuri ėmėsi iniciatyvos išrūpinti negražinamą valstybės paskolą teatro statybai. Kadangi tokios paskolos gauti nepavyko, ieškota pigesnio teatro įrengimo varianto. Pasirinkta buvusių

pirklių užvažiuojamųjų namų rekonstrukcija. Projektą parengė tuo metu Vilniaus miesto architekto pareigas ėjęs Konstantinas Korojedovas (1862 – po 1908). Nors projektuojamas buvo trijų aukštų pastatas, 1899–1902 m. iškilo keturių aukštų rūmai su koncertų sale per du aukštus. Didžiulio pastato pirmasis aukštas ir pasażas buvo skirtas parduotuvėms, o viršutiniuose aukštuose įsikūrė viešbutis *Grand Hotel*. Nuo tada pastatas įgijo *Miesto salės* vardą.

K. Korojedovas mėgo puošnias, pom-pastiškas orderines formas, istorizmo lai-

kotariui būdingas įvairių stilių citatas. Pastato pagrindinis fasadas yra išlikęs iš K. Korojedovo statybos. Fasado centre 3–4 aukštuose matome imitacinį portiką, rūmų kampuose link gatvės išsikiša siauri rizalitai. Jų fasadus skaido balkonėliai, 3–4 aukštų langus puošia gausus dekoras. Įgilintoje fasado dalyje įkomponuotos dvi vartų arkos. Vienoje arkoje buvo pagrindinė įeiga, kita veda į tarp korpusų atsiradusią gatvelę. Virš imitacinio portiko ant stogo iškeltas „prancūziškas“ kupoliukas. Pastato tūris (salė, prekybos ir viešbučio korpusas) nutįso link Arklių gatvės. Tarp korpusų susiformavusi gatvelė įgijo Pasažo vardą.

XIX a. pradžioje *Miesto salę* nuomavo įvairios teatro trupės. Yra išlikęs 1906 m. Teatro reikalų tarybos prašymas miesto valdybai Vilniaus miesto teatro trupėms sumažinti mokesčių už naudojimąsi *Miesto sale*. Prie prašymo pridėtas paskaičiavimas, kiek kainuoja salės ir gretimų patalpų šildymas per 180 dienų sezoną. Per parą reikią 40–50 pūdų (pūdas – 16,38 kg) anglies, per metus – 7 200–9 000 pūdų. Pagal galiojančias kainas vien šildymas kainuoja 2 265 rublių. Be to, salės apšvietimas vieno spektaklio metu kainuoja 24–25 rublius. Teatro reikalų taryba motyvavo, kad, sumažinus salės nuomos mokesčių nuo 90 iki 75 rublių už vakarą, atsirastų daugiau salės nuomotojų, salė nestovėtų tuščia ir miestas turėtų pastovias pajamas.

Filharmonijos rūmai yra glaudžiai susiję su lietuvių nacionalinio judėjimo Vilniuje istorija. Nuo 1904 m. spalio iki 1906-ųjų pradžios jų pirmame aukšte veikė Petro Vileišio įsteigtas pirmas lietuviškas knygynas Vilniuje.

Miesto salėje 1905 m. birželio 6 d. įvyko didelis lietuvių vakaras, kuriame savo kūriniais pristatė ir kompozitorius Mikas Petrauskas (1873–1937). Po metų, 1906-ųjų spalio 24 d. salėje įvyko pirmosios lietuvių operos *Birutė* premjera. Spektaklyje dainavo garsūs atlikėjai: tenoras Kipras Petrauskas (1885–1968), bosas Stasys Audėjus (1888–1958), Birutės vaidmenį atliko Marija Piaseckaitė-Šlapelienė (1880–1977), Vilniaus kanklių draugijos chorui dirigavo Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911).

Lietuvos nacionalinės filharmonijos pastatas 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

(Nukelta į 34 p.)

(Atkelta iš 33 p.)

Tačiau didžiausias politinis renginys *Miesto salėje* įvyko 1905 m. gruodžio 4–5 dienomis. Tada rūmuose posėdžiavo *Didysis Vilniaus seimas*. Nesėkmės Japonijos-Rusijos kare (1904–1905), politinė ir ekonominė padėtis šalyje sukėlė revoliucinę situaciją Rusijos imperijoje, kuri plito ir valstybės pakraščiuose. Vienas pagrindinių visuotinio lietuvių suvažiavimo Vilniuje iniciatorių buvo 1905 m. į Lietuvą grįžęs daktaras Jonas Basanavičius. Suvažiavime dalyvavo apie 2 000 įvairių visuomenės sluoksnių atstovų iš visos Lietuvos. Suvažiavimo priimtoje rezoliucijoje Lietuvai buvo reikalaujama autonomijos, lietuvių kalbos viršenybės mokyklose ir valsčių įstaigose. Žmonės buvo raginami nemokėti imperijos valdžiai mokesčių, neiti į kariuomenę, neleisti vaikų į rusiškas mokyklas.

Aktyvėjant miesto kultūriniam gyvenimui, trūko patalpų renginiams ir buvo nuspręsta Miesto salę rekonstruoti, kad joje galėtų vykti ir teatro vaidinimai. Vilniaus miesto architektas Vaclovas Michnevičius (1862–1947) parengė net du salės rekonstrukcijos variantus. Jis miesto dūmai siūlė ne tik vidaus, bet ir išorės rekonstrukciją: perdirbti fasadą neogotikos stiliumi. Šis projektas net buvo išleistas atviruku. Dėl didelių lėšų poreikio miesto Dūma išorės rekonstrukcijos atsisakė. Buvo keičiamas tik salės interjeras. Tačiau, baigiant rekonstrukciją, 1910 m. kilo gaisras ir darbus teko pradėti iš naujo. 1911–1912 m. salė buvo perdengta gelžbetoniniu skliautu, kurį įrengė Vilniuje filialą turėjusi Drezdeno firma. Gaubtinės arkos (elipsės skerspjuvio) sąramos skliaute apipavidalintos kesonais dekoruotomis briaunomis. Dėl lakoniškos skliauto formos ir konsolinio (be atramų) balkono su ažūrine metalo tvorele salės interjeras atrodo besvoris. Lengvumo įspūdį didina elegantiškas neoklasicistinis dekoras. Prie interjero buvo priderinti lenkto medžio baldai, kuriuos Varšuvoje pagamino brolių Tonetų baldų fabrikas. Netikėtas 1910 m. gaisras, privertęs du kartus atlikti darbus, labai nuskurdino biudžetą, todėl dalis planuotų darbų liko neįgyvendinta. Salės interjeras labai skiriasi nuo kitų patalpų dekoru. Mažosios salės, kavinės, laiptinės interjerai išliko iš K. Ko-

rojedo rekonstrukcijos. Masyvūs kavinės ir mažosios salės orderiniai ir ampyro lipdiniai, giliais kesonais sudalytos lubos, iškilmingų kolonų eilėmis turtiniga laiptinė ir fojė kontrastuoja elegantiškam besvoriumi V. Michnevičiaus salės interjerui.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą *Miesto salėje* buvo organizuojami ne tik koncertai, spektakliai, bet vyko ir parodos. Dar 1905 m. Vilniaus gubernatoriaus žmona Sofija Palen surengė šiuolaikinės prancūzų tapybos parodą-aukcioną nukentėjusiems Japonijos-Rusijos kare šelpti. 1913 m. Vilniaus dailės draugija čia surengė pirmąją Liaudies meno ir smulkiųjų amatų parodą. Buvo eksponuojamos verbos, audiniai, jų siuvinėjimas šilku ir karoliukais, medžio, molio dirbiniai.

Pirmojo pasaulinio karo metais puošnus pastatas buvo paverstas karo ligonine. Po karo pastatui vėl teko būti politinių įvykių vieta. 1918 m. gruodžio 15 d. vietiniai komunistai iš šios salės tribūnos paskelbė manifestą apie tarybų valdžios įvedimą Lietuvoje. Tarpukaryje pastate veikė kino teatras, vyko koncertai. Prekybos pasažas pirmame aukšte išliko ilgai. Miesto prekių parduotuvė čia dar minima 1960 m. išleistame vadove po miestą. Valstybinė filharmonija pastate buvo įsteigta 1940 m. spalį. Vokiečiai 1943 m. ją uždarė, o 1944 m. rugpjūtį ji buvo atkurta. Sovietmetyje filharmonija priklausė sąjunginei koncertinei organizacijai *Goskoncert*, čia vykdavo ne tik klasikinės muzikos, bet ir kitokių kolektyvų bei atlikėjų koncertai. 1963 m. scenos gilumoje buvo įrengti vargonai, 1967 m. sumontuota šildymo, vėdinimo ir oro kondicionavimo įranga. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Filharmonija veikė kaip savarankiška koncertinė organizacija. 1998 m. jai suteiktas nacionalinės kultūros įstaigos statusas. Artėjant Didžiojo Vilniaus seimo 100-mečiui, buvo atlikti būtinausi remonto darbai: sutvarkytas stogas, suremontuoti fasadai ir kai kurios vidaus patalpos (fojė, tualetai, rūbinės). 2005 m. gruodžio 5 d. hole tarp dvejų durų buvo pastatyta skulptoriaus Gedimino Jokūbonio sukurta nedidelė J. Basanavičiaus skulptūra, o lauke priešais duris šaligatvio grindinyje įmūryta Didžiojo Vilniaus seimo atminimo lenta.

Ragų muzika skelbia Vilniaus žemaičių kultūros draugijos 25-mečiui skirtą renginio pradžią. Scenoje (iš kairės): Vilniaus žemaičių kultūros draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė, muzikantas, daugelio knygų autorius, kraštotyrininkas Albinas Batavičius, muzikantas ir kompozitorius Ipolitas Petrošius, Vilniaus etninės kultūros centro direktoriaus pavaduotojas Stasys Kavaliauskas. 2014 m. gegužės 18 d. Virginijos Valuckienės nuotrauka

2014 m. gegužės 18 d. Vilniaus mokytojų namuose iškilmingai pažymėtas Vilniaus žemaičių kultūros draugijos 25-metis.

Žemaičių, kurie priklauso šiai draugijai, dažniau ar rečiau renkasi į Vilniuje rengiamas žemaičių sueigas, kultūros vakarus, įvairių jubiliejų paminėjimus, dalyvauja ekskursijose po gimtąjį kraštą, išvyksta ir į kitus Lietuvos etnografinius regionus pasižvalgyti, o kartais pasuka ir į kaimynines užsienio šalis, yra daugiau negu pusė tūkstančio.

Vilniaus žemaičių kultūros draugija susikūrė Lietuvos Atgimimo metais, kai dar nebuvo susiformavęs Žemaičių kultūros draugijos centras Telšiuose. Tada jos vairą į savo rankas paėmė iš Skuodo kilęs etnografas Stasys Gutautas, dirbęs Lietuvos literatūros ir tautosakos institute, vėliau daugelį metų vadovavęs Lietuvos liaudies buities muziejui. Jam vadovaujant Vilniuje buvo pradėtos švęsti Žemaitijoje ilgus amžius giliai ir spalvingai tradicijas turėjusios Užgavėnės. Per keletą metų žemaičiai taip čia tą šventę įsiūbavo, kad be jos greitai jau niekas Vilniaus ir nebeįsivaizdavo, o šandien tą šventę visi čia jau priima kaip ir savo.

Trumpai draugijai yra vadovavęs ir folkloro puoselėtojas Jonas Srėbalius bei pedagogas, knygos „Telšių mokytojų seminarija: istorija, žmonės, likimai, 1922–1957“ autorius Julius Narkevičius.

Devyniolika paskutiniųjų metų draugijai vadovauja Dalia Dirgėlienė, sugebėjusi Vilniaus žemaičius suburti tarsi į vieną giminę, kuri savo gyvenimo be tradicinių žemai-

VILNIAUS ŽEMAIČIŲ KULTŪROS DRAUGIJAI – 25

čių susibūrimų jau ir nebeįsivaizduoja. Beveik visus tuos metus Vilniaus žemaičiams „stogą“ skiria Vilniaus mokytojų namai. Čia jau įvyko apie 300 įvairių Vilniaus žemaičių renginių – susitikimų su iškiliais žemaičiais, tarp jų ir Vladu Vitkausku, Jurgiu Kairiu, Marcelijumi Martinaičiu, Vytautu Martinkumi, Romualdu Granausku, Petru Dirgėla, Eugenijumi Ignatavičiumi, Danieliumi Mušinsku. Daug visuomenės sutraukia kultūros vakarai, skirti iškilioms žemaičių asmenybėms – Simonui Daukantui, Motiejui Valančiui, Julijai Beniuševičiūtei-Žymantienei-Žemaitėi, Jonui Mačiuliui-Maironiui, Marijai Pečkauskaitei-Šatrijos Raganai ir kt. Čia surengta ir 50 naujų, žemaičių istoriją ir kultūrą įprasminančių knygų sutiktuvių. Gražiai buvo pagerbti tokie leidinių autoriai kaip Viktorija Daujotytė, Adomas Butrimas, Vladas Vitkauskas, Libertas Klimka, Alfonsas Motuzas, Teklė Džervienė, Morta Baužienė, Apolinaras Juodpūsis ir daugelis kitų. Įsiminė knygų apie Platelius, Laukuvą, Kvėdarną, Viduklę, Sedą, Renavą, Šilalę pristatymai.

Draugija palaiko glaudžius ryšius su daugelio kitų miestų ir rajonų žemaičiais, kurie į bendrijas, draugijas buriasi bendriems žemaičių kultūros pažinimo ir puoselėjimo darbams. Palaikomi ry-

Scenoje – Vilniaus miesto savivaldybės Padėkos raštais apdovanoti Vilniaus žemaičių kultūros draugijos nariai. 2014 m. gegužės 18 d. Tribūnoje – Vilniaus meras Artūras Zuokas. Virginijos Valuckienės nuotrauka

šiai ir su kitų etnografinių regionų kultūros bendrijomis, Vilniuje veikiančiais kraštiečių klubais ir kt. Gausus šių draugijų atstovų būrys pasveikinti savo bičiulių buvo atvykęs ir į Vilniaus žemaičių draugijos jubiliejinį renginį. Jame dalyvavo, sostinės žemaičius pasveikino ir Vilniaus meras Artūras Zuokas, prisipažinęs, kad ir jo giminė – iš Žemaitijos. A. Zuokas aktyviausiems ir labiausiai nusipelnusiems Vilniaus žemaičių kultūros draugijos nariams – Daliai Dirgėlienei, Albinui Batavičiui, Alvydui Stričkai, Alfonsui Tekoriui, Astai Taluntienei, Vytautui Jociui – įteikė padėkos raštus. Būrelis kitų Vilniaus žemaičių buvo apdovanoti Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos bei Vilniaus mokytojų namų garbės raštais.

Renginio metu koncertavo Vilniaus žemaičiai Albinas Batavičius, Ipolitas Petrošius, solistai dr. Aušra Liutkutė ir Rolandas Vilkevičius, smuikininkas Gediminas Dalinkevičius ir gitaristas Simonas Bušma.

RKIC informacija

Kairėje – akimirks iš Vilniaus žemaičių kultūros draugijos 25-mečiui skirto renginio, vykusio 2014 m. gegužės 18 d. Vilniaus mokytojų namuose. Dešinėje – Vilniaus žemaičių kultūros draugijos aktyvas. Puslapyje panaudotos Virginijos Valuckienės nuotraukos

LEONARDAS TULEIKIS

1939 m. sausio 25 d. – 2014 m. balandžio 20 d.

„Leonardo Tuleikio tapyba visada buvo perdėm rimta, pa-
traukianti psichologiška giluma, o plastinė kalba – prasmin-
ga, sklidina dvasinės įtampos. Dailininko pasaulėjauta že-
maitiškai tvirta, aprėpianti esmingas žmogaus egzistencijos
problemas, nenukrypstanti į paviršutines smulkmenas, daž-
nai dramatiška, palytėta kančios pergyvenimų. Jo paveiks-
lai pasižymi vieninga kompozicija, vidine ekspresija ir pa-
stovia įtampa, sukurta gilių sunkių spalvinių tonų deriniais ir
konstruktyvia vaizdo struktūra. Visada stebina meistriškai
nutapytas kiekvienas plotelis, suderintas kiekvienas atspal-
vis, glotnios ir šurkščios faktūros, plokštumų ir potėpių rit-
mas ir svarbiausia – toks gyvas spalvų žerėjimas, kurį esam-
me įpratę matyti vitražuose. Čia neberasi lengvos žaismės
įspūdžio net tuomet, kai jis naudoja ryškias ar šviesesnes
spalvas.

Labai paprasti dailininko pasirinkti motyvai: keli galingi me-

Iš kairės: dailininkas Leonardas Tuleikis ir Lietuvos dailės muziejaus
direktorius Romualdas Budrys 2014 m. kovo 25 d. LDM Taikomosios
dailės muziejuje per L. Tuleikio parodos „Tapybos atspindžiai“ atidarymą.
Tomo Kapočiaus nuotrauka

džiai, kaimiškos buities natūrmortai, žmonių figūros, kurios patei-
kiamos kaip neatskiriama gamtos bei kitos aplinkos dalis. O sukur-
ti vaizdai verčia susimąstyti apie sudėtingus žmogiškosios būties
klausimus. Nors dailininkas seniai gyvena mieste, bet jo stipriai
apibendrinti dekoratyvūs paveikslai alsuoja lietuviško kaimo dva-
sia, svaigančią žalumą ir pražyduosios gamtos pilnatvę, stebina
raudonais saulėlydžiais, atkeliavusiais iš vaikystės prisiminimų.

Paskutiniojo dešimtmečio darbai išsiskiria ryškesnių spalvų ko-
loritu, impresionizmo primenančiais švytinčiais mėlynais šešėliais,
sustiprėjusiu dekoratyvumu, ilgesinga ir viltinga nuotaika.“

Nijolė Tumėnienė

Leonardas Tuleikis. „Pieta“. Antano Lukšėno nuotrauka

2014 m. balandžio 20-ąją, šv. Velykų dieną, atskriejo liūdna
žinia – mirė iškilus XX a. antros pusės – XXI a. pradžios
žemaičių dailininkas tapytojas Leonardas Tuleikis.

Dailininkas gimė Plungės rajono Platelių apylinkės Babrungėnų
kaime. Vėliau su tėvais gyveno, mokslus baigė Plateliuose.
L. Tuleikis yra rašęs: „Mano vaikystė prabėgo nedideliame Žemai-
tijos miestelyje – Plateliuose. Ten – pirmieji pažinimo žingsniai,
ten – laikas, gamta ir žmonės, jų bėdos ir vargai, pokario sunkios
dienos ir baugios naktys. Tragiškas laikotarpis. Nebuvo laiminges-
nių ir turtingesnių. Visi varganą prakaito ir nekasdienės rupios duo-
nos naštą nešė. Ten – gyvenimo pradžiamokslis, gėrio ir blogio
pajauta, dvasinių vertybių troškulys, šviesesnės vilties ženklai.
Gal tada ir susiformavo pagrindinių dvasinių nuotaikų spalva?“

1952 m. Leonardas Plateliuose baigė septynmetę mokyklą. Vė-
liau – 1952–1957 m. – mokėsi Telšių taikomosios dailės techniku-
me. Čia susibūliavo su menotyrininku, dabartiniu Lietuvos dai-
lės muziejaus direktoriumi Romualdu Budriu, dailininkais Ignu Bud-
riu, Vincu Kisarasku, Donatu Valatka, Aloyzu Stasiulevičiumi ir
būriu kitų būsimųjų menininkų, su kuriais jis vėlesniais metais
nuolat palaikydavo ryšį, rengdavo parodas ir kt.

Telšiuose išryškėjo Leonardo darbštumas, talentas, sugebė-
jimas kūriniuose nuotaikas, siužetus perteikti spalvomis, tad,
renkantis tolimesnį gyvenimo kelią, ilgai svarstyti jam nereikė-
jo – 1957 m. įstojo į Vilniaus dailės institutą (nuo 1990 m. Vil-
niaus dailės akademija). Čia jis iki 1963 m. studijavo tapybą.

Baigęs studijas, iš pradžių toje pačioje akademijoje dėstyto-

javo. Vėliau jis yra dėstęs estetiką ir Pedagoginiame institute (dabar Lietuvos edukologijos universitetas).

1963 m. pradėjo dalyvauti parodose.

Mokantis Vilniuje jam didžiausią įtaką darė profesorius Antanas Gudaitis, su kuriuo Leonardas palaikė ryšius, daug bendraudavo ir po studijų. Įsiminė jam ir profesorių Kazimiero Morkūno, Petro Aleksandravičiaus paskaitos.

Vilniuje gyventi įsikūrė 1958 metais. Čia gimė ir didžioji jo kūrinų dalis. Plateliuose, kur turėjo sodybą, dažniausiai lankydavosi ir kurdavo vasaromis.

1966 m. L. Tuleikis tapo Lietuvos dailininkų sąjungos nariu, po kurio laiko buvo išrinktas į šios sąjungos Tapybos sekcijos biurą, 1969 m. – Tapytojų sekcijos pirminku. 1975–1976 m. stažavosi Italijoje.

Yra inicijavęs ir surengęs daug savo kolegų dailininkų kūrybos parodų.

Tapydamas Leonardas buvo išskirtinai nuoseklus. Jis yra rašęs, kad „mano kūrybiniame kelyje mažai kas keitėsi. Siekiu brandos, kūrybos gilumo, daugiaprasmiškos turtingumo. Gyvenimiškoji patirtis, meninė kultūra, didžiųjų dailininkų kūrybos poveikis skatina natūraliai, tik vidinės brandos ir kaitos poveikyje ieškoti naujų žodžių ir spalvų, to, kas vertinga, tauru, ką galima išreikšti tik tapyboje, vengiant išorinio grožio, tapybinio efekto ar mados. Ta mano gyvenimo tema vingiuoja savais keliais atokiau nuo šiuolaikinio šurmulio, šokiruojančių kūrybinių efektų, pramoginių formų.

Pažinę meną, jo istorinę kaitą supranta, kad kūrybinė branda – svarbiausia dailininko darbe. Į ją gali vesti skirtingi keliai.“

L. Tuleikis, pristatydamas visuomenei savo kūrinius, iki pat gyvenimo pabaigos išliko labai reiklus sau, itin kruopščiai joms atrinkdavo darbus. Su jais yra turėję galimybę susipažinti Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Londono, Varšuvos, Stokholmo, Maskvos visuomenė. L. Tuleikio tapybos darbai yra buvę eksponuojami ir Italijoje, Japonijoje, JAV, Jungtiniuose Arabų Emyratuose, Vokietijoje, Gruzijoje, Latvijoje, Estijoje, daugelyje kitų šalių. Personalinių parodų rengdavo nedaug. Jos yra veikusios tik Bydgoščiuje (Lenkija, 1972), Vilniuje (1975, 1985, 1989, 1999, 2004, 2014), Kaune (1975), Panevėžyje (1989).

Leonardo Tuleikio kūrinys. Antano Lukšėno nuotrauka

Leonardo kūriniai visuomenei buvo pristatomi ir Lietuvos nacionaliniame dramos teatre, Lietuvos mokslų akademijoje, Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikose, Vilniaus universiteto vaikų ligoninėje bei kai kuriose kitose viešosiose erdvėse.

Didelė L. Tuleikio kūrinių kolekcija (2014 m. pradžioje – 56 vnt.) saugoma Lietuvos dailės muziejuje. Jo darbų yra įsigijęs ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Tretjakovo galerija, Rusų muziejus,

Tbilisio, Rygos ir kai kurie kiti dailės muziejai, nemažai privačių kolekcininkų.

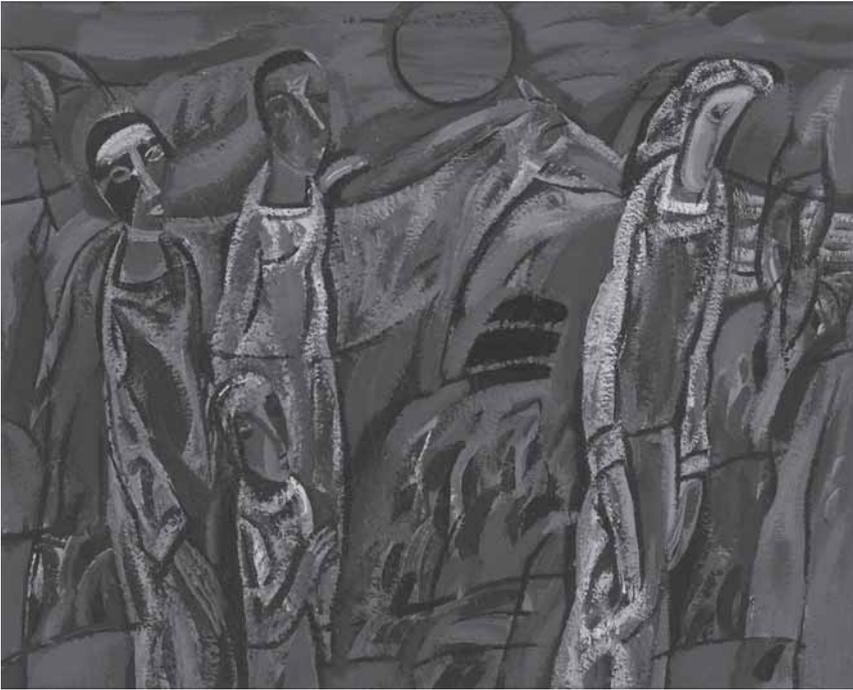
1978 m. L. Tuleikiui buvo suteiktas Lietuvos Respublikos nusipelnusio meno veikėjo vardas. Jis yra apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

L. Tuleikis lietuvių dailės istorijoje kartu su tokiais dailininkais kaip Antanas Gudai-

(Nukelta į 38 p.)

Leonardas Tuleikis. „Atsisveikinimas“. 1999 m. Drobė, aliejus. 81 x 116 cm. Antano Lukšėno nuotrauka

Leonardas Tuleikis (iš kairės): „Suskambo vakaro varpai“. 1998. Kartonas, aliejus. 81 x 65 cm; „Mergina“. 1969. Drobė, aliejus. 104 x 86 cm. Antano Lukšėno nuotraukos

(Atkelta iš 37 p.)

tis, Jonas Švažas, Jonas Čėponis, Silvestras Džiaukštas, Aloyzas Stasiulevičius, Vincas Kisarauskas, Bronius Uogintas savo novatoriška kūryba paliko ryškiausią pėdsaką XX a. II p. – XXI a. pr. dailėje. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais jis priklausė Lietuvoje veikiančiai Individualistų dailininkų grupei. Su jos narių kūryba gana dažnai galima susipažinti Vilniuje įvairiose erdvėse rengiamose parodose.

Paskutinė L. Tuleikio kūrybos paroda („Tapybos atspindžiai“) buvo atidaryta 2014 m. kovo 28 d. LDM Taikomosios dailės muziejuje. Dailininkas, kad ir sunkiai jau sirgdamas, kūrinius šiai parodai atrinko ir juos išeksponavo pats. Šioje retrospektyvinėje parodoje jis pristatė apie 130 savo tapybos darbų, sukurtų 1968–2011 m. (visi jie, išskyrus 2, kurie saugomi Lietuvos dailės muziejaus rinkiniuose, buvo iš L. Tuleikio asmeninio rinkinio). Iš pradžių dailininkas planavo šioje parodoje parodyti ir paskutiniaisiais metais sukurtas akvareles, tačiau, anot jo paties, pamatęs, kad jos „neatlaiko tapybos kūrinių svorio“, šio sumanymo atsisakė.

Daugiau negu šimtas tapybos darbų buvo eksponuojama ir jo 65-mečiui skirtoje parodoje, kuri 2004 m. kovo 25 d. – gegužės

31 d. veikė LDM Radvilų rūmų muziejuje.

Rengiant 2014 m. parodą LDM Taikomosios dailės muziejuje dailininką globojo Lietuvos dailės muziejaus XX a. dailės rinkinio saugotoja-tyrinėtoja menotyrininkė Nijolė Nevčėsauskienė. Šiomet ji spaudai rengia ir L. Tuleikio kūrinių katalogą. Anonsuodama 2014 m. LDM Taikomosios dailės muziejuje surengtą parodą ji rašė:

„Leonardas Tuleikis – vienas žymiausių lietuvių tapytojų, nuosekliai puoselėjančių XX a. modernizmo dailės tradicijas. Lietuvių tapyboje jis įteisino savitą plastinę kūrinių sąrangą, emociškai paveikią kompozicijos ir kolorito struktūrą, persunktą gilia liaudies meno pajauta.

Šioje parodoje [...] norėta kuo tiksliau atskleisti beveik penkis dešimtmečius nuosekliai autoriaus moduluotą meninių vertybių skalę, savitą plastinę transformaciją, išgrynintą tapybinę raišką.

Dailininko kūrybos pasaulėjautai susiformuoti padėjo lietuvių tapybos mokykla, kolegų kūrybos pavyzdžiai. Tačiau ypač svarbu jam buvo gamta, tėviškės vaizdai, gūnių, juostų ir lovatiesių raštai, jų spalvų skambesys, per tai pajausta tautos dvasia, vėliau išreikšta paveikslų struktūra ir koloritu.

L. Tuleikio tapyba – lyg jautrus nuolat kintantis pasakojimas. Tai tarsi teptuku rašomas gyvenimo ir minčių metraštis, kuria-

me telpa vaikystės prisiminimai ir išgyvenimai, artimų žmonių – moterų ir vaikų – būtis, juos primenantys siluetai, galvų ar rankų mostai, „Rūpintojėlio“ ar „Pietos“ kontūrai, skirtingai transformuojami ir atsikartojantys daugelyje kompozicijų. Nėra sustingusių motyvų. Nuolat kinta žiūros taškai, masteliai, proporcijos, spalvinė potėpių struktūra, tačiau išlieka vaizdo sandara, grįsta emocine įtampa, gilių, sodrių spalvinių tonų deriniais, temperamentingais potėpiais ir piešinio logika.

Viena L. Tuleikio kūrybos kryptis susijusi su apibendrintais ir dekoratyviai stilizuotais figūriniais paveikslais, reflektuojančiais tėviškės, vaikystės prisiminimus („Tėvų vaikystė“, 1968; „Seserys“, 1969) ar unikalią Žemaitijos sodžių būtį („Sename kaime“, 1969). Antroji, daugiau filosofinė, sutapusi su XX a. aštunto dešimtmečio pradžia, pasižymi išgryninta griežtų formų plastika, transformuotomis figūromis, tamsoku koloritu ir ryškiomis spalvinėmis inkrustacijomis, primenančiomis viduramžių vitražus („Figūra su kauke“, 1969; „Figūra“, 1970; „Dvi figūros“, 1977). Itin dramatiško stiliaus tapyboje dominuoja savita kompozicinė struktūra, sodri spalvų gama, ekspresyvus perregimų (baltų) potėpių audinys, dažnai formuojantis keletą plastinių tapybos sluoksnių („Atminimo

ženklas“, 1998; „Laukimas“, 1997). Vėliau šios krypties kūriniai įgavo lyrizmo, akvarelinio minkštumo, nors kontrastas ir spalvų ryškumas išliko („Vėlų vakarą“, 1999; „Sutemos“, 1999).

Dailininko kompozicijose po 2000-ųjų matomi ryškesni struktūros pokyčiai. Virš konstruktyvių formų skleidžiasi minkšti, persi-šviečiantys tonai, potėpių gijos koreguoja siluetus, formas („Improvizacija“, 2004, „Keista gėlė“, 2004–2006; „Iš gelmių“, 2005). Tapytojas šį laikotarpį apibūdina kaip nuojautų ryškėjimo laiką. Naują dvasinę būseną geriausiai iliustruoja „Angelas“ (2004): nebeliko aštrios struktūros, kontrastingų spalvų, dominuoja tapybiškas, emocingai subtilus judesys ir viltinga nuotaika.

Nuolat transformuojamas, perkuriamas ir iš naujo paties savęs vertinamas meninis mąstymas šioje parodoje ryškiai atspindi laiko pokyčius ir nerimstančio menininko kūrybos paieškas.“

N. Nevčesauskienė, pristatydamą šią parodą visuomenei, yra pažymėjusi, kad „Pagrindinis dailininko noras, rengiant šią parodą, buvo parodyti anksčiau nedemonstruotus kūrinius, kurie sovietmečiu negalėjo pakliūti į sales dėl ideologinių, turinio ir plastinių modernizmo apribojimų, tad buvo „kuriami tik sau“. L. Tuleikis akcentuodavo skirtumą tarp jo darbų, sukurtų pagal užsakymus (o tokių Lietuvos muziejuose dauguma) ir kūrinių, kurie atsirado nepriklausomai nuo užsakovų. Nors teminės kompozicijos atskleidžia tokius pat meistrystės įgūdžius, geriausius kolorito ir temos – idėjų variantus, tačiau jos nesulyginamos su darbais, sukurtais ne pagal užsakymą. Ir dabar, iki šios parodos, dailininkas daugelį savo drobių laikė paslėpęs, tik šį kartą – nuo smalsių kolekcininkų akių. Tad šis beveik penkiasdešimties metų kūrybos laikotarpis paženklin-tas ne tik intensyvių kūrybinių ieškojimų, nuolatinio noro tobulinti savo kalbą (daugelį darbų autorius nuolat pertapo), bet ir takoskyros tarp privačių ir komercinių meninių idėjų akcentavimo.“

N. Nevčesauskienė išskiria tris pagrindines dailininko kūrybos kryptis. Anot jos, „Pirmoji yra susijusi su apibendrintais ir dekoratyviai stilizuotais figūriniais paveikslais, reflektuojančiais tėviškės, vaikystės, prisiminimų arba unikalią Žemaitijos krašto būtį.

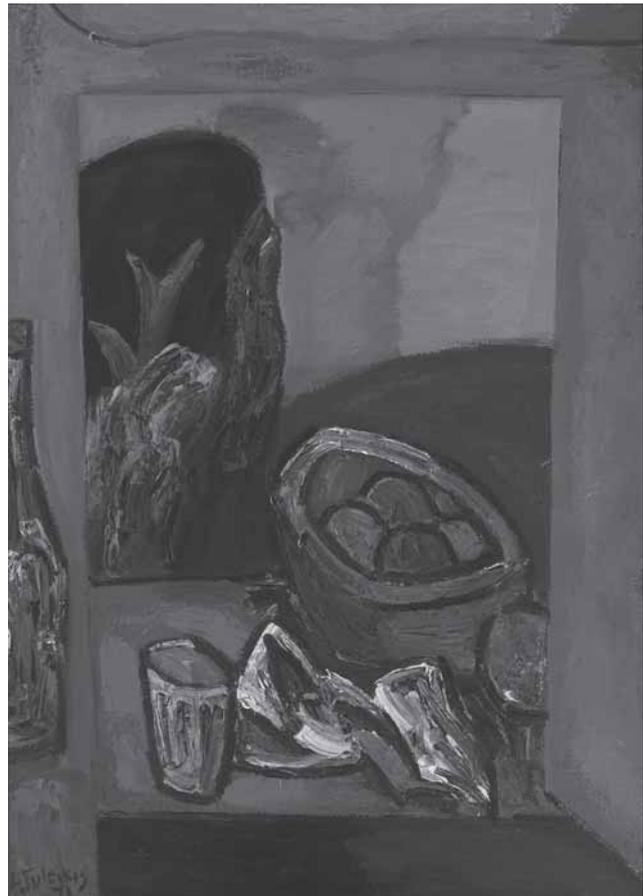
Antroji kūrybos kryptis apima įvairialypes filosofines, kultūrinės prasmės. Tokios figūrinės kompozicijos, atsiradusios aštuntajame dešimtmetyje, pasižymi išgryninta griežtų transformuotų formų plastika, tamsoku koloritu.

Maždaug nuo 2000-ųjų L. Tuleikio darbuose išryškėjo trečioji kryptis. Tuo laikotarpiu ėmė keistis jo kūrinių kompozicijų struktūra.

Taip jau buvo lemta, kad LDM Taikomosios dailės muziejuje surengta paroda Leonardo gyvenime buvo paskutinė. Parodos atidarymo metu jis džiaugėsi, kad ji eksponuojama LDM Taikomosios dailės muziejuje. Čia – didelės erdvės, lyg būtų specialiai jo kūriniams pritaikytos. Atidarius parodą, dailininkas čia buvo dar keletą kartų užsukęs. Kelias nutrūko per šv. Velykas, pasak jo ištikimos gyvenimo draugės žmonos Vitos Tuleikienės, per patį Priskėlimą. Į LDM Taikomosios dailės muziejų, kuriame jo paroda buvo eksponuojama iki 2014 m. birželio 8 d., trumpam, prieš kelionę į Vilniaus Rokantiškių kapines ir Platelių Šventorkalnį, buvo atvežti jo palikai. Atsisveikinti su dailininku čia rinkosi jo giminės, artimieji, draugai ir bičiuliai. Rokantiškių kapinėse atsisveikinimo žodžius tarė Leonardo ilgametis bičiulis, Lietuvos dailės muziejaus direktorius

Leonardo Tuleikio kūrinys. Antano Lukšėno nuotrauka

Leonardas Tuleikis. „Šventinis natiurmortas“. 1971. Drobė, aliejus. 134 x 150 cm. Antano Lukšėno nuotrauka

Romualdas Budrys, dailininkai Aloyzas Stasiulevičius ir Edvardas Malinauskas.

POŠĪNIELIS ONT SMĒLTĪNA

DŽERVIENĒ TEKLĒ

Buobotē Uona šin rīta atsēboda vielā. Nakti ēlgā naožmēga – skaudiejē dešēnēiji šuona, pjuovē kuosolīs. Vēnuo ausie kažkas ūžē, kētuo skombiejē. Bet, žēnuomās, na diel tuo mēiga prisēsšauktē nagaliejē. Matā, vakar toriejē vēišnē, sava sesēri Irena, atvažia-vosē ēš miesta. Sesērelē bova paskotēniuojē anūm dēdēlie šemīnuo, benē penkiuolēka metu jaunesnē ož anon, Uona. Dar grēta, dar paslonki, vēsus apvažiuojēnti. Ak, bapēgo anā, sied i autuobosa ar i traukēni ēr dard, kor ožsēmaniosi. Uona atsēdoksiejē ēš gēlībiu... Ana tuo padarītē jau nabīstēngē.

Siediejē anuos abēdvē baveik vēsa dēina, narstīdamas gēmēnāti rēkalus, pasakuodamuos aple savi, aple sava vākus ēr anūkelius... Vo ana pati, žēnuomās, ēr aple pruoanūkelius, katrūm jau toriejē trīs, vēsus dēdēlē pruotingus, dailius, mīlēmus... Bet vēina naujīna, katron atvēžē Irena, nabova maluoni...

– Žēnā, Jedēnkienē pardoud mūsa truobas so vēso sklīpo, katros dar pri anūm lēkēs. Ēlgā kopčīaus narada, matā, ožsēprašē šimta tūkstantiu. Ale kas tau tēik dous?.. Jug pati jau penkē metā kap ēš tūm nomūm ēšsēkraustē. Truoba aplēsta, vieju parpotama. Kumet tošti lēka, nažēnē kas ēšpliešē vēskon, kon gal pardoutē ar pragertē. Vo ēr žēmēs pri truobūm tik kelē arā.

– Tēp, tēp, – pamēslējē buobotē, – jug tus pēnkis aktarus, katrēi bova tievūm nuosavībē, bruolis parsēkielē pri sava gīvenēma. Kēts bruolis ēr dvē sesēris miestūs. Anēms žēmē nabova rēkalinga. Nabova rēkalinga ēr anā. Ožteka tuos, katra priklausē anuos vīrou.

– Tā ar jau žēnā, kas ton žēmē nopērka? – paklausē sesērēis.

– Kažkuokēi jaunē žmuonis. Nosēderiejē lig penkiūm dešim-

tiūm tūkstantiu. Matā, truobas anēms nier rēkalingas. Jegot Jedēnkienē nuor, pati gal anas nusēgrīautē. Rēkalings īr tik sklīps, katramē atēdēngs smēltiu karjiera.

Ta žēnē labiausē ē nostebēna, ē īskaudēna buobotē.

– Tā jau ēr suodna ēškērs?

– Nažēnau... Kuo gera, ka ēškērs ēr suodna, ēr pošinieli, rasiet, ēr eglēs, katras tievalis pasvadēna, ēr alksnīna ož jaujē. Atsēvarīs bolduozerius, nobrauks vēskon nu pavēršīaus, pasēdarīs atuodonga. Smēltēs tuo vēituo dēdēlē gera esonti, ēr daug anuos īr...

– Vo ēš kor tatā žēnā?

–No, sesērelē, šēs laikās jaunē katēs maišē naperk. Saka, kad ēštīreniejē, grēžēni pasēdarē.

Ēslēdosi sesēri, Uona ēlgā siediejē, īsmeigosi žlēbas akis i longa. Vo atgolosi naktēis mēigou, lig posnaktē anuo naprēsēsšaukē... Slīda atmēntie vaizdā ēr prisēmēnēmā ēš vaikīstēs laikūm, kumet abodo tiēvā tabibova jaunē, vo ana, vīriusē doktie, tatoriejē kuo-kius pēnkis metus. Dā auga bruolis, metās jauniesnis, ēr sesērelē, katrā tumet dar ni trejūm nabova...

Šēltuoms vasaras dēinuoms vēsē trīs liuob kapstītēis smēltīnelie. Rausē doubelēs, pilē kelius ēš smēltiu, prisēskabēn pošinelie vēsuokiū žuolīnu, svadēna daržēlius ēr suodnus, ēš nukrētosiu pošūm konkuoriežiu statē tuoras... Vēsē sotēlpa, vēsēms vēskuo ožteka, ni vēins nabova skriaudams... Tēi žaidēmā – ožsējiemēmā liuob tēistēis lig pēitu, pakuol mama naliuob pavadēins i truoba. Pu pēitu mažiūs reikiejē ožmēgdītē, vo anēms atsēbodos, saulē jau grēžies ont vakarūm, ēr smēltīnelis bova palēkts ramībie lig rītuojaus, kumet saulelē viel švēitē ēš pēitritiu ēr maluonē šēldē anūm vaikīstē...

Goliejē buobotē šēltuo truobuo, lig ausūm patalus ožsētraukosi, ēr soka atmēntie tolēmūm laikūm vaizdēnius. Liūdnhē īr, kad anēi tik atmēntie balēkēn. Bet če nieka napadarīsi – laiks biegs, vēskon pakeisdams, vēinus sonaikindams, kētus ēškēldams – ar to šnekiesi aple žmuonis, ar aple dāktus, ar aple notēkēmus.

Tievūm nosēpērtuo žemie bova vēskuo. Pēitritiu posie – pošinielis, katramē auga ēr vēina apošē – laiba, dēdēlē aukštā... Mes, vākā, toriejūom ožverstē galvas, kad pamatītōmem auos vērsūnē. Par vasara pošēlēs liuob sobrondintē konkuoriežius, vo apošē – minkštus poukoutus žērgēnius. Tēi dalikā dēdēlē pritēka statībuoms smēltīnelie. Kumet bova pabodavuotas truobas ont tuo smēltiu kalnelē, pošinelie tievalis ītaisē lingīnē. Terp dvējūm pošūm pritvērtēna skersēni, ont katruo pamuovē dvē siauras lēntas, tarp anū ītaisē siedenē... Liuob sosvadintē anus vēsus trīs ēr, laika toriedams, palingoutē...

Žemaitējē nu Šatrējēs kalna.
Mukienēs Danutēs portēgrapējē

Bet tuo laika tabova dėdėlė mažā... Dabar, kumet ana jau muojė mėsliťė sena žmuogaus pruoto, balėka tik stebietėis, kėik daug tievalis nodėrba jauns būdams, kuokius sunkius darbus anam reikiejė ĩveiktė ronkuoms, so luopėto, dalgio, plūgo, pasėkinkios Bieri, kontri, jau na pėrmuos jaunĩstės arklieli. Ta tieva nopėrktojė žemelė toriejė daug kon ožaugintė, kad anuo vākā navākštiuotom plėkė, basė, ešalkėn. Abodo so mamātė nuoriejė bėnt kėik vākus pramuokslintė, kad anėms narėktom par omžio lėnktė nogaru nu tomsuos lig tomsuos, kad galietom sosėtaisitė švėisiesni gĩvenėma, nego anoudo patioudo.

Žemė, ka anou nopėrka eš tuos suodus senbovė omžėnatėlsė Jūzopa Poplesė, bova aplėsta ba gala. Mes, vākā, tēp őr lėkuom nasožėnuojėn dėl kuo. Ar tas gaspadorios bova slinks, ar pasėlėguojės, vo rasiet šnapšėlė miliejė... Bet geresnė sklīpa tievā naĩstėngė nopėrktė, natoriejė tam pėningieliu... Ožtatā tame napėlnūm pėnkiūm aktaru sklīpelie bova vėskuo... Na tik pošinielis ont smėltiu kalnelė, na tik skanė vondėns šaltėnis pri vėiškėlė, bet őr raudouna muolė kluods pakraštie, pri senuosės suodus kelalė, őr dorpiu vėita pakalnie šalėp naėšdžiūstontė prūda... Vėina dākta trūka – ganiklas gĩvuolems, šėinaujemu pėivu... Bet puo keliū metu sklīpa kertie bova ožsieta tēp vadėnomo „koltūrėnė žuolė“, katra dorpėnie žemie nabluogā sovešiejė, tad galiejė na tik pėrmōjė žuolė žėimā nošėinautė, bet őr gĩvuolems prirėštė atsėrada tinkama vėita. Vasara mes sava karvės ganiem bendruomenės ganĩnkluo, kap ka ė kėtė biedniuokā. Ton teisė tievalis nosėpėrka so žemė eš omžėnatėlsė Jūzopa.

Par kelis metus šalėp pošinelė bova pastatitė truobesė. Pėrmiausė – jaujė, katruo na tik šėina őr šiaudus laikė, bet ir gĩvuolius žėimā liuob oždaritė. Paskiau gĩvenamujė truoba, pagal tuo laika sopratėma – ešnašė, nuors őr medėnė. Aukšta, so pakelto stuogo vėinuo posie (matā, mėsliťė ont aukšta ĩtaisitė kombari, kor galietom gĩventė paaugėn vākā ar anoudo so patė, senatvės solaukėn). Dėdėlė longā so dvėgobās stėklās, pagal naujė mada, aple katron tievalis sožėnuojė nažėnė eš kor. Baguotesnė sosiedā tik galvas kraipė: ar naprĩtrūks svėkatas tam truobelninkou tuokiūm paluociu ožsėmanios? Žėnuomās, i akis tuo nasakė – matė, kad tas naujekorĩs ĩr dėdėlė darbštos őr ožsėspĩrės. Vo pri tuo dar ons muokiejė őr vėsuokius statībėninka darbus dėrbtė: pats stuogus apdėngė skėiduoms, pats pėčius truobuo somūrėjė, kamėna vėrš stuoga ešvedė, pats stėklus i longus sodiejė, šiuokius tuokius naujus baldus padėrba, priš keldamuos gĩventė i naujėjė truoba.

Vo jug tou patio laiko reikiejė ė žemės darbus nodėrbtė, kad duonas ožtektom vės dėdiejėntė šeimīnā... Vo pri dounelės rekiejė őr mesuos kōsnė, őr pėina šlaka. Somdītėis tuoks mažaziemis priboĩsis natoriejė eš kuo, tad darbavuos abodo so mamātė pri žemės prikrėsdamė. Mažė būdamė namatiem, kumet anoudo kielies, kumet golė.

– Ak, – dūsava Uona, vartĩdamuos luovuo ton nakti, vertindama, kuokėi auksaronkė darbėninkā bova omžėnatėlsi anuos tievā jaunė būdamė. – Kėik daug žmuogos gal noveiktė, kėik ĩveiktė sava gĩvenėmė, je nier slinks, je tor dėdėli tėksla – vākus ožaugintė, ont kuoju pastatitė, milietė gĩvenėma tuoki, kuoks anam bova žadiets ožgimstont, őr napražoditė tuo žadiejeama, naėššvaititė niekams ar pėktėms darbams.

Restaurouta Plungės dvara laikruodėnė, katruo dabā veik Plungės rajuna savėvaldībės viešuoji bėblioteka. Mukienės Danutės portėgrapėjė. 2014 m.

Bet vėskon sojaukė laiks... Na tas, kasdėinėnis, laikruodės matuojems, vo tas, katros atėt nažėnė eš kor dešimtmetems, soarda žmuoniūm planus, solauža duorus tėkslus, nošloun gražės vėltis...

Puo kara gĩvenėms sogriova. Ni vėins eš šešiūm vākūm nalėka gĩventė tūsė nomūsė – ešsėbarstė puo pašalius. Tievalis, vėins lėkės, pardavė nomus őr sklīpa šalėp anūm so pošinelio, so smėltinelio, so gražės prisėmėnėmās őr so vėltėmis gĩventė tēp, kap bova nomatės.

Keities laikā, sogriaudamė nosėstuoviejosė tvarka. Atėjė svetėmė žmuonis eš svetėma krašta. Anėms nabova ĩe nieka švėnta, nieka brongė. Soardė žmuoniūm gĩvenėmus dešimtmetems tėik, kad rets katros basogėbiejė atsėtėistė, atsėgautė... Vėinė trėmtie kėntiejė, kėtė – kaliejėmūs, trėtė pražova sava žemie.

Uona parkratėniejė atmėntie prisėmėnėmus aple sava kartuos gėmėnaitius, jaunĩstės draugus. Mažā katros bagĩven tuo vėituo, kor gėmė őr ožauga... Daugelė őr tūm nomūm nabier arba tėn ĩsėkūrėn svetėmė. Tik tievalė pasuodints suodnos tabžaliu, tik pošinielis tabstuov ont smėltiu kalnelė...

– őr kuo aš ĩe griaužous diel dalĩku, katrūm senė nabier mona gĩvenėmė? – peikė savi buobotė. – Jug ni pėršta napajodėnau, kad tēp naatsėtėktom. Plaukiau pasruoviu... Bet ar diel tuo rėktom savi kaltintė? Ak, Viešpatie, matit tēp mon bova žadieta... Kėik kartu važiavau pruo šali, alė naožskou, naapveizieju, napastuoviejau... Kas trokdė? Rasiet gieda priš svetėmus napažĩnstamus, tūsė nomūsė apsėgĩvenosius... Rasiet baimė, kad vėskas tėn ir pasėkeitėn őr kad nabipajosio tuo džiaugsma, katros liuob apimtė, puo elgesnė laika sogrĩžos nomėi... Bapėgo bova anon pajostė, je žėnuojė, kad nomā tavės lauk. Atsakĩmu i tuokius klausėmus nabrasi. Alė kas gal eštrintė eš atmintėis pošinieli ont smėltiu kalnelė?..

Naktės, mosiet, bova parsėvertosi par posė, kumet buobotė ožmėga. Sapnava omžėnatėlsi tievali, dar jauna, tvėrta, bakasonti šolėne pri truobuos gala. Gėlė jau bova ĩsėkasės, dėdėlė smėltiu krūva i pavėršio eškielės, bet vondėns kap nabova, tēp nabova... So tou sapno őr atsėboda. Vo kon tas sapnos galietom reikštė? Bova gėrdiejosi, ka mėrosius sapnoutė nier gerā. Pamėslėjė, kad

(Nukelta i 42 p.)

(Atkelta iš 41 p.)

rēketom pas klėbuona ožsakītė mėšėlės ož tievūm atmėnėma. Rasiet par sapna anėi tuo nuor paprašītė, nuors tievalis ni žuodė napa-sakė... Kalbiedama rītmėtėnius puotėrus, ėš vėsuos šėrdėis šnėbž-diejė „Viešpaties Angela“ žuodius. Nažėnuojė, kėik anėi pagelbės mėrosėisėms... Alė sava šėrdi nuors kėik apramėna.

Jau ketvėrta dešimtės metu ožstuoję, kap nabier anuos tievūm. Ana pati pragīvena ėlgiau vėso dešimtė metu. Bet Dėivalis dar laika, dar abodo so sava žmuogo gal savėm pasėrūpintė. Rėkalou esont, vākus pasėšauk... Ėr laiks dabar kėtuoks, lengviau žmuonis gīven, nabdėrb tėp sunkė. Kas nier slinks ar prasėgierės, bada ėr napritekliaus namata. Bet jug žmuogos napasėrenk, kumet gimtė.. Vo tievalis atėjė i šin pasauli sunkio laiko, kumet lig dvėdešimta omžiaus pradiuos babova lėkėn tik septinės dėinas. Matā gėmė ons priš pat Kaliedas, šalta Kūtiu vakara. Ėr gīvenėms bova žadiets nalėngvos. Jug do karus reikiejė ėštoretė. Pėrmōji pasaulėni pragīvena posvaikio būdams, ontrōji – jau ketorės dešimtis parlėpės... Mama ož anon bova devīnės metās jaunesnė. Ana pasėrinka septīniūm dešimtiūm solaukosi. Vo mērė anoudo pametiou baveik ton patė žėimuos dėina. Vėsė vākā ėr gėmėnaitė sosėrinka Šateikiūs i Tievalė metėnės. Po vėsūm maldūm so gėmėnaitės novažia-va i sesėrėis nomus ož stala pasiedietė, Kalnus atgėiduotė. Mamātės nabova tuo pamėnavuonie. Ana jau sunkė sėrga. Vėdorie naktėis natėkieta solaukiem žėnuios, kad ėr ana mērė. Ėšsėvedė anon tievalis ėš šiuos žemės varga.

Lig prašvintont buobotė naėšejė ėš galvuos griadės mėslės. Baveik nabova dėinuos, kad ana naėšgėrstom kuokiuos liūdnuos naujīnas. Tonkiausė aple sava vėinmetius. Pruoto sovuokė, kad nier tamė nikuokė dīva – atėn skėrtāsīs laiks ėr tori palėktė šin svieta... Mėslīdama aple savi, toriejė pripažintė, kad ėr ana pati išėdėnie ėš laika – ėš palėngvo, tīkė, baveik napastebėmā... Niekam nieka naaiškėna, tėkiedamuos, kad nieks ė napastebies, kāp laiks muotrėška griauž... Praded nu briaunūm, nu galūm, nu sodūrėmu. Kremt švelnė, ba garsa, bet atkaklė. Lūžėnie ragiejėntis nagā, klėb ėr trop dontis, slenk plaukā, gėst švėisa akiesė, ausis nabi-sėlėd tīkiūju garsūm, galva nabnuved tėn, kor kon tik taisies ėtė... Vākštīuo ėš palėngvo, vėlkdma piedas grindėmis. Laiptās i vėršo kabariuojės sunkė, vo žemīn – tvėrtā išėkėbosi i torieklus. Kasdėi-

nėnė darbā velas ronkuosė, nabīveik anūm nodėrbtė grėtā ėr lig gala. Dėina praplauk, nurėit baisė grėtā, nažėnė kor, nosėnėsdama naatlėktus darbus...

Bet dėl tuo Uona nagriaužas, nabkaltėn savės tėngėnistė, ėštė-žėmo – jug ėr nuoru šėrdie nadaug balėkėn. Nabtrauk svieta mar-goms ėr spalvas, šormolis ėr pagundas. Diekou Dėivaliou – pati sopront, kad nabipritėktom tarp jaunūm, kad jaustomės atlėiktamo, narėkalingo anūm keliūs, katrėi anon kartās stebėn, kartās pėktėn, kartās kou nuors ėr pradziogėn. Bet muotrėška sopront, kad naujėm laikou ana jau ėr svetėma. Jug vėskon, kou vertingo ana bova pri-gimtėis apduovėnuota, ėšnauduojė, ėšdalėjė... Vo priimtė naujuo-sės vertībės pavargosi anuos dvasė nabīstėng, vo tėkriausė ėr nanuor... Tuos šiuo laika vertībės anā atruoda baisė pėgės, žmuo-nėms sovėsam narėkalingas, trumpalaikės, tad ėr pėktintėis anuoms namata prasmies. Mėslėj, kad žmuoniūm pasaulis dabar ėr ėplau-kės i naujė laika joustā, vėsā kėtuokė, nego tas šimtmetis, katramė auga, brėnda ėr gīvena anuos karta.

Krovėnāsīs dvėdešimts omžios... Kėik žodīniu, kėik mėrtiūm, kėik nateisībės atvėlka ons i pasauli, ėr vėskas tas plūda i žmuo-niūm lėkėmus, daugeli ėš katrūm sogriuoovė nabipataisuomā... Vo dabar viel baugo daruos, radėjės pasėklausios, laikrašti paskai-tios... Viel pasaulė galingėijė žvongėn ginklās, viel gviešas svetė-mūm žiemiu, miestu, tortu. Ėr nieks nagal pasakitė, kou tas bėng-sės. Balėikt tik melstė Dieva maluonės ėr varītė ėš galvuos bjaurės mėslės, kad šėrdės napalūžtom.

Atsėkielė muotrėška dėinā švintont, kap ėr kuožna kėta rīmeti. Atsėstuojosī pri longa rītmėtėniu puotėru sokalbietė, vės gruožie-juos žalė miediu sėino, katra bova matītė pri šalėp nomūm tekontės bavardės opelės. Kumet atvažiava i ton krašta dėrbtė ėr vėsam omžiou pasėlėka gīventė sava vīra tievėškīe, tūm miediu sovėsam nabova – tumet dar aiškė maties ėkalnė ož opalėlė. Vo dabar žali sėina, vėrsūnės aukštiausės, šiaurės vieju soupoujemas, ožstuo-jėntės anūm nomus nu vietru, perkūnėju, vo kartās (tėp buobotė lioub ruodītėis) ėr nu vėsūm nalaimiu... Kuoki dėdėlė ėr gera ėr ta gamtuos galībė, kuoki aiški Dongaus maluonė žmuogou, pakuol ons pats savo vinklio pruoto ėr pėktās kieslās napraded ardītė pa-saulė Tvarkuos...

2014 m. gegožė

Platelė. Mukienės Danutės portėgrapėjė

VIKINGS Ē VAIDILUTĒ (nuovelē)

UNTULIS EDMUNDS

Svetēmamē kraštē atsēdūros mumis ožklump baisos ēlgesīs ēr graudolīs. Baisē žiauri melankuolējē notver tēisē ož gēismelēs tumēt, kumēt mumis ēšduod ē palēikt bovē patīs artēmiausē draugā ar mīlēmēijē. Kas tuokart belēikt? Ēiškuotēis dvasēnēs atramuos svetēmšalē ar svetēmšalēs kliebie, nes kad ēr kuokiuos atšiauriuos natūras bebūtom žnuogos, be švelnoma negal ēlgā ēstorietē. Vēina tuokē istuorējē ē ketēno papasakuotē. Ta bus žemaitēs dažītuojēs Mildas patērtū jausmū audrū ēstuorējē.

***

Mildā keliuonē nu nuomojemas kveteras ligi norvega truobuos, katrou dažē, liuob troktē gera posadīni. Je važioutom so mašina, tekdom norēitietē daugiau nego dešimti kēluometru i vēina posē, vo piestiuoms – ni trijū kēluometru žingsnēs neluob primieroutē. Posontra kēluometra piedēna medēs apžielosē kalna pašuonie sominto tako, paskiau – tēltelio par sraunē akmēnouta opalī, pu tuo – dar kēluometros vingiouta asfalta joustā ligi nedēdēlē kaimalē, ēsprausta ēt sūris slastūs tarp keliū kalnū atšlaimu. Nuorvegēška suoda sodarē pēnkē vēins nu kēta gana atuokē ēšsēbarstē bodinkā. Trīs ēš anū – baltē kap so perslīo ēšvelieta patalīnē, do – krovēnā rauduonē ligo sokrešiejēs versē kraus. Mildā maliavuojē vēina ēš tū baltū budinku. Anā tas darbs bova pri šērdēis, nes nu mažēns baisē patēka balta maliava, vo rauduonuos, kū jau besakītē porporēnēs, nekentē nie paveizietē. Tad dabar džiaugies, kad ligi šiuolē nieks anuos nesomdē raudonā maliavuotē budinku.

Ligi ožvakar dēinuos soderietūji budinka ana dažē karto so sogīventēnio Vērgio. Tumēt tas nei ēš šiuo, nei ēš tuo staigē jiemē ē pareiškē, kad sosērada kētor geriesni darba, kad pakīriejē so Mildo grumdītēis pu vēino stuogo ē vartaliuotēis vēinuo luovuo, kad ligi gīva kaula nobēngē anuos ērzloms, priekaboms bei nuolatēnēs dejuonēs: kad spronds ēsmēlka, kad ronkas gel ēš petiū.

Sogīventinis sosēkruovē sava monta i golpieli ēr ēšdardiejē sava kelēs tuolīn i šiaurēs vakarus, linkou Bergena. Tad Mildā palēka be mašinas ē be kavaleriaus. Bet neēštēža. Patī dīvuojies sava ēštvermē bei marmorēnio abejingomo. Miegēna atsakītē, ar tik nebova ē anā patē spiejēs Virgis pakīrietē ož besaiki borbiejēma ē velnēška skūpoma. Uns oždērbtus piningus liuob laikītē kēitā sospaudēs sava letēnuo ē neleida draugē pri anū kēstē nagū. Pats ēšēvaizdava esous ē anuos darbdavīs, ē ekanuoms, ē vēsū rēkalū tvarkītuos. Liuob dēdēlē ožsēnaravīs, je Mildā ēšdrīs anam nuors posē balsa prišās pakeltē.

Vo dabā sovēsam kēts rēkals. Mildā alpiejē nu laisvēs... Nuors vēsa dēina vēina pati dažē lobas ēr nu nuolatēnē ožrēitēma spronds bova ligo būtom druotimis kiaurā parverts bei pri nogarkaulē aštrēs

gelžēis kablēs prēkabints, nuors ausies ba parstuojē ūžē šimtā liektovu, vo kuojēs einont i žemē baksnuojē kap medēnē mēitā, ana vēstēik bova geruos nuotaikas. Nuorvegā neleid somdēnems pardaug darboutēis, tad ēr Mildā bova griežtā prisakīta pu aštouniū darba valondū eitē nomēi ēlsietēis. Tēp darbdavē elgies ne ēš īpatīnga rūpesnē anou, vo bējuodamē, kad kaimīnā, būdamē nuognē piliētēškē, anū nepaskaržītom valdē ož begiedēška nelegaliuos darba jieguos ēšnauduojēma. Dēltuo līgē pēnkta valonda vakara dažītuojē, šeimīninku paraginta, leidiuos piedintē nomēi.

Nuors vēinā maliavuotē sēinas ē lobas bova nobuodē, nuotaika kielē tas, kad dabā ana vēsus oždērbtus piningus gaus pati tēisē i ronkas ē galies so anās elgtēis, kāp ožsēmēslējusi. Nuors kveteras nuoma vēinā kainous žiaurē brongē ēr smarkē somažins oždērbtū piningū lēkuti, diel tēkruosēs laisvēs negailo ēr nokēntietē. Diel tuokē dalīka nie vēina apiera neatruoda esonti par dēdēlē.

Kumēt asfalta joustā, sokdamuos dēdēlio kompēno, ēšsērēitē ligi pat srauniuosēs kalnū opalēs pakrontēs, Mildā sosēmēslējē atsēsiesstē pakelie ont pagriuvovē šončiaus ēr pasēklausītē par akminīs sraunē biegotē vondēns gorgiejēma. Opēs sruovie konkoliava kap omžēnā katēlē verduos vondou. Muomētās tiemējuos, kad ana vartaliuo dognē besēvaluojēntius kūlius ligo kuokius žērnūs ar popas. Tas biegotē vondēns šormoliavēms nejostiuoms sosēlīgēna so garēnamās debeselēs. Ana, pati aple tou nevuožuodama, sosēpatatēna so kalnū opē ē tarītom ēštērpa anuos tiekmiē:

„Vondou ledēnis net paviezietē, vo aš vēsa karštio plēiskunti kap saulēs onglēs... Svēlst ēš vēdaus ronkas, svēlst kuojēs, svēlst ēr pakaušis. Nuorēs biegtē, liektē ēr nikumēt niekor nesostuotē... Nuorietiuo, kad muni kuoks nuors nepažīstams mēlžēns gintomēs, vo prēsēgēnēs, kad sospaustom kliebie kap nu lēzda nokelta perontē vēstēlē ēr kad būtēnā pakotolioutom monēi žonda šiorķstēs, aštrēs neskostuos barzduos šērēs... Ne, ne, kuo aš blūdējo nemēiguodama, tuo nerēk, pardaug ožsēsvažujou. Tego nieks monēs negauda, tego nieks sava prēveiziejēmo ē rūpesnio monēs nepavert nejodrio, maurās ožžielosio ožotekio... Aš eso opēs, vo vīrā tego bus külē, pru katrus aš praslīsio, tekiedama ligo pru toštē, nieka nereiškontē vēita... Kas gal patēkietē, kad jau praliekē ketoriuolēka metu nu tuos dēinuos, kumēt Paulios bova muni pasēvadēnēs pri Loubos opēs pasēklausītē žilvitiu šniuokštēma? Gal ē dabā abodo būtoviau tebesēklausou tuos nepakartuojemas mozēkas?.. Pati bovau ē tebeso dēl vēskuo kalta... Paulios mon toukart pasēruodē esous pardaug ēštēžēs ē līrēšks, dēltuo nevīrēšks... Tuoks vargo ar būtom apgīnēs muni nu kieli pastuojusiu kolēganu?.. Uns tik gražius eilieraštius temuokiejē dielluotē ē daugiau nieka, vīrēškēms darbams atruodē par mēnks ē nevīkēs. Er šēp vēsa laika liuob atruodītē kažkuoks keists, ligo būtom muolē jiedēs. Nuors kou gali žēnuotē, juk muomētās ē puoētā, sunkesnē biedā prēspaudos, pasēdara dēdvīrēs, vo raumēningē brētuvonā, vērpiedamē ēš baimēs, kavuojēs pliuorēs krūmē... Kažēn kou dērbtuo, je dabā staigē ēš karklīna žalomuos priš muni ēšnērtom geltuonsnapis Paulios ēš onkstīvuosēs jaunīstēs pēivu? Negi biegtiuo nu anuo? Gal nebiegtiuo?.. Par daug eso novargusi ē valgītē baisē nuorēs, gruobs gruoba rīn neprarīn, vuo jieguos ni lašēlē neblēkēi. Ligi kveteras dā net posontra kēluometra žērgliuotē, vo lēkēs kelē gabals vēsa laika i kalna vīniuojēs... Vo kas notēktom, je dabar prēgoltiuo

(Nukelta i 44 p.)

(Atkelta iš 43 p.)

ont šuona  r nosnaustiu m nka puosmieli? Gal snausdama nepliumpteltiu i vondeni?.. V ita  e nuošali, nieks neo t ktom m igtontiuos... Ne, m iगतुt  neaps muok. Tas b tom pardaug pavuojinga   l ngvab d ska. Nuors aname op s kront  stuovint  m ra budinka long  sen   sdauzit    duris keverzuoj s i šuonus  šv rtos s, vo v duo nie g vuos dvas s neg rdiet is, negalio b t  spakaini, gal t n mon s t kuo vikingu šmieklas  r tik lauk, pakol pradiesio snaust ? Vo tumet  s grioviesiu s inu spruogiu kap kuok i k rm n   s vuobola pradies laukuon list  truol   r, parbr d  op ,  iops moni teis  o  kalt na  r nos t mps i slapt sius sava orvelius...  e tau ne ramiuoji Skouda žemel , katruo bet kor lauk s pr gol s, gali drouse v gadit is nuors par v sa d ina  r nieka neb juot is. Neb nt kuoks bimbals ar aklis atliektom  r  sp rtom i o ausi ar   nuos s gala... Vo  e v skas ontr p...  e net vasara šalta, tad bimbali nie so l ktarno nerasi... Aplinkou v in akminis, žv rbl    varnas, net skrozdel s lakstontiuos ont tako nesot ksi. Anuos par akminis nepras orb n gil n i žem , kor galletom sava barakus statit is... Teik tuo, pa lsinsio akis š p o s merkusi, nem iguodama. Pamieginsio  s vaizdout , kad siedo ont Loubas op s pakriauš s  r t p b nt vaizduotie parkeliausio nom i... Vo paskiau kelsious  s snaudol   r kleiřiusio tuoliau i sava pastuog . Par jusi  sšev rsio makaruonu sriobel s   šliorpsio anou i v do, o s kousdama dounel   r d ziovintas mesuos druozlielims. Ger , kad mama an  mon i i taš  g va biesa pr kuov . Ger    tas, kad Virgis v ina karta prapoul   s mona g v n ma. Dab  mesuos atsarg   lgesnem laikou o t ksio... Vakar  eisio o  truoobuos gala i kalna atřlaima pas skint  r gřtiniu, rituo anas o s plikisio. Va tik bulviu nedaug bel ka. R ktom pataupit ... Et, kor ms galams d ziov no smaginis, tingo galvuot . Geriau klausisious, kou vond nielis pliausk, l ižuvi i kolalius paplakdams, ni nieka nebgalvuosio, tego  sš vala galva nu v suokiu minti ...”

Milda pas riem  smakra ont sonert   r par alk n s sol nk  ronu   o s merk . Vond ns  iorliej ms gluost  š rdi gaiv  vieso, katra kiaur  parsmerk  v sa k na nu pakauš  ligi papadiu. Mild  pas dar  l ngv  l ngv . Atruod , ka nebova juokiuos darba d inos. Bematont v sos g ven ms v rta nes b ngont  omž nuos palaimas akimirko.

Tou laiko nu kalna pos s t ltelio link didiuoj  kel , sport nio žingsnelio paspragtiuodams art nuos aukřts, galinga k na sodiejama joudaplaukis bei joudaakis vir řks. Uns, ž ngdams t ltelio, pastebiej  apatiuo op s pakriaušie berimont  ontruos jaunist s prieigu solaukos  geltuonplauk  muotr řka. Anuos aptaki   ruomi puoviza priv rt  neram  krosteliet  sportouj nt  vir řka š rdi: „ e ta pati, ta pati grařiuoji geltuonplauk ... Ař anou matau jau ontra karta. Juk ana vakar vakar  kaln  kelioko praėj  pru pat mona nuosi ligo apdojosi, aplinkou sav s nieka nematidama – akis balkřsvuom drumzliem ap jos s, l pas sostingos s, řips na ligo plast k n s maneken s. Kad  r nek p ana tumet atroud , v s teik  s karta ř rdi patrauk  ont peti  bangeliems o kr t  anuos minkřt   r papor  plauk ... Kaž n ar an i nat ral ,  s sav s geltuon , ar dařit ? Bet kuoks sk rtoms? Svarbo kad řv is , vo anuos fig ra, nuors  r aptaki, bet v s d  grakřti. Tego, leisdamuos pakalniou, nekraipidama o pakalioka praėj  pruo řali, v s teik anuos eigast s jauties esonti nesovaidinta – savaim n  v liuon . Ne  j , vo plaukt nuos plauk . Ana t kriaus  ne m s řk , vo emigrant   s u j r , latv  a lietov ,

nes m s řk s muotr řkas neatruoda tuok s dail s  r t p grakřt  nemuok v křtiut ... M s řk s – maktingas,  k řkas, d dkrut s, stombronk s, plati  peti    dar platiesni  klubu. T kras gimdima stakl s, vo ne žav s nom  grařuol s fiej s... Mon kel baim  tas, kou dab  rego... Negi paslaptinɡ j  grařuol  pas dar  prast  ont ř rd is, kad sied kakta pas riemusi? Gal sos p ka so sava v ro a draugo, gal som sl j  sau gala pas darit ? Vo gal ař k p tik b sio anuos  řgelbietuos, sogrouzinsio anou  s Nev lt is j ras i V lt is pakront !? Prieisio atsarg   s o  nogaras pos s, kad ne řgondintiuo. B sio ramos kap belgs   švelnos kap triuřis... Abejing  praeit  pruo anuos řali t kr  neist ngsio, d d l  jau daili ta muotr řka. Nesviet řk  mon r p sos pařint  so svet msal , nes sav řk s meřkas jau sen  skers  gerklies stuov... Et, kas bus, tas, sor z kousio!”

Vir řks  s lieta, kad ne sbaidit m geltuonplauk s, prit k na pri pat anuos o nogar    stabeliej , pu tuo kronkřteliej   r, som zg s  s jaudol , o k mosio balso pas sveik na trumpo nuorveg řko „Hei”. Milda řuokuos i kuoj s, ligo verdontio vond nio notv lkita. Ats sokosi řal m s pamat  draug řk  bes řipsonti trisdeřimtmiati vir řka. Ana minties nos stebiej , kad nepařiztam sis pas ruod  ne s pasakit  panaos i anuos  s vaizdoujemus vikingus. Vir řka kakta bova plati, snok  riems kvadrat nis, řeveli ra jouda it sabala kailis  r sos bangavosi, ont peti  pas kluojosi. Pasnukis řvar  nogrondits. Betr ka tik ragouta řalma ont pakauš  o maukřlint . Milda dail  pras ř ip , neři iuoms blikstelijos palig n mou: „vikings  r vaid lut ”. Vir řks, pastebiej s řipsenas řeřieli nepařiztamuos s l pu kertielies,  s drousen   r,  řt is s an  ronka, pr s st t , pagarb  kinkteliedams galvo:

– Ole Martin!

– Milda, – mandag  linkteliej  galvo geltuonplauk .

řiou gesto  r b ngies r řliesis puoruos dialuogs. Milda norvegu   anglu kalb  krat nio mieg na paaiřkint , kad řiuos řal is kalba sopront posiet n , bet pati rokout is nedr s, gied nas gal m  tar ma klaid . Ole Martins irgi neblizgiej  anglu kalbuos ř niuom. Uns varg s negal s  s godr na posiau řuod s, posiau gest s pařert  Mild  kuomplim nta, kad ana řr daili, kad anam given m  d  nebova tek  tuokiuos grařiuos muotr řkas sot kt . Nu řiuos panegir kas t radas Milda vuos nesos t p   s maluonoma. Ana  s vikingu pal kuon  aki   řskait  betriřkřtonti nepamalouta sos řaviejama  r tou pat laiko pajota, k p  řkaita pablřsk  anuos řond . Milda mieg na atviedint  bek lston  aistra  r jiem  savi derglavuot  paskot n s řuod s:

„Kou to, dorna buobel , dar !? Liauk s bl st ! Kařkuoks nepařiztams nuorvegs pasmail na l iřuvi, vuo to jau  r paleid  vond nis! Kou to ř n , kas uns? Gal kuoks mergininks, meil s smagomu  iřkuotuos, emigrantiu tv rkintuos, vuo anuo řmuona dab  viena pati so trimis v k s nom i pal kosi d bavuoj s, anus  i i ion li li on   net nenojaut, kou anuos  řrinkt sias, paop s bes bastidams,  řdar nie?” Kad  r k p ardi s duoruovinguoji s z n , v d n  balsa kelam  pr křt  mitr   sš sklaid , kap tas eillierařt  d ms, blařkuoms viej . Milda slaptiuom ak is kertel  tuoliau t r niej  nuorvega veida   nik p negaliej  atmint , a kumet nuors onkřtiau b tom anou matiosi. Ole Martins, lig b tom perprat s svet msal s mintis, mieg na an  pas teisint , aiřkindams, kad anam bais  patink sportout , kad kuořna miela d in l  greito řingsnio st ngas nořigiout  b nt pu deřimti k luometru kaln s  r pakalniem. Uns d  pas kuol j , kad tarp anuo miegstam 

ožsėjimėmu ĩr ě važeniejėmuos kalnū dveratio. Paskiau dar pasėtėrava, kou Milda veik Brumundalė apĩlinkies. Ta vargās negalās sogebejo paaiškinė smalsuoliou, kad i šius kraštus atsėbaladuojė ěš Lietovuos ě dėrb dažituojė. Naujėsis anuos pažĩstams nosėstebiejė, kad tuoki trapi būtĩbė vėina pati sogebe dėrbtė nuognė sunkĩ darba ěr, teik daug vargdama, dar tēp žavingā atruoda.

Milda, pabūgusi, kad par daug ěšsėliurškiejė svetėmam žmuogou, mitrė stuojuos nu sliesniuos pakrontės ě šnekintuojou davė soprastė, kad nebtor daugiau laika so anou gaištė, nes tujau pat tor keliautė i sava nuomuojama būsta. Ole Martins ěš pradiū nosėmėnė, paleida lūpa, bet paskiau sosėtėmpė ě pasėsiulė Milda palĩdietė, tėkiedamuos dar bėnt dešimti mėnotu pabūtė šalėp naujuosės pažĩstamas. Bet ta nesėdevė lĩdama ě tekėnuom pasėleida tėisė i kalna, nuorėdama kou tuoliau ož nogaras palėktė nepažĩstamouji norvega.

***

Pu pėrmuosės „vaidėlutės ěr vikinga“ pažintėis praėjė dvė dėinas. Ole Martins, notaikės pruoga, pastuojė Mildā kielĩ, kumet ana vakarė ěš sava darba viel piedėna nomėi. Šiou karta vĩrėšks bova atkakliesnis. Uns trumpā pristuojė pri naujuosės pažĩstamas, ěssėtėirava, kėik ana alguos gaun ěš darbdavė. Sožėnuojės soma, pasiūluojė anā dvėgobā dėdiesni oždarbi. Dar prėdūrė, kad jeigo Milda dėrbs pas anou, anā tėkrā nebrėks nuomuoitėis pastuogės, nes galies gĩventė tamė patemė nomė, katrou dažĩs. Paskiau ožsėmėnė, kad anuo atuostuogu nomielis ĩr ož puoruos šimtu kėluometru nu Brumundalė, netuolėi Uosla esontiuo Šiaurės jūras ĩlonkas salelie. Milda tuoks duosnos ě net ruomantėšks pasiūlĩms smarkė soduomėna, nes anā vėsumet liuob patėktė nu kranta veizietėis i akmėnėnės saleles Šiaurės jūras fiordūs.. Vo ělgāsĩ Mjuosa ežers per kelis metus anā jau bova nosėbuodės, nes pardaug ramos, taikos ě nejudros. Tad Ole Martina pasiūlĩms darbouteis ě gĩventė dėdėlė mažuo salelie dėdėlė vėliuojė, kad anuo atsėžėgnuotom, dėltuo Milda nosprėndė sorizėkoutė. Aiško, būdama žemaitėškas natūras, pėrmiau ožbėngė pradieta darba ěr tik paskiau leiduos naujuojė drauga vežama pri Šiaurės jūras i anuo atuostuogu nomieli.

Salelė nu kronta bova notuolosi par posontra kėluometra. Tad so katerio anou priplauktė netrokė nie dvėdešimtėis mėnotu. Plaukont laivielĩ bangas vietrėjė i vėsus šuonus. Anū porslā tėška ont vėršaus, skverbies par drabužius pri kūna. Vėrš vondėns staigės šuorās balškies sūrs vies ě sava aštro mo par nenuora vertė šėiptėis katerė keleivius.

Nuors ě nejauki pasėtaiķė keliuonė jūras kalnās ěr pakalniem, Mildas truoškėmā ěssėpėldė so kalno. Ana mėslėjė, kad sala bus pėlka, vėin ěš plėka akmens bangū ěšskaptouta, vėituoms pamarginta apsėnešosė žalvarė spalvuos kerpiems ě pablĩškosės žuolėis stėibelės. Bet vuos tik priplaukė artiau, pamatė, kad saluo nimaž netrũkst žalumuos. Anuos pakronties tarp beržū ě epušiu ěsėspraudė kišuojė aukštė, ligi pat jousmėns ěšaugė apartė, katrūs ě paugosem žmuogou būtom bovė nesunkė pasėkavuoť. Ož puoruos šimtu metru aukštiausiuo saluos vėituo ont tomsė roduos plĩnaukštės, patemė vėdorie tarp rĩškė žaliuos augmėnėjės ěr blonkiuos akmėnū pėlkumuos, ěsdėdė pasėkielosi švitiejė balta truobelė so platė terasa i jūras posė. Tėn, tuolomuo, kor jūra sosėbieg so dongo, tėisė i vondėni leiduos varškies spalvuos saulė, vėsa

ūkanuoms apsėguobosi, skelbė aple artiejontė baltuosės naktėis pradė. Aki stolbėnous vaizdelis, veizontėis ěš terasas i žemės pakraštĩ ožbriežonti horizonta, smarkė sojudėna Mildas šėrdi. Ligi alkũniu apnuogintas anuos ronkas nokluojė žosėis uoduos šiorpis. Vaizdū dėdĩbės apstolbinta ana pasėjota esonti mažesnė ož droskas tropėnieli, besėrėtėnejonti ont stala plaĩbės, ěr jauties kap nu vėsa pasaulė i ěĩščio atskėrta nosėdiejielė. Dėltuo, pėrma ĩspudė staigė prėbluokšta, sosėrėtė i kamũlieli ligo jauns ežielis, atsėdūrės ont kelė vėdorė prĩšās vėlniuonėška dėdoma vėsoreigė tekini ěr baikštė jiemė laukė, kas bus tuoliau.

Ole Martins pagluostė Mildā pieti ěr tĩluoms pasėtėraukė i kėta kombari. Nenuoriejė atruodītė ikĩros a pardaug atkaklos, stėngies, kad vėišnie pamaželės priprastom naujuo vėituo. Tuoks anuo elgesĩs greitā papėrka Mildas simpatėjės. Ana pu keliū mėnotu patrepsiejėma ont vėitas paskiau liuovies panėkoutė, sovėsam atsėpalaidava ě nojė apevizietė kėtū noma kombariū, pasėiduomautė, kor ě kuoki pluota rėks nodazitė. Pu keliuolėkas mėnotu ũkėška bėndravėma so Ole Martino nejaukoma nelėka. Tuoks bėndravėms padiejė ĩveiktė ě svetėmuos kalbuos barjera. Nuors dā jota, ka norvegėškus žuodžius ěšsten so dėdėlio žemaitėško akcėnto, tuo nebsėgiedėna. Vo ěr naujiesis anuos draugs, nuoriedams ĩtėktė svetėmsalė gražuolė, miegėna ěsmĩktė vėina kėta žuodielĩ žemaitėškā. Abodoms kalbinis nemuokšėškoms anodo dā daugiau soartėna, leida vės daugiau ě daugiau pasėtėkietė vėins kėto. Abodo ěšmuoka bėndrautė daugiau akim nei žuodės, pradiejė prprastė viens kėta ěš posės žvėlgsnė. Žvėlgsniu kalba ĩr nuognė ĩpatinga, nes anā nerėk vertiejū. Anuos švėisa ě jiega panaikėn bet kuokius sosvetėmiejėma barjerus. Žvėlgsnis gal ě ožmuštė, ě i mėltus sotrintė, ě paniekintė, ě pagarbintė, ě pasmerktė, ě pagluostītė, ě meilės ugni pardoutė, ě ožjaustė, ě negailestingā parspietė, kad tau kėts žmuogos ĩr palėkės tošti vėita. Bornuos kalba vėsa laba tier tik žvėlgsnio parduodamu teigėniū kai koriū detaliu, smolkmenu patėkslėnėms, parĩškėnėms. Tad Milda so Ole Martino kou tuoliau, tou daugiau ěšmuoka sosėrokoutė vėsuoms anū kūnu ě sielu pasiūlĩtuom priemuoniem.

Vėina vākara, ka vėsa truobelė ěš lauka posės ěr ěš vėdaus jau bova pardažitā baltā, Milda siediejė mėgstamiausiuo vėituo – terasuo ont soupamuosės krasės ěsėtėisiosi ě veiziejies i jūras posė. Šiaurės vakarinis dongaus sklĩauts bova ožkluots paniorosės, tomsė pėlkās debesim, dėltuo ĩlonkas vondou atruodė ligo būtom švėna prėpėlts. Viejė šiaušamū bangieliuo keteras pliauškiejė i pakrontės akminis. Pri truobelės pašuo nės augosės posėis galũnie pritũposi, posiau pasėdejudama kronksiejė nošiorosi varna. Aplinka atruodė sluogi ěr ašaruota... Dažĩma darbā pabėngtė. I anū vėita bruovies nežėnė. Ar Mildā teks sosėkrautė rakebuolus ě trauktė ěš salelės kėtor darba ěiškuotėis, ar vės dėltuo notėks kažkas nelaukta ě tou patio maluonaus? I tus klausėmus vės nebova kam atsakitė, nes Milda truobelie tebkaraliava vėina. Ole Martins nu pat rĩta meta ěšplaukė i žemĩna. Suostėnie tvarkė biznė rėkalus ěr vės negrĩža atgal. Dėltuo Milda, anuo nomūs vėina pati ě be darba palėkusi, jauties baisė nejaukė, ligo triušielis, oždarĩts so šonio vėinuo būduo.

Nu garizonta lėnėjės ligi nomelė terasas atplevena skanė sũros paslaptingu tuoliu kvaps, bet vaidėlutė nebibova so kou leistėis keliautė tėn, ěš kor atsėsmelkė ta vėliuonė. Salelie ělguokā ožsėbovosi muotrėška ligo ě truoška laisvės, bet tou patio anuos ě

(Nukelta i 46 p.)

(Atkelta iš 45 p.)

baikštėjuos. Nervus badė abejuonės: „Vo kas notėks tumet, kumet Ole Martins ėsvadins muni i laivielė ė noplokdis atgal i žemina, vo tėnās, palinkiejės siekmies, apsėsoks ė sogrīš atgal i sava atuostuogu truobelė saluo vėins pats? Šlīkštesnės būsenas, musintās, negalietom būtė? Anei prėrėšta, anei paleista. Tievā tuolėi ož jūru, patis vuos sodor gala so galo. Vo ėe, svetėmamė kraštė, sogīventinis begiedėškā ėšdavė, naujėsis draugs kol kas materialė ožtėkrintas ateitėis garantėju nepasiūluojė. Daug nesėdīvītiuo, je Ole Martins, nesolaukės ėš monės kūnėšku saldomu kap padiekuos ož darba, mandagė atėdarīs lauka doris ė atsėsveikins. Be rėkala nemiegėnau sosėtaikītė so Vėrgiu, gal dabar giventiuo spakainė, mažiau rėzėkoudama. Ar pruotinga muotrėška svetėmšalės pasėtėkietom daugiau, kap savėškės? Dievė, būk gers, neapleisk monės, nedouk kėtėms skriaustė.“

Tik pu vėdornaktė Ole Martins parplaukė atgal i sala. Milda jau senė goliejė ė kėitā mėiguojė sava kombarelie. Ana, ėšgėrdosi sogrīžusiuojė žingsnius, soklosa, diel vėsa pėkta ožsėtraukė ontkludė ont galvuos, palėkdama ėš pu anuos laukuon išlindosės kuojės. Tuoki kuomėška vaizdieli ėr pamatė naujėsis anuos darbdavīs, kumet, trumpā pabaladuojės i doris, posiau šuonās ėšliougė i Mildas mėigtamouji. Veinuo ronkuo ons laikė posbotelkė norvegėškas baltakės, varītas ėš bolviu ėr pagardintas krapās, bei vuožkos pėina sūri, vo kėtuo – apvītusiu lauka kvietku buntieli. Lauktovės uns padiejė ont stala ėr, atėjės pri luovas, stabteliejė. Stuviejė gal mėnota, gal daugiau. Nieka nesakė, tik tonkė ė baisė karštā alsāva. Milda, ėšgėrdosi Ole Martina atuodūsiaus, liuovies vaidintė mėigtontė ė kīsteliējė smaila nuosėlė ėš pu ontkludės. Ole Martins vės dā bova nedrousos. Stuvėjė ligo ėš medė ėšdruožts švėnts Jurgis pakelie ė miegėna sočiauptė nevaliuom atsėvėiposės lūpas. Milda palėngvelės atsėkratė laukėnės baimės, bet vės dā nedrousė nodelbė žvilgsni i sava kuojū pėrštus, atsėsiesdama ont luovas kraštelė. Toukart šalėp ont luovas kertelės ėsėtaisė ė Ole Martins. Kėik patīliejė abodo paskiau parsieda pri stala.

Pasėsediejėms pri kukliū vaišiu bėngies lėngvo apsvaigėmo ė artėmesnė abodoms pažintė luovuo. Kūnā atėtėka vėins kėta, kap ka atitink kirvis kuota, tad meilės gėismė abodo lėka kōntėnė. Saulelė

patekijos, kumet anodo atsėboda pu audringas naktėis, roužavuos abodo ligo elektras sruovies tompuomė, nepratardamė vėins ontram ni žuodė. Kuožnos minties taries pats so savėm. Anodoms monuoluogā tarposavie vėins nu kėta smarkė skīries sava torėnio.

Milda vės nedrīsa pripažintė, kad ėš rimtūju krėta i aki vikingu palėkuoniou ėr padvejuodama minties vės tėik kūrė planus, kāp, jeigo vėskas sosėklostīs palonkė, ana jimsės gospaduorautė atuostuogu truobelie bei aplink anou: kuokės kvietkas dėigs, kuokės kompuozicėjės kors ėš sausū ė rīškiuom spalvuom nodažītu sausū miediu šakū, kāp sava naujougė meilė penies kugelio, viedarās ar kleckās, kāp rītmetės žadindama kasis anam nōgara, vuo kumet anam šėrdės apeis nu suotė maista ė puonėška gīvenėma, atgaivins anou žemaitėška cėbolīnė.

Ole Martinas tou tarpo savės tėravuos, ar ne par grobos pasėruodė besous trapė pabaltėjietė, a vīrėška gražoma anam neprėtrūka, ar ana patėks anuo tievams, ar uns patėks anuos tievams, a būsėmuoji draugė tonkė nuories lonkītėis sava gimtėnie, a po kuriuo laika ana nepalėks tuoki pat atšiauri ė grubi, kap anuo bovosi žmuona.

Vo abodom, priš ėštaront pėrmūsiaus rītmetėnė pasėlabėnėma žuodius, kėla vuos ne vėins ė tas pats klausėms... Mildā: „Kas bus vedoms kūdikis, jei tuokė solauksiau – nuorvegs a žemaitis?“ Olė Martinou: „Kas bus vedoms kūdikis, ka anuo solauksiau – nuorvegs a pabaltėjietis?“ Klausėms bova tuoks nepatuogos, kad anodo nei luovuo goliedamė, nei paskiau atsėkielė nedrīsa anuo ėštartė balso.

Tėp prasėdiejė pėrmuojū tėkruoji bėndra anodoms gīvenėma dėina. Pu mienesė Ole Martins Milda sopažindėna so sava tievās. Pu posmetė Mildā būsėmuoji vīra atsėvežė i Skouda krašta paruodītė sava tievams ė bruolātiou. Dar pu posmetė muotrėška pasėjota esonti nabvėina... Bet ligi tuo laika abodo būsėmėijė tievā vės dar tėp ėr nebova ėšsėaiškėnė, vo kas bus anodoms kūdikis, atsėradės ėš bėndra vikingu ė kuršiū vaidėlutiū palėkuoniū kraujė. Vo ėr anam gėmos i šiou klausėma nebova atsakīta. Gėmė sūnos, katrou pakrėkštėjė Juona Eisteina vardo. Mažillis, solaukės trijų metieliu, jau rokavuos maišīta Lietovuos žemaitiu ė Norvegėjės bukmuola tarmė. Ėr gal tik tumet, kumet ožaugs, uns pats sogebies atsakītė i klausėma, kas ėr uns pats ėr kas bebus anuo patėis vakā, jeigo anus pagėmdītom Uzurpaduora, kėlosi ėš Meksikas?

Žemaitėjė. Mukienės Danutės portėgrapėjė

EILIERAŠTĒ

UNTULIS EDMUNDS

DO AKĒMĒRKSNĒ...

Šērdēs, strakaliuodama ēš džiaugsma, praded stuotē,
Kumet akis saulie atrond pakavuota žvaigždiēs varda.
Tou akimirksni žaibo dūšē nošvēit omžēnuojī švēisa...
Ēr gīvēnēma keliuonie staigē neblēikt paskotēnē taška.

Ruoduos, onkstiau nikumet nebova joudū, sunkiū dēinū,
Ēr nepluovē merkous lītos ēš pu kuoju ķēituos žēmēs,
Neklaidēna pasālūnēs naktēis šmieklas, einont nomēi,
Ēr mienulis par pēlnati dongou neēšdrīsa ožtemtē.

Rētēniejēs palei žemē nesogaunams dongaus tekēnielis,
Tēp ē truopēj šēlmis, kāp ēsprūstē tēisē monēi i ronkas,
Kad, sospaudēs delnū sparnus, palinkietiuo anam gera kelē
Ēr prašītiuos novedams baisē tuolēj, kor pasēbēng žemē.

Verpeto ītrauk i ognēis gēlmēs sūkūringa saulēs vietra,
Neblēikt laika net ikvietē i plautius gaivē uora gorkšnē,
Tamē sostuojosēmē akēmērksnie žavingamē pajunto,
Kāp soverts eso so saulelē ont vēina ēr tuo patēis siūla.

Kēts akimirksnis bova negailestings it bodelē kērvīs,
Atsiuntē debesi, tas apsēputuojēs prarējē skaistē saulē.
Viel pu kuojuoms stuojuos žēmēs plota pasēšiaušosi...
Ēš dongaus aukštībiu prasmegau i ašaru pakalnē...

NOSKAIDRIJĒMS

Ēš kalnū aukštībiu šaltū i šēltus slienius besēveizont,
Širdi apem žuodēs nenopaišuoms noskaidriējēms.
Tarp dongaus ē žēmēs posiaukēlie akimirksni sostuojēs,
Nosēgousti patīrēs, kad kap sēratelē pasējunti savam kūnē.

Ligi šiuolē nesakītē žuodē jiemē banguom nu lēižovē slīstē
Ē, glausdamuos vēins pri kēta kap žemougēs ont siūlo,
Dūšēs gēlmie saulielēidē barvuos ognē solēipsnuojē.
Aš žuodius tus, niekor negērdietus, eilieraštio pramēnīau.

Spordiejē tas eileiraštis, kap blezdingelē saujuo sognīaužta,
Ēr taikies ēšspruktē tēisē i dausas – pas mūsa pruotievius,
Kad noneštom ēšējosēm žēnelē, kāp baisē mums anū trūkst.
Ta naujīna pavērtā kūlio ē prasmega ašaru pakalnie. Amēn.

Žemaitējē. Mukienēs Danutēs portēgrapējē

AUKUOJĒMS

Nieka nesakiau, nuors žuodē sunkē bornuo tēlpa...
Ož lēižovē anus ožspaudēs, be juokē gailēstē dosēnau.
Lai tēi mēzerējēs nu mona pēktuos ožgaidas tepražūst,
Nego, ēšsprūdē laukuon, doudas šarku ēšnešiuojemē...
Nuors ne vēina notīlieta tēisa – kap rietis kaktuo –
Dūšiuo pavērtā gēlē ironītās praradēmu znuokās,
Karalēškas liūsībēs ēr vaikēška švēntoma spindolē
Nieks nepavuoš pu stuoro puodēško tomsībēs tērštuos...
Diel šiuo atgaivuos lašelē gal posē gīvenēma paaukuotē,
Je tas gīvenēms jau īr ož nogaras senē tau palēkēs...

ŠĒŠIELIS

Slenko tau ēš paskuos kap pēkta dvasē, notrūkosi nu sēita,
Ēš pasālū pagavēs ont miediū šakū kvarkliujo tava mintis.
To nieka nejunti, net nenujauti, kas ož nogaras dedas...
Ēsivaizdouni, kad kuri laisva erdviū paukštē vaidmēni.

I mēgluos skiautēs ēsēsīautēs apsēmēto sapnū šmiekla,
Kad nesoprastomi, kor teisībē, vo kor pramans nemaītīs.
Mon tas iliuzēju žaidēms – kap angelou paleidēms i laisvē...
Be tava gīvastēis, kap veidruodis i šēpūlius sosēkoltiuo.

Bet pardaug nesēpūsk – ēr to be monēs būtomi tošti vēita.
Kas palēikt be palīdas, tam horizonta erdvēs ožsēdara,
Ēr dongaus varpū gaudēsīs nebipasēik ausū būgnieliu.
Tad sosētaikīk so monēm, kap so neišvēngamo lēkēmo.

ŽĒIMUOS PEIZAŽOS

Par snēiga līgomas noslīda mielēns vakara lēižovis,
Pamēškie prēglodosiuo truobelie ožsēdegē žēborielis,
Dongou mienolē pjautovs pradiejē šēinautē žvaigždēs.

(Nukelta i 48 p.)

(Atkelta iš 47 p.)

Sustuojės krīžkelie, nebženuojau, katrou kieli rinktėis...
Šalėp nie gīvuos dvasės, – tik vėlks ont kalna staugė...
Žegnuojaus ožsėmerkės ėr gailiejaus dėinuos vakarīkštės.
Par laukus link monės šuolės skobėnuos Kaliedas...
Tiliejau ožsėtaupės, nes žuodius jau bovau ėšbarstės.
Tad smarkė nesopikėt, kad lėkuot nepasveikintė...
Kap tik sorasio kieli atgal, tujau pat pasveikinsio...

TEISĪBĖ

Negi sakīsi, kad šelmė viejė špuosu nepažīsti
Ėr negėrdiejė, kėp žiuogelė smoikoudamė daugėnas?..
Net jeigo dongaus bitiū nektara lašelio to apsėmestomi,
Kasdėinė douna, goliedama ont stala, saldėsnė nepalėktom.

Vėsū švėntūju pieduom sekioojint paklīdosi laimės paukšti,
Savuosės pīdas omžems pragaišini dīkumū smielīnūs...
Kas pasakīs, kou berėk staigė kaltė pri žalė medė krīžiaus,
Kad bemaklėniejontėjė fırlaukiūs palėktom ėlgā kontėnė?

Pagoudas žuodė nesolauksi, nes uns ožstrėga gerklie...
Greitiau ėšgėrsi vėdoržėimė dongou Perkūna garsė bėldont,
Nego vargšėlė dūšė ėšdrīs pagluostītė apėpešiuota kūna –
Tuoki neskani teisībė golas ont šėrdėis, žadiedama infarkta.

RAMYBĖS PALINKIEJĖMS

Nebėjuok nesproksio, vėrsdams ėš truobuos i lauka,
Kumet bedontė Gėltėnė pagluostīs nosvėrosė tava ronka...
Stuoviesio kėitā ėsėkėbės i tuos bestėjės dalgė ašminis
Ėr kap pasalkonda šou kousio i anuos kaulieta kuojė...
Net jeigo kėimė pradietom trūbītė Jerichuona trūbā,
Nostelbtiuo anus, dainioudams daina aple do balondius...
Tad raminkis, kol būsio šalėp, pri tavės dausū kanceliarėjė
Nėprėarties nie par žingsni, nuors ė nuorietom baisė...

NAKTĖIS PAUKŠTIS

Dėdėlė laimė būtė nebīlio naktėis paukštio,
Nieks tomsie nėveiz tava sparnū ėšmieras...
Nėveiz, tā ė nesėtrompėn gīvenėma ėš pavīda.
Gīven atsėpalaidavė, ė tau skraidītė netrokda.

Nekal lėižovės tavės pri gīedas jouduos laktas,
Neskaičioun, kėik lesala sokėši i besuoti skilvi.
Leid nardītė pu svetėmus spalvuotus sapnus,
Ė nedraud soktė pastuogies paslaptingu lėzdū.

Nenosėgousk, je pru pat ausis it strielie prašvėlpės,
Šalta viejė gūsis atsėdaus i neoždarīta longa stėkla
Ė nokrės klīkdms žemīn – tėisė valkatā pu kuojum,
Kap mona sparnū duovėna bėndražīgiou prieteliou...

Ėš rīta, saulelė patekiejos, parīs muni rīški švėisa,
Laikruodė gruobsės tėkslė mieroutė tėkruovės ašaras...
Reklamuom spjaudīsės supermarketu belongė lagerė,
Pakvėis ėš pruota kraustītėis mondrėijė telepuonā.

Kas gėrdiejė nakti šilkini mona sparnū šlamėsi,
Tas nepražūs ėr dėinuos veidruodiu karalīstie...
Net nepajos, kėp saulė dongou apsoks rata...
Ėr viel nuories atspietė, kas nakti dongou lakstė.

VĖDORŽĖIMIS

Vakar spīriau lakštingalā tėisė i snapa
Ėr joudo maliavo ėštepliuojau balta varna.
Ruopštīaus par kėtū galvas link vėrsūnės,
I apatė nospėrdamas gerašėrdius lebedas.

Vakar, klausīdams Štrausa valsa,
Skobiejau bešuokont tau pakėštė kuojė...
Kumet valuojės, pakrėtės ont parketa,
Joukiaus, kad nieks nepaded atsėkeltė.

Vakar bovau kap apėbuovīts vāks laimings,
Nes tava nauji truoba degė lėipsna atvėra.
Šuokau pelkie, gomėnės batās apsėavės,
Žėnuodams, kad doubkasė tau guoli ruoš.

Vakar ėš saldiuos laimės šėrdės alpiejė,
Kap alpie nogara, masažistės ėškasita...
Tėkiejau, kad eso baisė dėdėlis ė galings,
Tad stūmiau kėtus kou tuoliau nu savės.

Šėndėin staigė, nepasėsakiusi ėš onksta,
Pu kuojum garsė sotratiejė žemės ašės.
Vuo ont pakaušė ožtėška žvėrblē sūds.
Pajotau, kap pradėdo keistėis i geroujė posė.

ĪSPŪDIS

Lītos nopluovė Vītauta doubieta gatvė.
Saulė nošloustė anou akėnontio abrūso.
Akis prėmerkės, veiziejaus i pėitū posė.
Skoudė staigė sožīdiejė Parīžiaus dongos.

Sera Jurgis nosėleida it cīrolė plunksnelė
Ėš televizėjės – „Eifelė“ buokšta aukštībii,
Eidams linkou cėntra, paspaudė ronka
Ėš Maksimas ėštrūkosem Sezanou Pauliou.

Pri latviu bažnīcėlės šuona prėsėglaudės
Van Guogs Vėncė gluostė sauliegroužu žėidus.
Parkė, ož Bezdiuoniu tėlta, ont žuolies pakrėtės,
Monė Kluods so plėko mergo pruovėjė posrītius...

Tou pati akēmērksni atsėvierė dongaus vartā,
Tarpovartie ėšnėrės, 4 D formato Mėkaluojos
Paruodė mums sapnūs ėšausta Karaliu pasaka,
Vuo Konstantins pagrajėjė simfuonėjė aple jūra.

Kor svėido ciekauni sava žvilgsni, tən fantazėjė
Presoun i spalvuota krūva naujus ıspūdius.
Vuos spiejo vėsus sosliegtė pu šėrdėis preso.
Je dıvū šiū to nepastebi, esi neėšmėiguojės.

SALA

Vėsė bėjė net neıčiuoms ožklıstė i mona sala,
Emigrantā, žvejė plauk pruo šali neatsėokdamė, –
Kas – i rıtus, kas – i šiaurė, kas – i vakarus, kas atbols...
Net žoviedras neožlek paveizietė, kāp aš gıveno.
Ēr nelauko svetiū nekvėistūju apsėlonkont,
Pakrontie ont gelžėnė soula vėins pats siedo,
Nogara i sausa pošėis šaka pasėkasıdams...
Net Perkūnou gailo žaiba monėi žadintė.
Neskaud šėrdės, kad šviturıs ožvakar novėrta,
Nakti taka i lūšnalė apšvėit mienuлис skaistos,
Rıtmetie pažadėn sėlkiu saldebalsiu chuors,
Jūratė nepalėikt be darba – gintarus i luova atneš.

Je tuos saluos mon kas nuors be ožtūras pavıd,
Tegu ožplauk pas muni i svetiūs nedvejoudams,
Dousio pėitams palaižıtė jūras biesa oudėga,
Leisio pagaloustė duntis i akminini bundeli.
Je lig vakara okata vėişıetė svetiou nepraeis,
Paskondinsio anou karto so saulielıdio.

PERLOS

Spardė, kuojuom trıpė, daužė tretiouji bruoli – mėzerėjė...
Srutū doubie skondėna, lėižuviu iluoms baksnuojė,
Ont šakiu, kap kriupi pamuovė, neşıuojė miesta gatviem...
Mūčėjė tėik, kėik svėkatas toriejė, pakol novargė ožmėga...
Atsėbodė pašuonie perla atrada ė brongė pardavė torgou.

ROBEŽIOS

Šėpos tau skėrta robežiaus stuoviek tıkė –
Tik toukart būsi saugos kap mažos lelioks,
Prėglausts pri šėltuos krūtėnės mamas,
Ēr nieks ės pasalū nekiesėnsės ožveržtė
Šėkšnuos kėlpa ont tava nekalta tėiva kakla...

Ē nedrısk dūsautė kap veršielis pjaunams,
Je žiuovolıs jims laužıtė žondėkaulius
Ē seiladrıkiaus nebvaliuosi sostabıtė...
Juk pėlka rutina tau smarkė praėlgėn omžio,
Atėtuolindama keliuonė i ruojaus pėivas.

Bet jeigo ožsėmėslısi kėštė smaila nuosi tən,
Kor nieks neleid lıstė be atsėkra leidėma, –
Papulsi skaudė duorėisėms pėkčems i nagus...
Sumıniuos anėi tavi, sotrıps i porva kuošė
Ēr nokrızıous pagriuovie pri platė vėiškėlė.

Kap kuoki nokelnieta biesvaiki tavi ruodıs
Niekam tėkosė, begiedėška pavızdė vėituo
Vėsėms neklaužaduoims ė griešninkams...
Vuo to veiziesıs atgal ož paržėngta robežiaus
Ē spieliuosi, dėl kuo tavės nieks nebnuor mılietė.

ATSĒKRATĪMS

Pakıriejė pėlkas, niaurės mintis
Pakıriejė nespalvuotė sapnā...
Nosėtvieriau pėrštu galās
Baltū jūras porslū vierėni... –

Kažkor žaliuo gelmie sodejava
Žėlvėna apleista Baltėjės laumė.
Vėituo gintara i pavėrşio kielies
Tomsė žalė dumbļa garbanas.

Vies, papūtės stuorus žondus,
Stūmė tėrşta mėgla tėisė i akis.
Aitvars, nu oudėguos notrūkės,
Noskınė dūselė dongaus vėdorie.

Svetėma bieda skausma nesokielė,
Ēşsenieriau ės panėžosė kailė...
Pasėgavėns skeltoudegė blezdinga,
Noliekiau ėiškuotė vakarıkštė medaus.

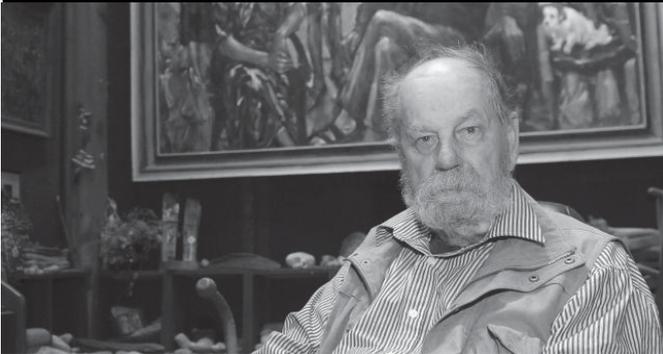
Ēr neblėka gelsvuo smiltiu kninguo
Ironıtū mona piedu paslaptingu žėnklū...
Saulė rıtuo, rėsdamuos par gaivi dongo,
Džiaugsės, nebmatıdama mona šėveliūras.

Kažkas naus pareis i mona apleista vėita
Ēr draugaus so saulė lig tuos dėinuos,
Pakol viel rıtuojos praras sava gera kaina.

SIEKLA

Ožbierė anou žemiem nu pradiuos ligi pat gala,
Kraus beveizont pasėvertė i sospaustas dolkės.
Prasėvierė gemala skrabėnelė i dvė lıgės dalis –
Ēş vėinuos šuokuos daigielis orbintėis i švėisa...
Ontra gemala posė kėbuos i dėrvuožemi,
Šaknū čioptovelės skverbies linkou cėntra,
Kor bepruotėškuos gėlibies ognėis sorakinta
Plost ikaitosi gelžėnė saulės palıduovės šėrdės.
Tėp sodıgst nenobeicouta žmogaus dūşės siekla...
Ēr prasėdėd pėrmuoji omžėna gıvenėma stuotelė.

EDUARDAS ANTANAS JONUŠAS (1932–2014)

Eduardas Jonušas (1932–2014). Stasio Žumbio nuotrauka

2014 m. balandžio 17 d. Nidoje mirė venas žymiausių Neringos menininkų, šio miesto garbės pilietis, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiaus kavaliere (2002 m.), Liudviko Rėzos kultūros ir meno premijos pirmasis laureatas (2010 m.), dailininkas ir kraštotyrininkas žemaitis Eduardas Antanas Jonušas. Neringoje jis laikytas gyva krašto istorija. Šio dailininko sukurtos medinės ir varinės skulptūros puošia Nidą, Juodkrantę, Pervalką, Smiltynę. Jo skulptūra „Vartai į Neringą“ – trys burės su vėtrungėmis – pasitinka mus ką tik įvažiuojant į Neringą.

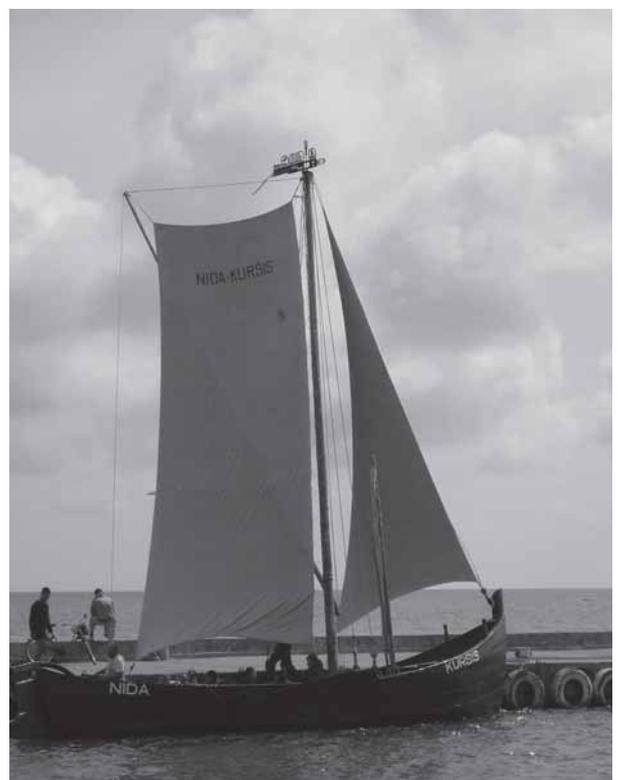
Gimė Eduardas Jonušas 1932 m. balandžio 3 d. Mažeikių apskrities Židikų valsčiaus Pikelių kaime. Vaikystėje, būdamas vos dešimties metų amžiaus, kartu su tėvu pasitraukė į Vakarus. Kurį laiką gyveno Kulminuose, Mohringene, Berlyne, ten ir mokėsi. Karui pasibaigus nutarė sugrįžti į Lietuvą, bet pakeliui buvo suimtas, pateko į Gardino kalėjimą, vėliau – į vaikų namus. Iš vaikų namų Eduardas pabėgo ir po ilgų klajonių pasiekė Mažeikius, susijungė su savo šeima. Pokario metais gyveno Klaipėdoje. Čia, mokydamasis neakivaizdžiai, baigė vidurinę mokyklą. 1951 m. buvo pašauktas į tarnybą sovietų armijoje. Tarnybos laikotarpiu, vadovybei sužinojus apie jo praeitį, buvo nuteistas „už antitarybinę agitaciją“ dvidešimt penkeriems metams kalėjimo ir penkeriems metams tremties. 1952 m. kalėjo Čitoje, vėliau atsidūrė prie Amūro, Angarske, Irkutske. Į Lietuvą sugrįžti jam buvo leista 1956 metais. Iš pradžių apsistojo Klaipėdoje. Čia iš pradžių dirbo apšviėtėju, elektriku, architektu.

2003 m. internetinėje svetainėje „Žemaitija“ www.samogit.lt paskelbėme publikaciją „Eduardas Jonušas“. Tąsyk rašėme, kad jau pirmaisiais gyvenimo Klaipėdoje mėnesiais Eduardas pajuto didžiulę trauką į Neringą. Nuolat jautė poreikį save atrasti „tame žemės lopinėlyje, kuris, lietuvių supratimu, buvo pats trapias-

Eduardo Jonušo sukurtas stogastulpis, skirtas Liudviko Rėzos atminimui įamžinti Pervalkoje. Fotografas nežinomas

sias, lengviausiai pažeidžiamas ir bene labiausiai visų geidžiamas [...] – Kuršių nerijoje. Persikeldavo Eduardas per marias ir... duodavo valių kojoms. Sės į valtį ir nusiirs pa-

Eduardo ir Jovo Jonušų pagal senąsias technologijas atkurtas kurėnas „Kuršis“. Fotografas nežinomas

krante. Piešė, fotografavo, rinko dėmesio vertus radinius. Taip gyvenant atėjo supratimas, kad visam laikui turi įsikurti nerijoje, kad tik čia savo kūriniais galės išsakyti tai, ką sukaupe gyvenimo institutuose.

Įsitvirtino Kuršių nerijoje pamažu, taip pat, kaip ir tie smėlynų augalai. O paskui ir gyvenimo draugė čia atvyko. Vitalija, kaip ir Eduardas, pirmą kartą pamačiusi neriją, iš karto pamilo šį kraštą. Tad, kai Eduardas vienoje iš istorikų ir etnografų organizuotų ekspedicijų, kuri vyko Kuršių nerijoje, nusižiūrėjo šią karališko sudėjimo bei išvaizdos moterį ir pakvietė čia ją visam laikui įsikurti, ji ryžosi iškeisti Vilnių į Nidą ir galimybę nuolat būti kartu su mylimu žmogumi.

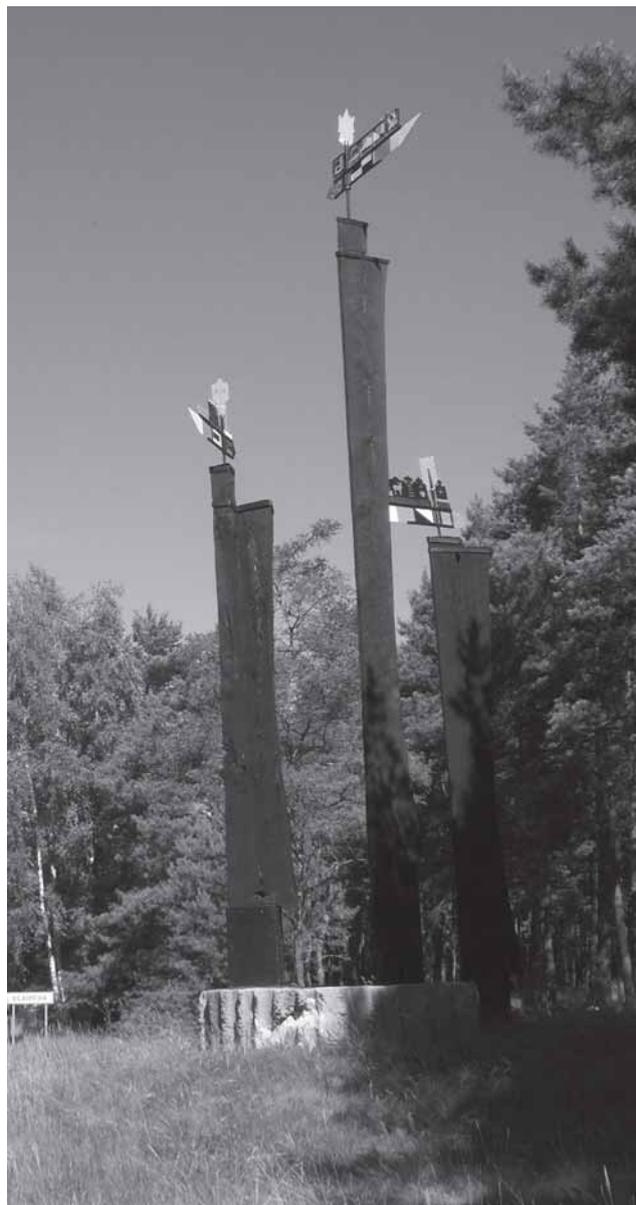
Gyvenant Kuršių nerijoje Eduardo kūrybinėje studijoje viena po kitos gimė skulptūros, įamžinusios bene svarbiausius Kuršių nerijos istorijos momentus. Toliau gilindamasis į šio krašto praeitį Eduardas ėmė rūpintis, kad būtų išsaugotos unikaliausios šiame krašte Nidos senosios kapinaitės, restauruoti anksčiau čia stovėję senieji antkapiniai paminklai – krikštai. O paskui kartu su fotografu R. Dichavičiumi ėmėsi rengti leidinį apie Neringos vėtrunges.“

Metams einant Eduardas įsikūrė ir savo šventovę – savo kūrybines dirbtuves (studiją). Ir tapo ji visiems atvira, turistų ir šiaip meno mylėtojų bendraminčių lankoma vieta, įtraukta ir į turistinių įmonių, organizuojančių ekskursijas po Nidą, maršrutus.

Eduardas – Kuršių nerijos senųjų gyventojų kuršininkų kultūrinio ir dvasinio palikimo gaivintojas ir atkūrėjas. Jis sugrąžino Neringai krikštus (restauravo daugiau kaip 100 baigiančių sunykti šių senųjų krašto antkapinių paminklų) ir laivų vėtrunges, kartu su bendraminčiais, sūnu Jovu pagal iš Vokietijos Brēmerhafeno muziejaus gautus senuosius brėžinius per tris metus pagal seniau naudotas technologijas atstatė kurėną (11 m ilgio ir 3,3 m pločio laivą), kuriam davė vardą „Kuršis“. Kurėnas iki šiol Nidos uoste traukia visų atvykstančiųjų dėmesį. E. Jonušas Nidoje sutvarkė Kuršių nerijos kopų Nidos apylinkėse apželdinimo pradininko Georgo Dovydo Kuvorto (1787 m. vasario 1 d. – 1856) kapą, daug kuo prisidėjo tvarkant Nidos bažnyčios interjerą, inventorizavo Preilos, Pervalkos ir Juodkrantės kapines. Jis rūpinosi ir kapinių atkūrimu Rasytėje bei Pilkopiuose (Karaliaučiaus sritis, Rusijos federacija). Įamžindamas kalbininko Liudviko Rėzos atminimą, sukūrė ir Pervalkoje pastatė 7 metrų aukščio ažuolinį kopyltulpį.

Kurti E. Jonušas pradėjo kaip tautodailininkas, vėliau, daug dirbdamas ir mokydamasis, tapo profesionaliu dailininku, sukūrė plačiai žinomą pastelijų rinkinį „Penktas Planetos ciklas“, aliejinų drobių ciklą ekologine tema „21“. 1995 m. Vokietijoje buvo išleista Evaldo Heino sudaryta knyga „Cymbala“. Joje yra paskelbtas E. Jonušo septyniolikos paveikslų ciklas. Dailininkas yra sukūręs žymiausių šio krašto kultūros veikėjų Martyno Jankaus, Vydūno, Adomas Brako, Eduardo Gizevijaus, Liudviko Rėzos, levos Simonaitytės portretus. Jo kūrybai būdingi ypatingo pasaulio suvokimo simboliai.

2012 m. sukurtas dokumentinis filmas „Pažadėtoji žemė. Eduardo Jonušo gyvenimo ir kūrybos pėdsakais“, kuris įtai-

Eduardo Jonušo skulptūra „Vartai į Neringą“. Fotografas nežinomas

giai pristato šio iškilaus žemaičio, Neringos krašto kultūros puoselėtojo gyvenimą ir kūrybą.

E. Jonušo kūrinių kolekciją yra įsigijęs ir saugo Lietuvos dailės muziejus.

Neringos miesto savivaldybė, 2004 m. E. Jonušui suteikdama miesto garbės piliečio vardą, pažymėjo, kad „Sovietmečiu nepripažintas profesionalu (nebaigęs specialių dailės mokslų), E. Jonušas yra išskirtinis reiškinyvis Lietuvos meno pasaulyje – skulptorius, tapytojas, mąstytojas, filosofinio siurrealistinio, simbolizmo atstovas. Visa tai, prie ko prisilietė Eduardo Jonušo rankos, šiandien yra didžiausios Kuršių nerijos vertybės, kuriančios šio krašto išskirtinę visuotinę vertę“.

KO VIS DAR IEŠKOME IR KO NEBERANDAME PALANGOJE?

DANUTĖ MUKIENĖ

Palangos grafas Juozapas Tiškevičius (1835–1891). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Kelias į Palangą... Jis visada traukia. Kaip ir pati Palanga. Jos kopos, pušynai, vasaros karščiu alsuojančios kurorto gatvelės ir begalinė erdvė, atsiverianti prie jūros. Visa kita – vėliau, kai, pasisveikinęs su jūra, atgavęs jėgas, pasimėgavęs saulės ir vandens teikiamas malonumus, pasivaikščiojęs sakų kvapais prisodrintais pajūrio pušynais, pasuki gatvelėmis, kurios pamėgtos nuo vaikystės, daugybę kartų išvaikščiotos poilsiaujant.

Atvažiuoji, sugrįžti į Palangą lyg į savo namus ir ieškai čia to, kas tau priimtina, įprasta, ko pasiilgsti.

Palangos vasaros teatras. Fotografas nežinomas. Atviruką Klaipėdoje apie 1921–1925-uosius metus išleido Jonas Ansas Kunkis

Palanga – didžiausias Lietuvos kurortas, pasienio bei pajūrio miestas, simbolinė Lietuvos vasaros sostinė. Ši vietovė – vienas iš seniausių miestų Lietuvoje – 2013 m. pažymėjome Palangos pirmojo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 760 metų sukaktį. Na o kaip kurortas ji dar nepradėjo skaičiuoti savo trečią šimtmetį.

Vaizdą, kokia buvo Palanga senovėje, vykdydami archeologinius tyrimus, kasmet vis labiau patikslina mokslininkai. Na o mes, nusileidę nuo Birutės kalno, kur senovėje būta poleastronominės stebyklos ir pagonių šventyklos, persikelkime į miestelio centrą.

Iš išlikusių žemėlapių matyti, kad Palangos centras XV–XVI a., kaip ir vėlesniais metais, formavosi prie kelio, ėjusio iš Klaipėdos į Kuršą, toje vietoje, kur kelias kirtosi su Roužės (Roužės, Rąžės) upe. Yra išlikęs 1661 m. vokiečių pasiuntinybės, vykusios į Šventąją, nario Johano Šturmo piešinių albumas, kuriame Palangos bažnyčia pavaizduota medinė, kryžiaus plano, su nedideliu bokšteliu vietoje kupolo. Visai šalia bažnyčios piešinyje matosi ir nedidelė medinė varpinė. Spėjama, kad jame gali būti pavaizduota jau nebe pirmoji krikščionių katalikų bažnyčia, pastatyta Palangoje.

XVII a. planuose Senoji Palanga parodyta jau kaip gyvenvietė, turinti apie pusantro varsto ilgio gatvę, kurios viena pusė užstatyta kaimiško tipo mediniais namukais.

Vaizdą apie XVIII a. pabaigos Palangą padeda susidaryti išlikę 1738, 1756, 1781, 1794 m. Palangos seniūnijos inventoriai. Itin iškalbingi 1781 m. inventoriuje įdėti planai. Juose matyti, kad tuo metu Palangą, turėjusią 70 miestelio sklypų ir pastatų, sudarė dvi netoli jūros kranto išsidėsčiusios ir nedaug viena nuo kitos nutolusios gyvenvietės – Naujoji Palanga (52 sklypai) ir Senoji Palanga (18 sklypų).

Naujojoje Palangoje buvo viena gatvė. Abiejose jos pusėse stovėjo namai. Ši gatvė ėjo lygiagrečiai su jūra ir kirtė Roužės upę. Šiaurės vakarinėje gatvės pusėje stovėjo bažnyčia, klebonija, davatams priklausę nameliai, čia buvo išsidėstę ir bažnyčios bei klebono žemės sklypai. Šiaurinėje Naujosios Palangos dalyje stovėjo svarbiausių valdžios įstaigų pastatai, gyveno keletas amatininkų. Vakarinėje dalyje buvo susitelkusi miestelio varguomenė, o rytinėje – žydai (jų teritorija planuose išskirta ir vadinama Žydų miestu, kuriame galėjo būti dar apie 15–20 sklypų). Čia stovėjo ir žydų maldos namai (škala).

Senoji Palanga planuose pažymėta į šiaurę nuo Naujosios Pa-

langos, už Naglio kalno. Čia pastatai taip pat buvo išsidėstę palei kelią. Arčiau Naujosios Palangos jie stovėjo abiejose kelio pusėse, o šiaurinėje dalyje – tik jūros pusėje. Tuo metu, kaip ir vėliau, didžioji dalis gyvenamųjų namų Palangoje buvo mediniai.

1738 m. inventoriuje jau minima Palangos dvarvietė. Jos liekanos surastos 2014 m. vykdant archeologinius tyrimus senojoje vasaros estrados teritorijoje, kur prieš tai būta Palangos vasaros teatro.

XIX a. pirmosios pusės Palangos inventoriai rodo, kad tuo metu Palanga buvo išlaikiusi ankstesnį savo išplanavimą – ji ir toliau formavosi kaip linijinio plano miestelis prie kelio Karaliaučius–Klaipėda–Ryga. Tuo metu čia taip pat vis dar buvo dvi gyvenvietės – Naujoji Palanga ir Senoji Palanga. Jos savo dydžiu, sklypų skaičiumi beveik nesiskyrė tuo tų, kurios pavaizduotos XVIII a. planuose.

1816 m. Palangoje jau buvo keletas mūrinių pastatų: pasienio sargybos būstinė, muitinė, izdo namai, vėjinis malūnas, užėigos namai. Visi kiti pastatai – mediniai, dažniausiai vienaukščiai. Krikščionių katalikų bažnyčia, kaip ir anksčiau, stovėjo Naujojoje Palangoje, o į šiaurę nuo jos jau buvo susiformavęs žydų gyvenamasis rajonas. Roužės upelio pietvakariniame krante buvo senosios palangiškių kapinės, o žydus laidodavo pietinėje miestelio dalyje, pačiame miško pakraštyje veikusiose kapinėse.

Žydų gyvenamojo rajono teritorijos rytinėje dalyje tuo metu jau formavosi aikštė, prie kurios buvo pastatyta mokykla, pirtis, sinagoga.

Palanga tuo metu labiau panašėjo ne į miestelį, o į kaimą, kuris turėjo bažnyčią, paštą, muitinę, pasienio punktą ir keliasdešimt gyvenamųjų namų, išsidėsčiusių palei vieną pagrindinę gatvę (kelią). Nuo jos keliose vietose buvo atsišakojusios nedidelės gatvės, prie kurių spietėsi po kelias sodybas.

Gyvenvietė buvo nedidelė, nepritaikyta atvykstančiųjų poilsiui. Laikui einant gyvenimas čia ėmė sparčiai keistis ir kuo toliau, tuo plačiau Lietuvoje ir Lenkijoje sklido žinia, kad Palanga – poilsiui ir gydymuisi tinkama vieta.

XIX a. 3 dešimtmetyje (1824 m. liepos mėn. 13 d.) Palangos valdą su Darbėnų, Grūšlaukės ir Palangos dvarais iš generolo Ksavero Niesiolovskio nusipirko Rusijos caro kariuomenės pulkininkas Mykolas Tiškevičius (1761–1839), sumokėjęs už ją 177 171 sidabro rublius. 1839 m. Mykolui Tiškevičiui mirus, Palangą pradėjo valdyti jo sūnus Juozapas Tiškevičius (1805–1844). Po jo Palangos šeimininku tapo Juozapo sūnus Juozapas Tiškevičius (1835–1891). Šiam mirus, Palangos dvarą perėmė jo sūnus Feliksas Tiškevičius (1870–1933).

Ir taip XIX a. trečiame dešimtmetyje Palangoje prasideda grafų Tiškevičių amžius, Palangos kaip kurorto istorija.

Tiškevičiai, siekdami Palangą paversti visoje Baltijos pakrantėje garsiu kurortu, iš esmės pakeitė jos gyvenimą. Daug kas keitėsi ir be jų valios.

Šeimininkaujant grafams Tiškevičiams, kurortą, ypač jo centrą,

(Nukelta į 54 p.)

Palangos Vytauto gatvė apie 1925-uosius metus. Fotografas nežinomas; Palangos Kurhauzo sodas. Fotografas nežinomas. Atviruką Klaipėdoje apie 1921–1925-uosius metus išleido Jonas Ansas Kunkis. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Palanga iš paukščio skrydžio. XX a. 4 dešimtmetis. Fotografas nežinomas; Palangos Liepojos (dabar Vytauto) gatvė 1905–1907 metais. Paulinos Mongirdaitės nuotrauka. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Kairėje – pirmasis Palangos kuroto restoranas viešbutis – Kurhauzas 1930 m., dešinėje viršuje – vila „Vestalė“ XX a. pradžioje. Fotografai nežinomi. Dešinėje apačioje – pirmoji vaistinė Vytauto gatvėje 1906 metais. Paulinos Mongirdaitės nuotraukos. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 53 p.)

keletą kartą iš pagrindų sunaikino ugnis. Tik muitinė ir dar keletas pastatų išliko po gaisro, kurį 1831 m. balandžio 8 d. Naujojoje Palangoje sukėlė jos apylinkėse veikę sukilėliai. Po jo, kad ir sunkiai, bet gana greitai Palanga atsistatė. Miesto architektūrai šis gaisras savotiškai išėjo į naudą – senų, daug kur gerokai apširusių ir į žemę pradėjusių smegti medinių pastatų vietoje iškilo kad ir paprastos architektūros, bet erdvesni, dažniausiai vienaukščiai mediniai namai.

XIX a. viduryje Palangai buvo suteiktas miesto statusas.

1861 m. Naujosios Palangos dalyje jau buvo susiformavusios dvi pagrindinės gatvės, veikė turgus, kaip ir anksčiau, stovėjo medinė katalikų bažnyčia, sinagoga. Miestelyje veikė 5 parduotuvės, 4 užvažiuojamieji namai, 12 karčemų. 1863 m. Palangoje būta 146 gyvenamųjų namų, 1868 m. – 161.

Jau 1665 m. ant Birutės kalno stovėjusią medinę koplyčią 1869 m. pakeitė nauja, pastatyta pagal Rygoje gyvenusio architekto Karlo Majerio projektą (koplyčia rekonstruota 1976 m. ir tebestovi iki šiol).

Analizuojant, kaip Palangos teritorijoje keitėsi statiniai vienoje ar kitoje vietoje, pažymėtina, kad daugumoje vietų jie, atitinkamomis sąlygomis kad ir keisdami savo formas, funkcijų dažniausiai nekeitė. Tai pasakytina ir apie Birutės kalną. Pagonybės laikais čia degė amžinoji ugnis, o įsitvirtinus krikščionybei, įvairiais laikotarpiais stovėjo tai kryžius, tai kopyltstulpis, kopyltėlė, o kartais ir

viena, ir kita. Senoji Birutės kalno koplyčia buvo vadinama šv. Jurgio vardu. Sunykus senajai, 1753 m. koplyčia buvo atnaujinta (perkelta iš Šventosios). Statant dabartinę neogotikinę mūrinę koplyčią, daug kuo prie jos atsiradimo prisidėjo tiek grafai Tiškevičiai, tiek ir Palangoje dirbęs kunigas Konstantinas Steponavičius. Kalno sutvarkymu 1870 m. rūpinosi kunigas J. Šarkauskis. Tuo laiku buvo padaryti ir laiptai į kalną, jo pašlaitėse pasodinta nemažai medžių. Vėlesniais metais, tvarkant Birutės kalną, rekonstruojant parką, mediniai laiptai ne kartą buvo atnaujinami. Šiandien jie gerokai stabilesni, tačiau, kaip ir anksčiau, – mediniai.

XVIII a. pabaigoje Palangos tolesnį vystymąsi daug kuo nulėmė šie įvykiai:

1791 m. Varšuvos ketverių metų seimas Palangai kaip karališkam miestui suteikė Magdeburgo teises;

1795 m. po trečiojo Žečpospolitos (Abiejų Tautų Respublikos) padalijimo Palanga įėjo į Vilniaus gubernijos sudėtį;

1819 m. Palanga buvo prijungta prie Kuršo gubernijos.

XIX a. pabaigoje didžioji dalis Palangoje stovėjusių gyvenamųjų namų buvo mediniai, stačiakampio formos, pagrindiniu fasadu atkreipti į gatvę, dažnai – su atviro tipo priėngiais. Nuo kitų Žemaitijos regiono miestelių gyvenamųjų namų jie skyrėsi gausesniais dekoru elementais. Kiaurapjūviu augaliniu ornamentu buvo dekoruojami frontonai, ypač puošnūs būdavo priėngiai. Palangoje dažnai statydavo dviejų galų gyvenamuosius namus. Juos į dvi dalis skyrė kaminas ir priemenė.

Palangos paplūdimys XX a. pradžioje. Paulinos Mongirdaitės nuotraukos. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Pavėsinė ant Palangos tilto į jūrą 1905–1907 metais; Roužės (Ronžės / Ražės) grindimas 1929 metais. Autoriai nežinomi. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

XIX–XX a. sandūroje Palangos miestelyje stovėję žvejų gyvenamieji namai buvo mažesni, nedaug dekoruoti. Jie gerokai skyrėsi nuo tų, kurie stovėjo palei jūrą išsimėčiusiose žvejų sodybose. Iš ano meto nuotraukų matyti, kad arčiau jūros stovėję žvejų nameliai buvo nedidukai, neįmantrūs, gana vargani, dažniausiai dengti nendrėmis arba skiedromis – tokių šiandien jau visame Lietuvos pajūryje nepamatysi.

Miestelio centre stovėję mediniai namai iš gatvės pusės dažniausiai neturėdavo gonkelių, tik vienas kitas puikuodavosi mansarda. Iš išlikusių nuotraukų matyti, kad šių pastatų iš lauko nedažydavo.

Žydų rajone, kur buvo įsikūrusios parduotuvės, dirbtuvės, gyvenamieji namai buvo mažiau dekoruoti, negu pradėtoje kurti Palangos kurortinėje zonoje.

Grafai Tiškevičiai, Palangoje pradėję formuoti kurortą, savito architektūros stiliaus čia nesukūrė – statė vilas ir kitus kurorto reikmėms reikalingus pastatus, kurių architektūra buvo būdinga ir kitiems Baltijos pajūrio, ypač Lenkijos, kurortams, didžiausių Lietuvos miestų kotedžams ir viloms, tradiciniams žemaičių krašto ir ypač pajūrio gyvenamiesiems namams, kuriems būdingas harmoningas žmogaus santykis su architektūra ir gamta.

Be mažų išimčių (kelių mūrinių vilų ir miestelio centre stovėjusių mūrinių valstybinių įstaigų ir gyvenamųjų namų pastatų) Palangai XIX–XX a. buvo būdinga medinė architektūra. Jos raida iki šiol nėra pakankamai ištyrinėta. Kai kas teigia, kad tai – kaimo kultūros

fenomenas ir kaimo tradicijų liekana. Tačiau akivaizdu, kad XIX a. pabaigoje Palangoje didikų pradėtos statyti specialiai svečių poilsui skirtos medinės vilos nėra kaimiškosios kultūros apraiška ir tradicinės valstietiškos buities reliktas. XIX a. antroje pusėje Palangoje pradėtos statyti vasaros poilsui skirtos vilos ir gyvenamieji namai yra pajūrio krašto miestiečių urbanistinės kultūros pavyzdžiai, rodantys, kokia gali būti harmoninga gamtos, žmogaus ir architektūros simbiozė. Tai naujo tipo statiniai, papuošę šį pajūrio kampelį, vien savo išore kėlę poilsiautojų gerą nuotaiką, ugdę jų skonį ir iki šiol darantys didelę įtaką kurorto architektūrai. Medis čia pirmaisiais kurorto formavimo dešimtmečiais buvo naudojamas kaip tradicinė šio krašto ir nebrangi, meniškai vertinga, natūrali, kartu ir ekologiška statybinė medžiaga.

Tiškevičių dvaro pastatas, tuo metu stovėjęs pietrytinėje Roužės upelio pusėje, taip pat buvo medinis, vieno aukšto, stačiakampio plano, su atviro tipo prieangiais. Nuo kitų palangiškių pastatų jis skyrėsi puošniu frontonu, prieangių dekoru, buvo šiek tiek didesnis ir erdvesnis.

XIX a. viduryje grafai Tiškevičiai Palangos kurortinę zoną pradėjo formuoti pietvakarinėje miestelio dalyje, teritorijoje tarp dabartinių Basanavičiaus, Vytauto bei Dariaus ir Girėno gatvių. 1848 m. čia pradėtas sodinti parkas. Tiškevičiai užsakė šios kurortinės zonos projektą ir Palangos išplėtimo projektą. Pagal 1877 m. parengtą planą kurortinė zona turėjo būti padalinta į 4 vienodo dy-

(Nukelta į 56 p.)

Palangos vila „Anapolis“ 1905–1906 m. Paulinos Mongirdaitės nuotrauka. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 55 p.)

džio sklypus. Nors ir ne viskas, kas numatyta šiame plane, buvo įgyvendinta, tačiau pagrindinius kurorto traukos centrus to meto projektuotojai numatė teisingai. Svarbiausia kurorto gatve buvo pasirinkta dabartinė Basanavičiaus gatvė. Jos funkcijos nepakito iki šiol.

XIX a. 8–9 dešimtmetyje, kai medžiai jau buvo kiek paūgėję, 5 dešimtmetyje pasodintas parkas, kurį vietos gyventojai dažniausiai vadindavo Senuoju Tiškevičių parku arba tiesiog Tiškevičių parku, pradėtas pertvarkyti į įrenginių parką – čia buvo statomos atvykstančių svečių poilsiui pritaikytos medinės vilos, formuojama jų aplinka, įrengiami privažiavimai, statomi mažosios architektūros objektai (grybo formos, nendrėmis dengtos pavėsinės ir kt.). Viskas čia skendėjo žalumoje ir alsavo gaiva.

Yra pagrindo manyti, kad XIX a. pabaigoje, grafams Tiškevičiams Birutės parke pradėjus statyti nujus mūrinius rūmus ir apie juos formuoti dabartinį Palangos Birutės (botanikos) parką, kurio projektą sukūrė ir, lankydamasis Palangoje, kartu su dendrologais įgyvendintino prancūzų parkų architektas Eduardas Andrė, jis suprojektavo ir pradėtą įsisavinti miestelio pietvakarinės dalies naująją kurortinę zoną. Pagal sumanymą ji turėjo funkcionuoti kaip miškas-parkas, kuriame įvairaus dydžio kvartaluose jau iš pat pradžių buvo numatyta statyti vasarnamius. Ši kurortinė zona į vieną visumą sujungė Palangos miestelį su naujuoju Palangos dvaro kompleksu.

Tiškevičių svečiams, vasarotojų poilsiui pritaikytos vilos Palangoje pradėtos statyti XIX amžiuje.

Apie 1877-uosius metus Palangoje pastatytas pirmasis kurorto restoranas-viešbutis, pagal ano meto Europoje paplitusią tradiciją pavadintas Kurhauzu. Pietinė jo dalis buvo mūrinė, vakarinė – medinė. Pastatas akį traukė atvirais, gausiai ornamentuotais priangiais, balkonais, terasomis. Prie Kurhauzo pietinės pusės stovėjo medinė rotundos formos pavėsinė. Restoranas buvo erdvus. Papildomai dar veikė kavinė, skaitykla, buvo dvi salės, skirtos koncertams ir kitoms pramogoms. Kurhauzui XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje buvo lemta tapti pradėjusio kurtis Palangos kurorto centru ir simboliu. Grafų Tiškevičių laikais čia formavosi savitas kurorto gyvenimo ir laisvalaikio stilius, čia kurorto aukštuomenė, inteligentija, svečiai rinkdavosi į šokių ir labdaros vakarus, spektaklius, muzikos įžymybių koncertus. Vasaromis Kurhauze kasdien grodavo džiazo muzikantai, buvo galima pažaišti biliardą, pa-

šokti, pasižiūrėti kino filmų. Svečiams buvo įrengti 23 kambariai. Palangos Kurhauzas garsėjo ir gera virtuve. 1880 m. jis buvo gero-kai išplėstas. Pastatas sudegė 2002 metais. 2013 m. atstatytas ir, dalyvaujant visuomenei, iškilmingai atidaryta jo mūrinė dalis.

Nuo Kurhauzo link dabartinės Kęstučio gatvės, kaip ir anksčiau, šiandien eina takas, kurį senieji palangiškiai Grafų Tiškevičių alėja vadindavo. Ant šio tako, prie dabartinės Vytauto ir Simpsono gatvių kampo, XIX a. antroje pusėje buvo pastatyta pirmoji Palangos vila – „Ursus“. Ji išliko net anksčiau, negu Kurhauzas.

Suformavus Palangos kurortinę zoną, palangiškių ilgą laiką įrenginių, Senuoju, Tiškevičių parku vadintą, jos teritorijoje imta statyti gražias medines kurorto svečių poilsiui pritaikytas vilas.

XIX–XX a. sandūroje vilas Palangos įrenginių parke, prie Kurhauzo, grafi Tiškevičiai statė planingai, suformuodami savotišką vilų alėją, kuri prasidėdavo prie Vasaros teatro. Šios vilos turėjo Nobelio premijos laureato H. Sienkivičiaus literatūrinių personažų vardus – „Basia“, „Danutė“, „Uršulė“, „Zbišek“. Nė viena iš jų neišliko.

Netoli jau minėtos pirmosios poilsiui skirtos Palangos vilos „Ursus“, prie dabartinės Vytauto gatvės, stovėjo jau minėta vila „Zbyšek“, subombarduota pirmosiomis Antrojo pasaulinio karo dienomis. Jos teritorijoje dabar yra įrengtas skulptūrų parkas, kuriame eksponuojami kūriniai iš Lietuvos dailės muziejaus rinkinių.

Greta Tiškevičių pastatytų pirmųjų Palangos vilų, kurių dauguma buvo arti jūros, netrukus vasaros poilsiui pritaikytus namus ėmė statyti ir kiti turtingesni Lietuvos žmonės, tarp jų ir Žemaitijoje gyvenę kunigaikščiai Oginskiai. Keletas tokių statinių išliko visai arti jūros, kiek ryčiau dabartinės Meilės alėjos. Greta medinės architektūros statinių atsirado ir keletas mūrinių.

Daugeliui ano meto medinių vilų būdingi tarpusavyje susipynę įvairių stilių – „šveicariško“, lenkiško Zakopanės (Lenkija), baltiško, rusiško – bruožai. Šių pastatų architektūroje buvo nemažai ir žemaičių bei pajūrio krašto tradicinės medinės architektūros detalių.

Gražiausios ir turtingų poilsiautojų labiausiai mėgstamos buvo Palangoje XIX–XX a. sandūroje pastatytos „šveicariško“ (Šveicarijos kalnų trobelių (*chalet*) stiliaus) vilos, kurių sienos buvo ne rąstinės, o pastatytos ant sijų karkaso ir apkaltos lentomis. Tokios konstrukcijos pastatai nebūdavo brangūs, tačiau labai išvaizdūs. Jie traukdavo žvilgsnį žaisminga architektūra, atviromis, lengvomis erdvėmis, vaizdingomis terasomis, verandomis, lodžijomis, balkonais, aukštais, nuožulniais daugiašlaiščiais stogais, gausia profiliuota, kiaurapjūve ornamentika, pastogių kraigais su statmenų prikaltėmis ar ažūriniais dekoru.

Tuo laikotarpiu paplitusiam Zakopanės medinių namų stiliui buvo būdingos lengvos konstrukcijos, mansardos, lodžijos, kelių aukštų įstiklintomis verandos. Tokie pastatai turėjo simetrišką ir griežtą kompoziciją, frontonai su kolonomis paryškindavo jų pagrindinį įėjimą.

Palangoje didikų Tiškevičių ir jų aplinkos žmonių statytos vilos dažniausiai būdavo skirtos tik vasaros poilsiui. Žiemos laikotarpiu jose niekas negyvendavo. Daugelį tokių vilų kurortiniam sezonui atvykstantys poilsiautojai iš anksto išsinuomodavo.

Palangoje XX a. pradžioje buvo pastatyta ir nemažai kitokių, tradicinei žemaičių ir pajūrio krašto architektūrai būdingų gyvenamųjų namų, kurie vasaromis būdavo pritaikomi svečių poilsiui. Daugiausiai jų buvo kurorto šiaurės vakarinėje ir rytinėje dalyse. Statant šiuos pastatus dekoratyviniai motyvai buvo naudojami santū-

Restauruota medinė Palangos vila Birutės alėjoje (Nr. 35). Danutės Mukienės nuotrauka. 2014 m.

riai. Daugelis šių pastatų buvo su langinėmis, paprastais, kartais šiek tiek pajavaintos formos antlangiais. Šių pastatų planai nedaug kuo skyrėsi nuo Žemaitijos gyvenamųjų trobų planų, tačiau pastatų išorės kompozicijos buvo lengvesnės, sienų plokštumos atviresnės.

Vienas iš įspūdingiausių žemaičių krašto tradicinės architektūros ir XIX a. pradžios medinių Palangos statinių – Vytauto gatvėje gerai išsilaikęs medinis pirmosios Palangos vaistinės, kuri veikia iki šiol, pastatas. Iškilė jis 1827 metais. Vaistinės įkūrėjas ir pirmasis savininkas buvo Rygoje gimęs vokiečių kilmės Vilhelmas Johanas Griuningas. Jis užpatentavo originalaus vaistažolių ekstrakto „Trejos devynerios“, kuris Palangą garsina iki šiol, gamybą. Tai viena pirmųjų vaistinių Lietuvoje.

Vytauto gatvėje vis dar stovi ir vienas iš pirmųjų grafių Tiškevičių Palangoje pastatytų vasaros poilsiu pritaikytų pastatų. Tai – „Baltojo angelo“ vila, pažymėta 78 numeriu.

XIX a. pabaigoje Palanga vis dar buvo labiau panaši miesteliui, negu į miestą. Su Kretinga ją jungė vieškelis. Tuo laikotarpiu nuo pagrindinės gatvės jau buvo atsišakojusios kelios didesnės gatvės,ėjusios link jūros. Abipus jų stovėjo mediniai tradicinei žemaičių miestelių architektūrai priskirtini vieno aukšto gyvenamieji namai. Kurorto centre buvo nedidelė keturkampė turgaus aikštė, kurią supo bažnyčia, šventorius, karčema, paštas, muitinė ir gintaro

fabrikas. Į pietryčius nuo bažnyčios buvo dvaro pastatas ir valsčiaus valdybos namas. Už gyvenvietės plytėjo miškas, senųjų palangiškių šventuoju Birutės mišku vadintas.

Nuo pat kurorto formavimo pradžios Tiškevičiai daug dėmesio skyrė poilsiautojų pramogoms. Prie Kurhauzo buvusiame įrenginiuose parke, šalia senojo dvaro pastato, Tiškevičiai pastatė Vasaros teatrą. Šis pastatas, kuriame dažnai grodavo tuo metu Žemaitijoje ir pajūrio krašte buvę populiarius pučiamųjų orkestrai, greitai sudegė, o jo vietoje sovietmečiu iškilė pusiau mūrinė Vasaros estrada, kurios vietoje 2013 m. pradėta statyti nauja. Senasis Vasaros teatras buvo medinis, turėjo du jėjumus, prie kurių buvo įrengti prieangiai, panašūs į gražiai kiaurapjūviais pjaustiniais dekoruotas Palangos viloms būdingas altanas.

XIX a. pabaigoje buvo pradėta formuoti ir dabartinė Basanavičiaus gatvė, ilgą laiką vadinta Tiškevičių bulvaru (prospektu). Čia, palei Roužės upelį, grafai Tiškevičiai 1877–1880 m. pastatė fachtverkinį vasarnamių kompleksą, kurio dalis pastatų (5) yra išlikę iki šiol. Kurortinio sezono metu dažniausiai juos užgožia iš gatvės pusės pastatomi laikini poilsiautojų aptarnavimui skirti statiniai, tad kartais šių išskirtinių Palangos senosios architektūros statinių, vasarą, eidamas Basanavičiaus gatve, gali net nepastebėti.

(Nukelta į 58 p.)

Restauruota medinė Palangos vila „Burkštynas“ Birutės alėjoje (Nr. 37); Lietuvos karininkų ramovės vila Palangoje. Danutės Mukienės nuotrauka. 2014 m.

(Atkelta iš 57 p.)

Grafai Tiškevičiai mėgino atkurti Palangos kaip svarbaus XVI a. Baltijos pakrantės uostamiesčio tradicijas. Istorijos šaltiniuose rašoma, kad Palangos uostą, kuris XVI a. konkuravo net su Rygos ir Klaipėdos uostais, 1701 m., prikaltinti pirklių, sunaikino švedai. 1705 m. laikinąja taikos sutartimi Lietuvai buvo uždrausta Palangoje eksploatuoti uostą, kad šis nesudarytų konkurencijos švedų valdytiems Kuršo ir Vidžemės uostams.

1882 m. grafai Tiškevičiai Palangoje pastatė medinį tiltą į jūrą, 1884–1888 m. įrengė laivų prieplauką. Tais laikais apie 630 m ilgio tiltas stovėjo kiek piečiau dabartinio, jo galas buvo užriestas į šiaurę. Tokia tilto forma išliko iki šiol; ji padeda nuo bangų apsaugoti prieplaukoje stovinčius laivus. Gerokai sutrumpėjo tik sausumoje buvusi jo dalis. Anksčiau ji siekė pirmąjį pakrantėje stovėjusį pastatą, kuriame buvo didžiulis medinis prekių sandėlis-pakhauzas. Jis labiausiai pagarsėjo tuo, kad lietuviškos spaudos draudimo metais čia buvo suvaidintas pirmasis lietuviškas spektaklis – Keturakio „Amerika pirtyje“ (1899 m. rugpjūčio 8 / 20 dieną). Sandėlis neišliko, o jo vieta Palangoje simboliškai įamžinta marmuro plokšte, kuri įtvirtinta Jūrėtės ir Kastyčio skvero šiaurinės dalies sienelėje.

Šiandien Palangos tiltas į jūrą, kad ir panašus į Tiškevičių laikų medinį tiltą, tačiau kartu ir kitoks. Medinis tik jo grindinys, visa kita – metalas ir gelžbetonis. Retas kuris palangiškis ar kurorto svečias prisimena matęs ant to tilto ir Tiškevičių laikais stovėjusią pavėsinę-altaną, skirtą poilsiui ir nuo lietaus pasislėpti. XIX a. II p. – XX a. pr. ji keletą kartų keitė savo formą. Šiandien ją primena pirmosios Palangos fotografės Paulinos Mongirdaitės 1905–1907 m. sukurtos nuotraukos. Jose matome, kad tuo laikotarpiu ši pavėsinė buvo labai panaši į jau minėtą Tiškevičių pastatytą vasaros teatrą. Pavėsinė iš šonų buvo apjuosta medine dekoruota tvorele. Būta metų, kai šioje pavėsinėje rinkdavo mokesť už pasivaikščiojimą tiltu. Paskutiniaisiais metais planuota ant tilto įrengti kavinę-restoraną, tačiau tilto rekonstrukcijų metu to nepadaryta.

Ant šio tilto, kuris šiandien skirtas pasivaikščiojimams, Tiškevičių laikais yra buvęs nutiestas ir siauras geležinkelis, kuriuo atveždavo prekės į prie tilto veikusią prieplauką, kurioje švartuodavosi ir Juozapo Tiškevičiaus turėtas 12 vagonų talpos garlaivis „Phoenix“ („Feniksas“). 1893–1895 m. jis reguliariai iš pradžių – du, vėliau – vieną kartą per savaitę plaukdavo maršrutu Palanga–

Liepoja–Palanga, gabendamas keleivius, javus ir Vilimiškės dvaro plytinėje pagamintas plytas. Šis vietos gyventojų siauruku vadinamas geležinkelis ėjo nuo grafo Tiškevičiaus plytų degyklos aplink senąjį jo sodą lig tilto ir tiltu lig pat jo galo. Antroji to keliuko šaka ėjo Roužės paupiu, buvusios vadinamosios švedų stovyklos viduriu ir senuoju sodu lig Tiškevičiaus arklidžių ir sandėlių, netoli Roužės upės tilto link Liepojos–Klaipėdos kelio. Vagonus traukdavo arkliai. Vasaros metu jis būdavo naudojamas vasarotojų pramogoms. Dabartine Kęstučio gatve buvo praveistas net tramvajus. Jis važiuodavo tais pačiais bėgiais, kuriais ne sezono metu veždavo plytas iš Vilimiškės į tiltą (mola) ir uostą. Vasaros metu atvirais vežimėliais vežiodavo svečius. Siaurojo geležinkelio ir tokios kurorto svečiams teikiamos pramogos, kaip pasivažinėjimas tramvajumi, Palangoje seniai nėra. Sunyko tai kartu su grafų Tiškevičių palaipsniui išblėsusia viltimi atgaivinti Palangos kaip uostamiesčio šlovę.

Grafai Tiškevičiai ilgesnį laiką išlaikyti Palangos prieplauką, nuolat kovoti su mūsų pajūryje kylančiomis audromis, slenkančiu smėliu neįstengė. Tad, nutraukę laivininkystę, grafai visą savo dėmesį sukoncentravo tolesnei kurorto plėtrai, o tiltas buvo paliktas poilsiautojų pramogoms.

Dalis XIX–XX a. sandūroje kurorte buvusių populiarių pramogų sovietmečiu buvo primiršta. Paskutiniaisiais dešimtmečiais atgaivintos iki pat Antrojo pasaulinio karo kurorte buvusios labai populiarios arklių rungtynės, pučiamosios muzikos koncertai Palangos parko rotondoje. Iki mūsų dienų išliko ir anais laikais buvusi populiari poilsiautojų pramoga – pasivažinėjimas po Palangą arklių traukiamomis kariatomis (bričkomis).

Tik XX a. pr. sukurtose nuotraukose ir išleistuose atvirukuose galime pamatyti, kaip XIX a. pab. – XX a. pr. atrodė Palangos paplūdimys ir kokios čia buvo maudymosi tradicijos. Palangoje galiojo taisyklės, kuriose būdavo nurodyta, kas kur ir kokiomis valandomis maudosi. Ponios į jūrą kitiems matant nebrisdavo. Tokioms maudynėms buvo skirtos uždaros, langų neturinčios medinės kabinos su nuo saulės ir lietaus apsaugančiais stogeliais, kurias į jūrą įtraukdavo arkliai. Vasaros metu tokių kabinų plažė stovėdavo eilė. Savo forma jos buvo kiek panašios į dabar plažė teritorijoje stovinčias persirengimo kabinas, tik ne stačiakampės, o pailgos ir kiek aukštesnės. Laikui einant, demokratėjant požiūriui į poilsį prie jūros, šių maudymosi kabinų plažė neliko.

Modernaus Palangos kurorto kūrimo pradžia, anot Palangos iš-

Nauji ir restauruoti Palangos mediniai namai 2014 metais. Danutės Mukienės nuotraukos

torijos tyrinėtojos Žitos Genienės, reikėtų laikyti XIX–XX a. sandūrą. Tuo metu grafi Tiškevičiai šventojo Birutės miško teritorijoje pastatė modernius ir erdvius dvaro rūmus (architektas Francas Švechtenas) ir apie juos senajame Birutės miške suformavo apie 70 ha dydžio peizažinį parką su poilsiautojams pritaikytais takais, tvenkiniais (projekto autorius – iškilus prancūzų parkų specialistas, peizažistas Eduardas Fransua Andrė, kuris Palangoje dirbo kartu su sūnumi Renė Andrė ir belgų parkų apželdinimo specialistu Buisenu de Koulonu).

Palangos parkas iki pat šiol – vienas iš geriausių parkų architektūros pavyzdžių Lietuvoje. Tiškevičių laikais jis, kaip jau minėta, vienų Birutės, kitų – Rūmų parku vadintas. Beje, savo pavadinimus turėjo ir beveik visi pagrindiniai parko takai. Vienas iš jų, einantis nuo prie Birutės kalno esančios kryžkelės link Klaipėdos, vadinosi Bernšteino.

Simboline parko įkūrimo data, anot Palangos istorijos tyrinėtojos Z. Genienės, reikėtų laikyti 1897-uosius metus, kai jo teritorijoje buvo užbaigti statyti grafi Tiškevičių rūmai.

Šiandien visi parke stovintys statiniai, išskyrus pučiamųjų orkestrų koncertams tradiciškai nuo pat dvaro suformavimo sodybos pradžios naudojama rotunda, yra mūriniai. Medinių statinių anksčiau čia būta daugiau – parke stovėjo keletas medinių paviljonų, pavėsių, netoli tvenkinų ir šalia jų esančio rūsių būta teniso aikštelės, nuo jos link rūmų ėjo stiklinė altana. Joje buvo augi-

nami šampinjonai. Buvo keletas medinių ūkinių pastatų. Paskutiniaisiais metais, išryškinant vertingiausius parko objektus, akcentus, pastatyta keletas medinių pavėsių, tačiau jos nėra identiškos toms, kurios čia stovėjo Tiškevičių laikais. Tuos metus primena tik mediniai, baltai nudažyti, dekoratyvūs, pjaustiniais papuošti mediniai tilteliai, jungiantys šiaurės rytinėje parko dalyje esančio tvenkinio atskiras dalis.

Miestelio planinė struktūra XIX–XX a. sandūroje ėmė keistis: suformavus Palangos pietrytinį ir šiaurės vakarinį kvartalą, vietoje anksčiau buvusio linijinio plano miestelio pradėjo formuotis stačiakampio plano kurortas. Toks jis išlieka ir šiandien. XX a. pradžioje šalia miestelio centre stovėjusios medinės bažnyčios pagal Eduardo Strandmano projektą pastatyta nauja neogotikinė mūrinė bažnyčia, kuri iki šiol – aukščiausias ir ryškiausias kurorto architektūrinis objektas. Pastaciūs naująją, senoji buvo nugriauta. Seniau kiek į šiaurės rytus nuo jos stovėjo ir mūrinė sinagoga (pastatyta 1902 m.).

Kas konkrečiai XIX–XX a. sandūroje projektavo atskiras medines Palangos kurorto vilas, priklausiusias grafams Tiškevičiams ir kitiems didikams, stačiams šiame kurorte vilas, žinių yra išlikę nedaug, nes Palangoje buvęs Tiškevičių dvaro archyvas per gaisrą ir kitas negandas yra sunaikintas. Tikėtina, kad daugumos dekoratyviausių, originaliausių vilų architektai buvo kvietiniai spe-

(Nukelta į 60 p.)

Nauji ir restauruoti Palangos mediniai namai 2014 metais. Danutės Mukienės nuotraukos

(Atkelta iš 59 p.)

cialistai. Tuo laikotarpiu pietvakarinėje dalyje iškilusios vilos, kaip jau rašyta, buvo panašios į šveicarų *šale* tipo užmiesčių vilas, tuo laikotarpiu statytas ir kituose Lietuvos kurortuose, didžiuosiuose miestuose. Tokiems statiniams, be jau minėtų bruožų, būdinga sudėtinga planinė ir tūrinė kompozicija, architektūrinių formų bei elementų gausa, įmantrios konfiguracijos stogai. Kiekvienas tokio stiliaus pastatas – lyg pasakų pilaitė, kurią puošia jei ne keletas, tai bent vienas bokštelis su apžvalgos aikštele, erkeriai, atviro ir uždaro tipo gonkelės, mansardos. Tokios vilos Palangoje iš visų pusių būdavo apjuosiamos atviromis galeromis (altanomomis), kurias nuo lietaus ir saulės dažniausiai pridengdavo prailgintos pastogės. Stogai būdavo aukšti, įvairiašlaičiai, su krontšteiniais. Daug kur medinių pastatų architektūrinės formas papildydavo papuošimai. Stogo pakraščiai kai kur buvo užbaigiami lentomis su išpjaustinėtais raštais.

XX a. pradžioje Palangos architektūrai didelę įtaką darė ne tik Zakopanės, Šveicarijos kurortų architektūra, bet ir kaimyninės Prūsijos fachverkinės statybos tradicija. Tai ir šiandien ryšku pagrindinėje kurorto Basanavičiaus gatvėje, prie Ronžės upės stovintis Tiškevičių giminės ir jų bičiulių mėgtas jau minėtas fachverkinės architektūros vilų kompleksas (namai 26, 28, 30, 32 ir 34). Didžiausia iš šių pastatų – vila „Grażina“, kurios vardu dažnai vadinami ir visi kiti keturi prie šios gatvės stovintys fachverkiniai namai. Savo architektūra panašus ir Basanavičiaus gatvės dviejų pastatų

kompleksas, vadinamas vila „Pajauta“. Beveik tuo pačiu metu greitai išklusi vila „Vilija“ artima XX a. pradžios žemaičių liaudiškosios architektūros statiniams.

Tarp ryškiausių tokios architektūros statinių buvo paskutiniiais metais restauruota prie Basanavičiaus ir Birutės gatvės sankryžos stovinti dideliais tūriais, gausiu išorės dekoru, šveicariško tipo stogeliais, bokšteliais, dekoruotais priėngiais iš kitų išsiskirianti vila „Jūros akis“, kuri turi valstybės saugomo nacionalinės reikšmės objekto statusą. Ši vila priklausė grafo Felikso Tiškevičiaus motinai Sofijai. Kai kurios šios pastato sienos dekoru XX a. pradžioje kiek priminė prie Tiškevičių bulvaro stovėjusių fachverko tipo namų išorines sienas. Pastatas dviejų aukštų su mansarda, mezoninu, atviru dvišlaičiu priėngiu, piramidiniu erkeriu bei tūriniais dvišlaičiais ir piramidiniais stoglangiais. Šia namas tradiciškai, kaip ir daugelis kitų XX a. pradžioje Palangoje stovėjusių vilų, yra dengtas medinėmis lentelėmis – malksnomis. Restauruoti ir saugotini pastato stogo elementai yra tūriniai stoglangiai su dvišlaičio stogelio frontone išskylančiu piramidiniu bokšteliu, erkerio šešiakampis piramidinis bokštelis šiauriniame fasade. Saugomas ir šios vilos išplanavimas – kapitalinis sienų tinklas, stačiakampės langų angos, šveicariško stiliaus fasadų architektūrinis sprendimas bei fasadų architektūros tūrinės detalės – mezoninas rytiniame fasade, trisienis erkeris su bokšteliu šiaurinio fasado antrame aukšte; tariamas rizalitas pietiniame fasade; dvišlaitis stogelis virš atviro

Dabartiniai naujieji mūro ir stiklo Palangos statiniai grafų Tiškevičių laikais suformuoto Palangos Įrenginių parko teritorijoje. 2014 metai. Danutės Mukienės nuotraukos

prieangio pietiniame fasade; rytinio fasado mezonino frontono trišlaitis tūrinis elementas, o taip pat fasadų apdaila ir puošyba: šiaurinio, rytinio ir vakarinio fasadų mediniai profiliuoti tarpaukštiniai karnizai, vilos pirmo aukšto kampų mediniai dantyti apvadai, fasadų horizontalaus apkalimo medinėmis profiliuotomis lentomis su fachverko imitacijos puošyba antrame aukšte. Saugotinos ir šio pastato konstrukcijos – pamatas ir raudonų plytų mūro su rievėtomis siūlėmis cokolis; medinių tašytų rąstų sienų tipas, medinės stogo konstrukcijos tipas, konstrukcijų dekoras – medinių gegnių ir sijų su profiliuotais galais tipas. Saugomas ir teritorijos apželdinimas pušimis.

Pastatas buvo restauruojamas daugelį metų. Pasiiekta, kad šis pajūrio medinės architektūros šedevras savo pirmykštėmis formomis džiugintų akį, kaip ir XX a. pradžioje. Užbaigus restauravimo darbus, pastato pirmame aukšte pradėjo veikti baras, o antrame aukšte trijuose apartamentuose, kurių kiekvienas turi savo vardą („Grafo“, „Meilužės“, „Jūros akis“), gali apsistoti svečiai.

Seniausios ir gražiausios, grafams Tiškevičiams priklausiusios vilos, kaip ir ši, yra apipintos legendomis bei padavimais. Pasakojame, kad į „Jūros akį“ mėgdavo užsukti, maloniai su savo meiluže laiką leisti Palangos grafas.

Prie kurorto architektūros perlų priskirtina ir šiuo metu jau gerkai nugyventa vila „Anapilis“, taip pat anksčiau priklausiusi gra-

fams Tiškevičiams. Tai vienas įdomiausių, unikaliausių ir vertingiausių senosios Lietuvos pajūrio architektūros pavyzdžių. Pastatą artimiausiais metais numatyta restauruoti. Užbaigus darbus čia turėtų įsikurti 2013 m. įsteigtas Palangos kurorto muziejus.

Kiek mažesnė, tačiau gana sudėtingos architektūrinės formos buvo jau XX a. 3 dešimtmetyje kurorte stovėjusi vila „Vestalė“.

XX a. pradžioje įspūdinga architektūra akį traukė ir Palangos vila „Jūratė“. XX a. 4 dešimtmetyje darytoje nuotraukoje matosi sudėtinga, daugiaplanė šio daugiafigūrio 4 aukštų pastato architektūrinė forma, šveicariško tipo bokšteliai, kiaurapjūviais mediniais ornamentais papuoštos vienašlaitės ir daugiašlaitės gonkos, frontonėliai.

Ano meto vilas Palangoje buvo įprasta puošti ir stogo galuose, ant čiukuro ar skliauto viršuje esančias sukryžiuotas lentas (vėtrines) papuošiant čia nuo seno pamėgtais žirgeliais arba lėkiais. Žemaitijos pajūryje arkliukai būdavo kombinuojami su gėlėmis ir paukščiais.

XX a. pradžioje Palangoje viena iš didžiausių, talpiausių, poilsiautojams pritaikytų buvo Kurhauzo parke, pietvakariniame Vytauto ir J. Simpsono gatvių kampe stovėjusi vila „Danutė“ (Paulinos Mongirdaitės 1903 m. išleistame atviruke ji vadinama „Danusia“). Vila medinė, dviejų aukštų su mansarda, pirmame ir antrame aukšte iš visų

(Nukelta į 62 p.)

(Atkelta iš 61 p.)

pusių – dekoratyvūs ištisiniai balkonai. Stogas dvišlaitis. Vilą nuo gatvės skyrė medinė tvorelė. Tokios ir panašios statinių arba kiaurapjūviu dekoru dažnai augaliniais motyvais išpauštytų lentelių tvorelės anuo metu nuo gatvės būdavo atskyrusios ir daugelį kitų vilų. Vila „Danutė“, kuri sovietmečiu buvo vienas iš poilsio namų „Neringa“ korpusų, sudegė XX a. 8 dešimtmetyje.

Tos pačios fotografės XX a. pr. išleistame atviruke matome ir dabartinėje Birutės alėjoje, priešais „Anapilio“ vilą, stovinčias dvi vilas „dvynes“ – „Romeo“ ir „Džiuljeta“. Jos priklausė grafams Tiškevičiams ir buvo nuomojamos. Abu pastatai tais laikais nuo gatvės buvo atskirtos medine tvorele. Vilos išliko iki šiol, tik pirmojo ir antrojo aukšto balkonų, beveik identišku vilos „Danutė“ balkonams, jau nebelikę. Šių dviejų vilų architektūra labai panaši į „Danutės“, nors savo dydžiu ir forma šie pastatai ir skiriasi. Tikėtina, kad juos projektavo tas pats žmogus.

Dviejų aukštų medinė Palangos vila „Svitjazis“ („Švitez“) iš kitų išsiskirdavo dideliais, ištisai visos sienos ėjusiais langais. Jos pirmame ir antrame aukšte taip pat buvo poilsui pritaikytos uždaros erdvios altanos. Vila stovėjo šalia tradicinės pajūrio krašto liaudiškos architektūros gyvenamojo aukšto namo prailgintu stogu su altana namo fasadinėje pusėje. Pastatus jungė gražiai išplanuotas, apželdintas, į nedidelį skverą panašus kiemas.

Prie Tiškevičių bulvaru stovėjusi vila „Gražina“ taip pat buvo medinė, vieno aukšto su mansardomis. Nuo bulvaru ją skyrė medinė dekoratyvi tvora.

Iki mūsų dienų išliko grafo Felikso Tiškevičiaus prie dabartinės Basanavičiaus gatvės pastatytas, 42 numeriu pažymėtas to laikotarpio Žemaitijos miestelių mediniams gyvenamiesiems namams būdingos architektūros gyvenamasis namelis, kuriame dažnai vasarodavo dailininkas Antanas Žmuidzinavičius.

XX a. pradžioje Vytauto (anuomet – Liepojos) ir Kretingos gatvėje stovėję namai daugiausia buvo pritaikyti miestelėnų reikmėms. Čia veikė parduotuvės, amatininkų dirbtuvės, valdžios įstaigos. Daugiausia tai taip pat buvo tradicinės ano metų Žemaitijos miestelių architektūros mediniai arba mūriniai namai – vieno ar dviejų aukšto, nedažyti, apkalti lentelėmis, funkcionalūs, stovėję fasadu į gatvę, neturėję verandų. Tokie pastatai juosė ir miestelio centre stovėjusią mūrinę sinagogą. Jų pirmo aukšto langinės, kaip ir durys, dažniausiai būdavo kiek papuoštos tradiciniu dekoru. Kiek įmantresnės architektūros pastatų (nestačiakampės formos, su nusklembtais stogais, iš lauko pusės dekoruotų) buvo vos keletas. Medinių vieno aukšto pastatų buvo ir prie Rusijos–Prūsijos sienos.

Tarp XX a. pirmame dešimtmetyje išleistų Paulinos Mongirdaitės atvirukų dėmesį patraukia medinis muitinės pastatas. Jis vieno aukšto su įrengta pastoge, iš išorės dekoruota veranda, kurioje buvo dideli langai. Pirmo aukšto langinės baltai dažytos. Virš verandos – du dideli, jiems iš šonų – du maži langeliai, o virš dviejų didelių langų – gražūs, kiaurapjūviai dekoratyvūs pjaustiniai.

Kiek toliau nuo pagrindinių gatvių stovėję gyvenamieji namai buvo tipiniai vieno aukšto liaudies architektūros gyvenamieji namai nusklembtais ar stačiais stogais su mansardomis arba be jų. Seniau statyti – kiek žemesni, mažais langeliais, padalintais į 4 ar 6 rūtis, o naujai statyti kiek aukštesni, su palėpėse įrengtais gyvenamaisiais kambariais, mansardomis.

XX a. pradžioje dabartinės Didžiosios Palangos šiaurės vakari-

nėje dalyje, prie netoli jūros jau stovėjusių vilų ir gyvenamųjų namų, kurie vasaromis būdavo pritaikomi svečių poilsui, vis dar karaliavo smėlis ir pajūrio augalija – gatvių čia dar nebuvo nutiesta. Šios vilos būdavo vieno arba dviejų aukštų, medinės, su pastatus pirmame ir antrame aukštuose juosiančiais poilsui pritaikytais balkonėliais, kai kur panašiais į altanas. Prieangių ir mansardų viršus dažnai būdavo dekoruotas kiaurapjūviais mediniais pjaustiniais, lėkiais ar žirgeliais. Kai kur šalia tokių gyvenamųjų namų stovėdavo stačiakampio arba rotondos formos pavėsinės, dažniausiai dengtos skiedromis, apaugusios vasarą vėsą teikiančiais ir aplinką puošiančiais vijokliniais augalais. Daugelio tuo metu naujai statomų vilų aplinka būdavo lyg maži skvereliai su pasivaikščiojimų takais, gėlynais ir kitais želdiniais – dekoratyviais medžiais, krūmais ir vaizmedžiais. Puikiai suplanuotu privažiavimu, apželdinimu išsiskyrė jau XX a. pradžioje Palangoje stovėjusi, erdviomis atviromis altanomis dėmesį traukusi vieno aukšto ir kelias mansardas turėjusi vila „Olga“.

XX a. pradžioje iš grajų Tiškevičių pastatytų pirmųjų šveicariško kurortinio stiliaus vilų, buvusių pietvakarinėje miesto dalyje, į pietryčius nuo Birutės alėjos, iki mūsų dienų išliko netoli vilos „Jūros akis“ stovinti stačiakampės formos dviejų aukštų vila „Mahorta“. Ji, kaip ir „Jūros akis“, dabar yra saugoma valstybės, bet vis dar nerestauruota. Ši medinės konstrukcijos, laužytos formos, iš išorės horizontalia kryptimi lentomis apkalta, dabar šiferio stogu ir lentelėmis dengtu bokšteliu vila anksčiau yra priklausiusi grafienei Sofijai. Pastatas daugelį metų buvo apleistas. Šios pajūrio kraštui būdingos vilos architektūroje yra eklektikos bruožų. Visi vilos fasa-

Šiais laikais Palangoje kyla ir tokie pastatai. Danutės Mukienės nuotrauka. 2014 m.

Medinės architektūros statiniai dabartinėje Šventojoje (Palagos miestas). Danutės Mukienės nuotraukos. 2014 m.

dai – asimetrinės kompozicijos, tačiau išlaiko proporcijų vieningumą, pasižymi saikingu dekoru. Antrame aukšte X formos elementai asocijuojasi su fachverkinių pastatų konstrukcijų elementais. Tai pastatui suteikia žaismingumo. Langai – stačiakampiai, bokštelio viršuje – daugiakampiai, smulkaus skaidymo. Bokštelis užsibigia metaline ažuūrine smaile. Pastatas kompaktiško plano, asimetrinės kompozicijos, koridorinės sistemos. Pagrindinis įėjimas orientuotas į vakarus (Birutės alėja). Kiti du įėjimai – iš rytų ir pietų pusių. Tūriui žaismingumo suteikia daugiakampis bokštelis pietvakariniame kampe su aukštu, smailiu stogu. Į antrą aukštą veda laiptinė, kuri yra pagrindinio koridoriaus viduryje. Antro aukšto viduryje – platus koridorius, apie kurį visu pastato perimetru išdėstytos patalpos. Saugotinas pastato tūris, autentiškos konstrukcijos, eksterjero dekoru elementai.

XX a. pradžioje tarp gražiausių medinių architektūros statinių Palangoje buvo 1902–1903 m. dabartinėje Kęstučio gatvėje (Nr. 31) iškilęs medinis, moderniai įrengtas vonių pastatų korpusas, vadinamas šiltosiomis maudyklėmis. Jose buvo pastatytos marmurinės vonios, o jūros vanduo pašildomas. Pastatų puošė prie įėjimo į jį buvę dideli, manieristinio stiliaus langai. Nuo gatvės maudykles skyrė gražiai dekoruota medinė tvorelė.

Tuo laikotarpiu paplūdimyje atsirado ir poilsiautojams pritaikytos jau minėtos pailgos, aukštos medinės maudymosi kabinos. XX a. 2 dešimtmetyje veikęs maudyklių paviljonas taip pat buvo medinis, savo architektūra panašus į kurorte stovėjusias vilas. Jis buvo suskaidytas į kelias dalis, su bokšteliais, balkonėliais, dekoratyviomis tvorelėmis.

Iš visuomeninių pastatų savo architektūra akį traukė ir Palangoje XX a. pirmąjį dešimtmetį čia jau veikusi dviejų galų cukrainė su

mansardomis, didele altana, įėjimu per vidurį bei poilsiautojams skirta vieno aukšto, su dideliais langais, dviejų galų, su įėjimu per vidurį sporto salė. Abu šie pastatai buvo mediniai, vieno aukšto, gerokai ilgesni, negu tradiciniai gyvenamieji namai ir kiek panašūs į kurorte stovėjusias vilas. Tik sporto salės pirmasis aukštas buvo kiek aukštesnis, negu kitų statinių, langai didesni. Antlangiai ir langinės mažiau dekoruotos – panašios į tas, kurios būdingos tradiciniams žemaičių gyvenamiesiems namams.

1928 m. Igno Stropaus sukurtoje nuotraukoje įamžinta cukrainė „Jūratė“ yra labai panaši į cukrainę, apie 1907-uosius metus nufotografuotą P. Mongirdaitės (tikėtina, kad tai tas pats pastatas), tik 3 dešimtmetyje cukrinės altanos jau uždarnos (istiklintos) ir mansardos kitokios.

XX a. pradžioje Palanga ėmė sparčiai keistis, modernėti. 1908 m. prie Kurhauzo buvo išgręžtas 227 m. gylio artezinis gręžinys, nutiestas kelių šimtų metrų ilgio vandentiekis į Kurhauzą ir į keletą kitų kurorto pastatų. Tais pačiais metais į Palangą atvesta ir elektra (pirmiausia ji pradėjo veikti Kurhauze).

1909 m. Palangai suteiktos kurorto teisės.

Miestas stipriai nukentėjo per Pirmąjį pasaulinį karą – dalis gyvenamųjų namų miestelio centre buvo apgriauta. Centrinė gatvė, kad ir grįsta akmenimis, bet vis dar, kaip ir anksčiau, buvo duobėta, šaligatviai apleisti. Palanga tuo metu dar nebuvo labai patraukli poilsiautojams. Jie čia pradėjo sugrįžti tik po dviejų-trijų metų. Kurorto gyvenimas gerokai pasikeitė po 1921 m. kovo mėn. 21 dienos, kai Palanga buvo grąžinta Lietuvai. XX a. 3 dešimtmetyje palaipsniui ėmė keistis kurorto valdymo struktūra. Pablogėjus finansinei padėčiai, grafi Tiškevičiai visų anksčiau savo statytų vilų

(Nukelta į 64 p.)

Iš kairės: Šventosios (Palangos miestas) centre, pagrindinėse Šventosios gatvėse paskutiniais metais vis daugiau lyg grybai dygstančių medinių šeimų poilsiui skirtų namelių. Danutės Mukienės nuotraukos. 2014 m.

(Atkelta iš 63 p.)

išlaikyti neįstengė, todėl dalį jų ir dar neužstatytų žemės sklypų pardavė.

1928 m. buvo priimtos kurorto tvarkymo taisyklės, pagal kurias Palangą turėjo tvarkyti ir eksploatuoti Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamentas.

1933 m. Palangai suteiktos miesto teisės. Tuo laikotarpiu čia jau nuolat gyvendavo apie 3 000 gyventojų, buvo 30 gatvių. Dauguma miestelio pastatų, kaip ir anksčiau, buvo mediniai.

Statybų mieste padaugėjo XX a. 4 dešimtmecio pradžioje. Tuo laikotarpiu sklypų skirstymo planai buvo sudaromi be vieningo išankstinio projekto, nesvarstant naujojo apstatymo pobūdžio ar kurorto vystymo krypčių. Naujų vasarnamių architektūra dažniausiai priklausydavo nuo statančiojo skonio, lėšų bei architekto meistriškumo. Tuo laikotarpiu nauji statiniai kilo ne tik kurortinėje zonoje, bet ir kitose miestelio vietose. Kaip tuo laikotarpiu atrodė Palanga, yra parodyta 1934 m. matininko Č. Povydzio sudarytame Palangos žemės faktiško valdymo plane.

1932–1938 m. Palangoje buvo pastatyti 145 vasarnamiai ir gyvenamieji namai. Statant naujus statinius buvo laikomasi statybos įstatymų, projektai svarstomi Kretingos apskrities statybos komisijoje. Jai pritarus, aptariamai ir derinami Vyriausiojoje statybos ir sauskelių inspekcijoje. Daugelis naujųjų pastatų, kaip ir anksčiau, buvo vieno aukšto, mediniai. Daugiausia statydavo karkaso konstrukcijos su užpildu vasarnamius. Tuo laikotarpiu kurortinė zona išsiplėtė, vasarnamius įstaigos bei gyventojai statė ir šiaurinėje miestelio dalyje, naujuose sklypuose Palangos rytinėje pusėje.

1936–1938 m. Palangos miesto savivaldybei iš grafų Tiškevičių nusipirkus dvaro sodybai priklausančio parko šiaurinę dalį, čia buvo suformuotas Miesto parkas, pastatyta medinė estrada, vaikų žaidimo aikštelės, pro parką nutiesta dabartinė Dariaus ir Girėno gatvė. Ši teritorija, kaip Miesto parkas, buvo naudojama neilgai, laikui einant sunyko ir čia stovėję mediniai statiniai. Šiandien juos atstatyti nėra poreikio.

Miestelio centrą stipriai nusiaubė 1938 m. gegužės 10 d. klebonijoje kilęs ir per labai trumpą laiką didžiąją jo dalį apėmęs gaisras. Gaisro metu beveik visiškai buvo sunaikintas miestelio centras ir šiaurinė jos dalis – sudegė 120 gyvenamųjų namų, kurių didžioji dalis buvo mediniai, daugybė ūkinių pastatų, gimnazija, kelios mokyklos, paštas. Centre išliko tik mūrinis sinagogos pastatas.

Kurorto atstatymo darbai prasidėjo dar tą pačią vasarą. 1938 m. birželio mėnesį jau buvo sudarytas kurorto naujojo plano projektas,

o rudenį užbaigtas teritorijos atstatymo projektas. Vasarą darbą pradėjo Palangos atstatymo komitetas. Palangiškiai kreipėsi į aukštesnes instancijas, prašydami perplanuoti kai kuriuos sklypus, nes jie buvo labai išžėsti, o tai trukdė racionaliau panaudoti statyboms skirtus plotus. Planuose buvo numatyta iki 18 metrų praplatinti Jūrėtės, Žvejų, Birutės, Kretingos gatves, o Maironio gatvę sujungti su S. Daukanto, įrengti turgavietę, sureguliuoti Roužės upės vagą, sutvarkyti eismą mieste. Pagal šį planą Birutės gatvė buvo skirta lengvajam transportui, o Ganyklų – sunkiajam.

1938 m. buvo pakoreguotos 160 sklypų ribos, suprojektuoti vandentiekio ir kanalizacijos įrengimai. Per pirmuosius du metus po gaisro buvo suprojektuoti 37 gyvenamieji namai. Miestelio centre (ypač prie Vytauto gatvės) prioritetas buvo teikiamas mūriniams vieno-dviejų aukštų pastatams. Didžioji jų dalis savo architektūriniais sprendimais neišsiskyrė. 1939 m. šalia senosios vaistinės iškilo mūrinis kino teatras, 1938–1939 m. miestelio centre pastatyta autobusų stotis, paštas, pradinė (mokykla, kino teatras buvo mūriniai). Tuo laikotarpiu kurortinėje zonoje statomi vasarnamiai, kaip ir anksčiau, dažniausiai būdavo mediniai.

1939 m. kiek atokiau nuo Palangos pradėjo veikti aerouostas.

1941 m. Palangos miesto ribos buvo išplėtos – kurortui priskirta Senoji Palanga ir Kontininkų kaimas.

Karas ne tik nutraukė kurorto atstatymo darbus, bet ir gerokai jį nuniokojo. Vėl buvo sugriauta, gaisrų sunaikinta nemažai pastatų.

Po karo Palanga buvo tvarkoma pagal miesto generalinį planą (tokie planai čia pradėti sudarinėti 1949 m.).

Palangoje sumanius įkurti sąjunginės reikšmės gydymąjį kurortą, generaliniame plane jis buvo traktuojamas kaip vientisas miestas. Ankstesnis jo padalijimas į dvi dideles dalis – kurortinę ir gyvenamąją – buvo panaikintas, o visas miestas pagal savo atliekamas funkcijas suskirstytas į kelias atskiras teritorijas: sanatorių ir poilsio namų; viešbučių ir pensionatų; stovyklavimo; gyvenamąją; visuomeninių įstaigų; aptarnaujančių įmonių. Miesto centras paliktas senojoje vietoje, o kelias Klaipėda–Liepoja pastūmėtas gerokai į rytus, patį miesto pakraštį. Buvo ištiesintas ir sutvarkytas Roužės upelis.

Asmeninės statybos tuo laikotarpiu buvo ribojamos. Individualiems gyvenamiesiems namams sklypai dažniausiai būdavo skiriami šiaurinėje ir pietrytinėje miestelio dalyje. Čia didelė dalis naujai statomų namų jau buvo mūriniai.

Sąjunginės reikšmės kurorto formavimas skaudžiai palietė daugelį mieste buvusių kultūros paveldo objektų. Jau pirmąjį pokario dešimtmetį čia buvo sunaikinti visi svarbesni krikščionybės atri-

Iš kairės: Šventojoje šiandien statomi ir mediniai, XX a. pradžios pajūrio krašto tradicinės architektūros stiliaus pastatai; sunkiai suprantamas architektūros stilių derinys dabartinėje Šventojoje (Palangos miestas). Danutės Mukienės nuotraukos. 2014 m.

butai – mediniai kryžiai, koplytstulpiai, religinio turinio skulptūros.

1965, 1972–1974 m. buvo kuriami Didžiosios Palangos plėtimo projektai. Pagal juos ir 1975 m. parengtus planus prie Palangos prijungti šie kaimai: Vanagupė, Kunigiškės, Monciškės, Nemirseta ir Šventosios gyvenvietė.

Vystant kurortą laikytasi vadinamojo giluminio kupstinio urbanistinio planavimo principo – rekreacinė statyba buvo vystoma keliuose kompleksuose, kuriuos skyrė dideli parkų ir miškų plotai, kurortinė zona buvo formuojama arčiau jūros, o toliau nuo jos – gyvenamieji kvartalai ir kurortą aptarnaujančios įmonės.

1972–1974 m. sudarytuose miesto generaliniuose planuose buvo nuostata, kad Palangoje leidžiama statyti ne aukštesnius kaip 4, o Šventojoje – ne didesnius kaip 3 aukštų namus. Namų stogai neturėjo iškilti virš medžių.

1970–1990 m. Palangą papuošė nemažai originalios architektūros statinių. Didelė jų dalis – mūriniai. 1977 m. rytinėje Palangos dalyje, antroje pusėje kelio Klaipėda–Liepoja, pradėtas statyti naujas Virbališkės gyvenamasis rajonas, kuriame stovintys daugiaaukščiai mūriniai namai nieko bendro neturi su tradicine medine Palangos architektūra. Tuo pat metu parengtas Sveikatingumo parko, kurį buvo numatyta suformuoti tarp Palangos ir Vanagupės (šiaurės vakarinėje Palangos dalyje, į rytus nuo Naglio kalno), projektas. Šio plano iki galo nepavyko įgyvendinti, nes, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, neužstatyti žemės plotai šioje teritorijoje buvo pradėti gražinti savininkams, šie daugumą jų pardavė ir čia išaugo šiuolaikinės architektūros prabangių vasarnamių ir gyvenamųjų namų rajonas.

Prasidėjus Lietuvos Atgimimui, miestas ėmė greitai keistis. Pirmiausia iš jo centre esančios aikštės (prie Jūratės gatvės pradžios) pašalinta Lenino skulptūra. Mieste atsirado daugiau individualių statybų, kurortas tapo spalvingesnis. Minėtu laikotarpiu Palangos architektūros savitumu suinteresuoti palangiškiai itin pasigedo kurorto užstatymą reglamentuojančių įstatymų.

1992 m. pradėti projektuoti žemės sklypai nuo Klaipėdos iki Lietuvos sienos su Latvija. Buvo parengti Monciškių ir Kunigiškių detalūs išplanavimo projektai, pradėtas rengti Nemirsetos detalus išplanavimo projektas. Minėtu laikotarpiu vykdamas statybas ne visada buvo laikomasi pagrindinių miesto generalinio plano ir centrinės miesto dalies detalus išplanavimo nuostatų, buvo daug statybų projektų savavališkų pakeitimų. Pasitaikė atvejų, kad net kopų zonoje vietoje pertvarkomų dušų, tualetų „išdygdavo“ poilsinės, gyvenamieji namai, dažniausiai mūriniai, nieko bendro neturintys su anksčiau čia stovėjusių pastatų paskirtimi ir architektūra.

Palanga – didžiulės konkurencijos ir interesų susikirtimų vieta. Todėl Klaipėdos regione net ir 1996–1998 m. daugiausia nesusipratimų planavimo ir projektavimo srityje būta Palangos mieste. Vietos savivaldos institucijos tarnybos nesugebėjo valdyti situacijos, kartais nuolaidžiaudavo projektavimo įmonėms, užsakovams, nesurasdavo reikiamų padėties normalizavimo būdų, kompleksinių sprendimų, todėl mieste atsirado nemažai statinių, kurie nieko bendro neturi su tradicine šio krato architektūra, gerokai pakenkė Palangos kaip kurorto veidui. Daug kuo šiuo požiūriu kaltas ir dalies palangiškių trumparegiškas požiūris į išlikusių gamtinių vertybių apsaugą bei aplinkos kokybės gerinimą.

Palangos miesto ir priemiestinėje zonoje nuolat mažėja rekreacinis potencialas. Dėl nereguliuojamo poilsiautojų antplūdžio pastebimai intensyvėja pajūrio kopų bei prieškopės vėjo sukeliamą erozija.

Palangos kaip svarbiausio Lietuvos klimatinio kurorto augimo ir funkcionavimo principai buvo išdėstyti 1988 m. patvirtintame Palangos kurorto generaliniame plane. 1989 m. tuometinis Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas parengė didžiosios Palangos neapstatytų erdvių kraštovaizdžio formavimo ir poilsio organizavimo projektinį darbą. Vienas svarbiausių kurorto želdynų formavimo priedaidų – rekreacinių kompleksų apsupimas želdynais ir sudarymas galimybių žmonėms artimiausiu atstumu patekti iš gyvenamosios vietos į gamtinę aplinką.

Kraštotvarkos specialistai pažymi, kad tik apgailėstauti reikia, jog dabartiniame kurorto vystymo etape neįvertinami gyvybiškai svarbūs visuomeniniai kurorto aplinkos formavimo tikslai, o prioritetai suteikiami vartotojiškiems interesams.

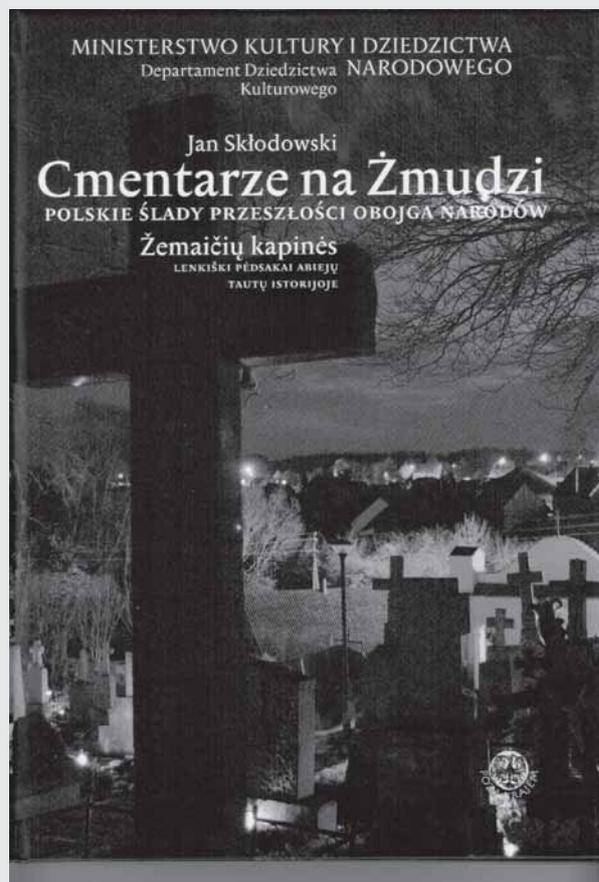
Architektūrinio požiūriu Palanga per paskutinįjį dešimtmetį gerokai pasikeitė. Keičiantis žmonių gyvenimo būdai, statybų technologijoms, didėjant statybinių medžiagų asortimentui, keičiasi ir architektūra. Jei apie Palangą kalbėsime kaip apie vieną iš Europos kurortų, matyt, būsime teisūs sakydami, kad jis labai pagražėjo, nors tokių ilgaamžių ir architektūrinio požiūriu vertingų pastatų kaip Tiškevičių rūmai, jų ir kitų Lietuvos didikų XX a. pradžioje pastatytų medinių vilų, čia per tą laiką ir nepastatyta. Na o jei kalbėdami apie Palangą mąstysime kaip apie Lietuvos kurortą, turėsime pripažinti, kad pavienius šiam kraštui būdingus architektūrinius statinius stipriai užgožia savo architektūriniais sprendimais nieko bendro su mūsų pajūrio kultūros paveldu neturintys statiniai. Dar blogesnė situacija Palangai priklausančioje Šventosios gyvenvietėje. Akivaizdu, kad čia projektuojami tik atskiri statiniai, o gyvenvietės užstatymu tinkamai nesirūpinama.

„ŽEMAIČIŲ KAPINĖS. Lenkiški pėdsakai Abiejų Tautų istorijoje“

2013 m. pabaigoje Lenkijos Kultūros ir tautinio paveldo ministerijos Kultūros paveldo departamentas išleido Varšuvoje gyvenančio mokslininko dr. Jano Tadeušo Skłodowskio didelės apimties, gausiai jo paties sukurtais nuotraukomis iliustruotą monografiją „Žemaičių kapinės. Lenkiški pėdsakai Abiejų Tautų istorijoje“. Knyga platinama Lenkijoje, dalis tiražo – ir Lietuvoje.

Šis išskirtinės svarbos leidinys Varniuose (Telšių r.) veikiančiame Žemaičių vyskupystės muziejuje, kurio direktorius Antanas Ivinskis talkino renkant informaciją leidiniui, buvo pristatyta 2014 m. gegužės 8 dieną. Ta proga čia buvo surengta paroda „Žemaičių kapinės“ iš autoriaus ir šio muziejaus fotoarchyvų. Gegužės 9 d. leidinio sutiktuovės įvyko ir Lenkų institute Vilniuje, kur susirinkusį gražų bendražygių ir bendraminčių būrį pasveikino, renginį vedė šio instituto direktorė, Lenkijos Respublikos ambasados vyresnioji patarėja dr. Małgorzata Kasner, kalbėjo J. T. Skłodowskis, Žemaičių vyskupystės muziejaus direktorius A. Ivinskis, Lenkijos kultūros ir tautinio paveldo ministerijos atstovė Dorota Janiszewska-Jakubiak.

Knygos viršelis

IŠSKIRTINĖS REIKŠMĖS LEIDINYS

ANTANAS IVINSKIS

Knyga-albumas-monografija „Žemaičių kapinės“ – leidinys apie istorinės Žemaičių seniūnijos (kurį laiką – Žemaičių kunigaikštystės) teritorijoje esančias kapines, kurių antkapiniuose paminkluose, epitafijose, atminimo lentose yra išlikę užrašų iš Abiejų Tautų Respublikos laikotarpio. Jų dar galima rasti ir ant bažnyčių, koplyčių bei kriptų sienų. Šie užrašai pasakoja apie čia gyvenusius žmones ir jų santykius bei visuomeninę padėtį per visą Lietuvos ir Lenkijos 500 metų bendros istorijos tarpsnį.

Pristatant knygą skaitytojams Varniuose ir Vilniuje, renginiuose dalyvavo ne tik knygos autorius Janas Skłodowskis, bet ir Len-

kijos Kultūros ir tautinio paveldo ministerijos atstovė p. Dorota Janiszewska-Jakubiak, susirinkusiems savo palaiminimą atsiuntė Jo Ekscelencija Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis, pasveikino Telšių rajono savivaldybės meras Vytautas Kleiva. Knygos autorius dr. J. T. Skłodowskis, susitikdamas su skaitytojais, trumpai pristatė minėtą Abiejų Tautų Respublikos laikotarpį, nors, kaip pats pažymėjo, tokia renginyje per dešimt minučių apžvelgti 500 metų istoriją yra labai sudėtinga. Varniuose jo atidžiai klausėsi į knygos sutiktuoves atvykę Telšių, Šilalės, Rietavo, Šiaulių bibliotekininkai bei muziejaininkai, kunigai, Kultūros paveldo departamento Telšių teritorinio padalinio vedėjas Antanas Eičas.

Knyga buvo rengiama įgyvendinant Lenkijos kultūros ir tautinio paveldo ministerijos lenkakalbio kultūros paveldo fiksavimo programą. Iš jai skiriamų lėšų knyga buvo ir išleista.

Joje yra pateikiama informacija iš visų istorinės Žemaitijos regionų. Medžiagą ir vaizdus leidiniui autorius rinko 2007–2012 m. trisdešimties kelionių po Lietuvą metu. Dera pritarti knygos recenzentui prof. dr. Jarosławui Komorowskiui, teigiančiam, kad J. T. Skłodowskis Žemaitijoje atliko imponuojantį ir dar niekieno nedirbtą darbą. Jis 156 vietovėse aptiko daugiau negu du tūkstančius laidojimo vietų ir atliko jų inventorizaciją – šias vietas nufotografavo ir aprašė. Unikalu tai, kad knygoje visi tekstai pateikiami lenkiš-

Knygos sutiktuvsė Lenkijos institute Vilniuje (iš kairės): Lenkijos Kultūros ir tautinio paveldo ministerijos atstovė Dorota Janiszewska-Jakubiak, knygos autorius dr. Janas Tadeušas Skłodowskis ir Lenkijos instituto Vilniuje direktorė Lenkijos Respublikos ambasados vyresnioji patarėja dr. Małgorzata Kasner. Danutės Mukienės nuotrauka

kai ir lietuviškai. Tai yra didžiausias Lenkijos kultūros ir tautinio paveldo ministerijos nuopelnas. Tai ir aukštas lygmuo, žiūrint iš vis dar paieškomo taško, kuriame abiejų tautybių požiūriai galėtų sutapti. Tokiu sutarimų lauku pirmiausia natūraliai pridera būti kultūrai, kurios kūrėjai mūsų žemėje buvo šių abiejų, žinoma, ir kitų tautybių atstovai.

Mums, lietuviams, itin svarbu dar ir tai, kad knygos tekstas yra išskirtinio objektyvumo, dalykų ir kontekstų pažinimo pavyzdys. Atskiro dėmesio ir pagyrimo nusipelno joje pateiktos medžiagos logika bei estetika. Autorius yra ne tik puikus istorijos ir meno žinovas, bet ir menininkas, talentingas fotografas. Jam labai svarbus tiek knygos turinys, tiek ir jos išvaizda. Kiekviena leidinio fotografija turi tikslią metriką. Knygos pabaigoje pateiktos įvairios dalykinės rodyklės. Leidinys išskirtinis ir tuo, kad jame pateikiami istorinių epitafijų tekstų vertimai – dažnai iš lotynų į lenkų ir lietuvių kalbas. Imponuoja autoriaus atliktas didžiulis darbas ir parengiant bei leidinyje pateikiant poetinius elementus. Jų itin daug knygos dalyje, kurioje pristatomi epitafijų ir antkapių įrašai. Dėl viso to dera pritari minčiai, kad „Tėvynė – tai žemė ir kapai, o praradusios atmintį tautos nustoja gyvavusios“.

J. T. Skłodowskio knyga „Žemaičių kapi-

nės“ mus turėtų apsaugoti nuo lemtingų aminties praradimo padarinių. Šis jo darbas mums, žemaičiams, primena ir kitą mokslininką iš Lenkijos – Liudwiką Krzywickį, kuris prieš 100 metų, t. y. XX a. pradžioje, tyrinėjo Žemaitijos archeologijos paveldą, kaip ir J. T. Skłodowskis dabar, bendravo su tų pačių vietovių gyventojais – parapijų klebonais, inteligentais, ir kt. šiame krašte su tiktais žmonėmis.

Žemaičių vyskupystės muziejus sudarė galimybę 50 šios knygos egzempliorių įsigyti Žemaitijos bibliotekoms ir muziejams.

Tuo, kas knygoje sudėta (senovės išmintimi, paveldu), mums verta didžiulius. Turime jį pastebėti ir stengtis, kad senų puikių paminklų nenaikintume iš neatsargumo, nežinojimo ar įgyvendindami nepamatuotus projektus. Autorius, atvykęs į Lietuvą pristatyti knygą, konstatavo, kad jį pasiekė žinia, jog vienas jo knygoje aprašomas antkapinis paminklas jau dingio. Tai rodo, jog būtina kuo didesnė šios knygos idėjų sklaida, kad augtų mūsų savimonė, bręstų, stiprėtų kultūra, kad šio paveldo dėka vyktų kultūros tradicijų tęstinumas, gimtų kiti mūsų kraštui reikalingi kultūriniai projektai. Reikia tam, kad būtume tvirtesni ir dvasiškai turtingesni.

Knygos sutiktuvsė Lenkijos institute Vilniuje kalba Žemaičių vyskupystės muziejaus direktorius Antanas Ivinskis. Danutės Mukienės nuotrauka

DR. JANAS TADEUŠAS SKŁODOWSKIS

Janas Tadeušas Skłodowskis – Varšuvos universiteto humanitarinių mokslų daktaras, fotografas, keliautojas. Jis – Lenkijos Meno istorikų draugijos, Karpatų draugijos ir Lenkijos meninės fotografijos draugijos narys. Bendradarbiauja su Lenkijos Meno institutu ir Lenkijos mokslų akademijos Istorijos institutu bei Kultūros ir tautinio paveldo ministerija. Buvo išvykęs į 50 tiriamųjų-inventurizacinių kelionių po Lietuvą, Latviją ir Ukrainą. Jis – kelių dešimčių straipsnių, knygų, albumų autorius bei gausių fotografijos parodų savo šalyje ir užsienyje autorius.

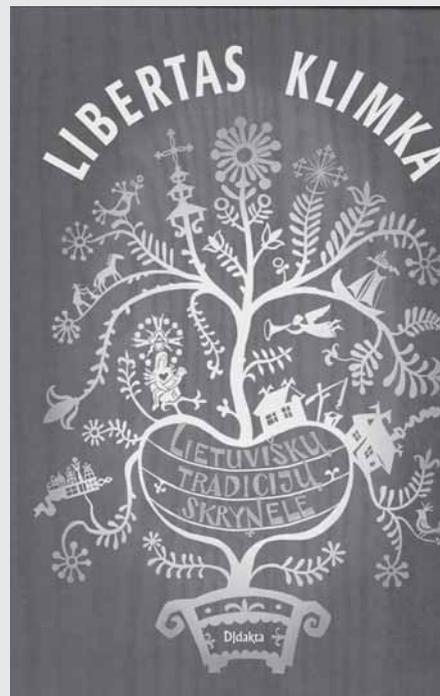
Jo knygą „Žemaičių kapinės. Lenkiški pėdsakai Abiejų Tautų istorijoje“ sudaro recenzijų fragmentai bei šie svarbiausi skyriai: „Žemaitija – trumpa istorija ir vieta abiejų unija susietų tautų istorijoje“, „Žemaičių kapinės ir jose išlikę antkapiai su lenkiškais įrašais“, „Senosios Šiaulių kapinės – Žemaitijos paminklinio nekropolio pavyzdys“. Knygos gale – rodyklės: „Rinktinė bibliografija“, „Vietovės, kapinynai ir antkapiuose rastos pavardės“, „Pavardžių, esančių palaidotų asmenų sąrašas, indeksas“. Leidinys užbaigiamas lietuviškomis ir lenkiškomis knygos santraukomis bei trumpa knygos autoriaus biografija.

Libertas Klimka „LIETUVIŠKŲ TRADICIJŲ SKRYNELE“

Profesoriaus Liberto Klimkos knygos laukiamos kiekvieno etnokultūros specialisto ir kitų žmonių, besidominčių lietuvių tradicine kultūra, namuose. 2013 m. jas papildė leidyklos „Djaka“ išleista gausiai iliustruota ir didelės apimties knyga „Lietuviškų tradicijų skrynelė“. Jos trumpoje anotacijoje nurodoma, kad „Knygoje pasakojama apie lietuvių tradicines šeimos bei kalendorines šventes, jų papročių kilmę ir prasmę, bendruomenišką pobūdį, ryšį su senąja baltų mitologija. Pagrindinė lietuviškų papročių ypatybė – gamtos reiškinių, diktuojamų dangaus šviesulių judėjimo skliaute, atspindys žmonių elgsenoje. Tarp metų rato švenčių įterpti taip pat svarbių istorinių įvykių paminėjimai, mažiau žinomi iš istorijos vadovėlių.“

Leidinyje nemažai vietos skirta ir liaudies teatro elementų, kurie ilgą laiką buvo gyvi, o kai kur net iki šių dienų išliko, apžvalgai. Pristatydami naująją profesoriaus knygą žurnalo skaitytojams, pateikiame tokių tekstų fragmentus:

KAIP SENOVĖJE ŠVĖSDAVO NAUJUOSIUS?

„Jaunimas, sutikdamas Naujuosius, rengdavo persirengėlių vaikštynes. Tai rytų Lietuvos tradicija; žemaičiai atsigriebs per Užgavėnes. Būtinai vaidinimo personažai būdavo šie: pirmiausia Senieji metai – sulinkę, suvargę, apsirėdę palaikiais apspurusiais rūbais. Gražus jaunikaitis su knyga rankoje – Naujieji metai. Juodviejų palyda – meška, gervė, ožka, išdaigininkas velniukas, kartais čigonai, juoda Giltinė su mediniu kardu. Štai toks būrys pasibeldavo į kiekvieną kaimo trobą; įleisti vidun pasveikindavo namiškius, palinkėdavo gerų ateinančių metų. Žinoma, už tai būdavo ir pavaišinami. Etnografas Jonas Balys Betygaloje išgirdo tokią žaismingą prakalbą, kurią išdrožė Naujieji metai: „Sveikinu su Naujais metais ir žyčioju nuo visų jaknų ir vėdaro visokios laimės ir gero gyvenimo. Kad pas jus augtų rugiai su ūsais, bulvės ir kitos daržovės su uodegom, kad jūsų karvės turėtų daug teliukų, o riebios kiaulės – daug paršiukų, kad būtų daug taukų puoduose ir daug grūdų aruoduose!“ Ir jeigu užsikirstų kalboje ar ieškodamas rimui žodžio stabtelėtų, Senieji metai tuoj bandytų įterpti savo trigrašį, bet antraip: vietoj „grūdų“ pasakytų „pelų“, vietoj „paršiukų“ – „šerniukų“. Tada Giltinė užpuola Senuosius, badydama savo kardu bei vaikydama po visą trobą. Ir jei jau laikrodis išmušė dvyliką valandą nakties, pasigailėjimo Seniesiems metams nebebus...“

TRYS KARALIAI – TARPUSHVENČIO PABAIGA

„Lietuvoje liaudiškieji Trijų Karalių šventės papročiai nėra sudėtingi: po kaimą vaikščiojo trys jauni vyrai, vilkį „karališkus“ rūbus, užsidėję blizgučiais papuoštas karūnas, prisiklijavę linų pluošto ar avikailio barzdas. Vienas jų būtinai „juodaodis“ – suodinais skruostais. Karalius veda Angelas, nešantis rankoje Betliejaus žvaigždę. Toji dažniausiai nupinta iš šiaudų, papuošta kokiais blizgančiais ar

spalvotais popieriukais. Karaliai, aplankę kiekvieną sodybą, šventinta kreida užrašo ant lauko durų staktos savo vardų raides K + M + B (Kasparas, Merkelis, Baltazaras). [...]

Žvaigždės nešiojimo paprotys galėjo atsirasti iš to, kad saulėgrįžos šventę pažymint po kaimą kitados būdavo nešiojamas saulės atvaizdas, – etnografai yra spėję užrašyti tokios apeigos atminimą.

Žemaičių karaliai karūnas nusipindavo iš šiaudų, pasipuošdavo perpetinėmis juostomis, rankose turėdavo krivūles. Žvaigždę su skambučiais nešdavo baltai apsirengęs vaikutis. Užėję į trobą, persirengėliai pagiedodavo šventų giesmių, o paskui, jei šeiminkai neskubėdavo vaišinti, užtraukdavo ir kokią talalinę. Vaikams Karaliai turėdavo saldinių, tad būdavo labai laukiami. “

SIAUTULINGOSIOS IR LINKSMOSIOS UŽGAVĖNĖS

„Užgavėnės šiandien Lietuvoje yra turbūt visų mėgstamiausia liaudiškoji šventė. Čia daug erdvės žaismei, valiūkavimui, visokeriopai saviraiškai. Todėl tradicine švente džiaugiasi tiek vyresnės kartos žmonės, tiek ir jaunimas. [...]

Smagiausia, kai į kiemą klegėdami, muzikuodami įvairiais instrumentais ir rakandais, barstydami pelenus, žnaibydami, visokias išdaigas krėsdami suguža persirengėliai. Tada prasideda tikras liaudiškojo teatro vaidinimas: šeiminkas į vidų įsileis ir gerai pavaišins, jeigu atvykėliai bus šmaikštūs, aštraliežuviai, išmoningi. Sakomų kalbų temos tradicinės: šeiminkai visai išliaupsinami, kad tik priimtų sušilti suvargusius ir sušalusius ateivius iš toli.

Užgavėnių persirengėlių vaikštynių tradicija išliko veik nenutrūkusi tik Žemaitijos miesteliuose ir bažnytikaimiuose. Ten ją dar gerai atmena vyresnės kartos žmonės. Kituose Lietuvos regionuose šventės vyksmas apskritai būdavo paprastesnis, bet visur Užgavė-

nių dieną važinėjamasi rogėmis, rengiamos žirgų lenktynės. [...]

Kiekvienoje apylinkėje Užgavėnės būdavo švenčiamos vis kitaip – mat nelygu, kiek žmonių atmintyje išliko to senojo paveldo. Arčiausiai pirmą dieną šventės eigos šiandien turbūt Alsėdžių, Grūšlaukės, Kurtuvėnų Užgavėnės, nes jų vyksmas praktiškai nebuvo nutrūkęs, o papročius gaivinant ir skatinant jau mūsų laikais, stengiasi laikytis vietos tradicijų. [...] Šauniai atgaivintos Užgavėnės vyksta ir Platieliuose, Žemaitijos nacionalinio parko centre. [...] Didžiuosiuose Lietuvos miestuose vykstančios Užgavėnės vis labiau įgauja „žemaitiškumo“ [...].

UŽGAVĖNIŲ MITOLOGISKUMAS

„Persirengėlių paprotys išreiškia labai esmingą agrarinės magijos bruožą – ryšį su protėvių vėlėmis, vadinamąjį nekrokultą. Iš esmės tai ir yra protėvių įvaizdžiai, pradedant nuo toteminių žvėrių ir paukščių, baigiant „svetimais“ – vengrais, žydais, čigonais.

Kolektyvinės mitinės sąmonės sukurtos dvasios, kitados talkinusių medžioklėje, vėliau ėmėsi padėti ir žemdirbystėje. Užgavėnių kaukės – tai įvaizdžiai, atklydę iš įvairių laiko tolybių. Seniausios – žvėrių ir paukščių: Meškos, Vilko, Gervės, Gandro. Jos tikriausiai kilusios iš toteminių genčių globėjų ar jų antgamtinių savybių garbinimo. Vėlesniais laikais žemės derlumo, apskritai vaisingumo sąvokos buvo susietos su naminiais gyvuliais. Iš čia Ožio ir Avino kaukės. Kai kuriose apylinkėse „einama ubagais“, prisidengus drožtinėmis ar odos kaukėmis, vaizduojančiomis labai suvargusius giliai raukšlių išvogotus veidus. “ Anot L. Klimkos, „galima šiuose įvaizdžiuose įžvelgti protėvius ar net senosios religijos žynius. Panašios yra ir „žydų“ *ličynos* – didnosės, gauruotos. „Čigonai“ ir išvaizda, ir elgesiu būdavo artimiausi tikriesiems. [...] Kaimuose dar būdavo persirengiama Velnui, Ragana ant šluotos, Žirgu su raiteliu, Giltinė, tokia didgalve ar neūžauga, vadinama Malpa ar Tiliuku. [...]

Bet svarbiausia išvartyti įkyrėjusią, atsibodusią piktają žiemos dvasią, kad ir kaip ją vadintume More, Kotre, Barbora, Senė Kūniške ar Gavėnu, Diedeliu, Čiučela.“

TRADICINIAI DIDŽIOSIOS SAVAITĖS PAPROČIAI

„Liaudiškieji šv. Velykų papročiai mūsų krašte saviti, šiek tiek skirtingi nuo kitų krikščioniškų tautų. [...]

Vaikai trečiadienį po pamaldų prisirišdavo virvute iš lentelės išdrožtą tokią žuvį ir tempdavo ją aplink bažnyčią, čaiždami ryšk-tėmis. Esą silkę varo lauk, kartu ir pabodusį pasninką. Ketvirtadienį taip darydavo du kartus, penktadienį – net tris. [...] prisikėlimo Mišių daugelyje Lietuvos vietų seniau žmonės laukdavo pernakt bažnyčioje. Nuovargio snaudulį prablaškydavo persirengėlių kipšiu arba žydeliu pokštai. Kristaus karstą saugodavo jaunų vyrų sargyba, pasipuošusi savadarbe uniforma. Žemaitijoje – Viduklėje, Nemakščiuose ir kitur – būta netgi lėlių marionečių teatro, rodančio Kristaus kančių kelią. [...]

PAVASARIO SAMBARIAI IR SEKMINĖS, AUGUMO ŠVENTĖ

„Septintąjį sekmadienį po šv. Velykų pažymimos Sekminės – viena svarbiausių metų bažnytinė šventė – Šventosios Dvasios atsiuntimas. Tradiciniame kalendoriuje tai augumo, gyvulių globos ir piemenėlių dienos. [...] Vakarop piemenys karves ir avelas papuošdavo gėlių vainikais, pargindavo raliuodami. Paskui apeidavo visas kaimo šeiminkes, linkėdami sėkmės ūkio darbuose. Gaudavo dosniai *mestuvių* – kiaušinių, sūrių, dešros, kokį pinigėlį. Ta-

da pamiškėje surengdavo bendras vaišes. Vyresnysis piemenukas, pasilypėjęs į medį, šaukdavo pasivaišinti kartu vilkus, lūšis, meškas. Šiems neatsiliepus, tarsi labai supykęs, šūktelėdavo: „Tai ir nesirodykit prie mūsų per visus metus!“

TRADICINIAI RUGIAPJŪTĖS PAPROČIAI

„Žemaitijoje laikyta už garbę nurėžti paskutinę pradalgę, surišti paskutinę pėdą. Surišę tą pėdą talkininkai mesdavo jį į viršų kuo aukščiausiai arba drūtgalui suduodavo triskart į žemę, kad kitais metais taip pat užaugtų dideli javai. Apie Šiaulėnus būta išskirtinai įdomaus papročio paskutinę gubą padaryti kaip kokį žirgą. Ant jo ir užsisėdavo tas pjovėjas, kuriam teko išvartyti paskutinę pradalgę. Kitose Lietuvos vietose paskutinės pradalgės ar pėdo būdavo vengiama. Sakydavo, liksi paskutinis ir su kitais darbais, patapsi našlys, šunys puldinės. [...] Dar kitas labai archajiškų tikėjimų reliktas – ievaro pynimo paprotys. Tai iš paskutinės saujos nenupjautų rugių supinta kasa. [...] Vėlesniais laikais ievaro nebepindavo, nes įsigalėjo pabaigtuvių vainiko paprotys. Samdiniai jį parnešdavo šeiminkams, įpynę tarp varpų ir baltų gėlių – „kad duonelė baltesnė būtų“. Sakydavo „laimę perneša“. Uždėdavo ant galvos šeiminkui su vaizdingais palinkėjimais: Atėjo svety, vardu rugys. Ir sako: „Kentėjau žiemos laike šaltį, pavasario laike – vandenį, vasaros laike – karščius. Atėjo jaunas ponas, pakirto man kojas, ir aš par-kirtau dirvoje. Pailsėjęs, pagulėjęs atsikėliau, parėjau gaspadinės priėmimo prašyti, nes aš jums duosiu duoną...“ Pabaigtuvių vainiką pakabindavo gerojon kerčion. Kai kuriose vietovėse per žolinę jį dar pašventindavo bažnyčioje, o grūdus suberdavo sėklai.“

BALTIŠKOSIOS RELIGINĖS SISTEMOS IRIMAS

„Labai savitai visa senosios religijos degradacija atsispindi viename žemaičių vėlyvo rudens paprotyje. Baigus jaujoje linamynį, šiaudinę pamėklę, vadinama „kuršiu“, gabenama pas atsiliekančius kaimynus. Tikėtina, kad tai žaismingas priminimas, kaip buvo „atsisveikinta“ su senosios religijos jaujos darbų dievybės Gabjaujo stabu.“

KŪLIMO IR LINAMYNIO TALKOSE

„Iš linamynio talkų mums liko daug pasakojimų, darbo dainų, įdomių ir net žaismingų papročių. Jauja – tarsi kokia paslapčių skrynja. „Prisiglaudė“ ten ir keletas mitinių būtybių iš senovinės baltų pasaulėžiūros. Štai ta šeimyna, kuri pirmoji kaime užbaigdavo darbą, galėdavo pasipuikuoti prieš kaimynus, paraginti juos pasitempti. Ir darydavo tai labai smagiai. Iš šiaudų kūlio ar keleto linų pėdelių supindavo didelę lėlę su vešliais pakuliniais ūsais ir barzda. Aprengdavo ją kokiomis draiskanomis, sujuosdavo pančiu. Vadindavo „kuršiu“. Kartais po „kuršio“ kaklu pakabindavo surašytą „testamentą“. [...] paryčiais nuneša kuršį prie kaimynų jaujos, staiga atidaro duris ir sušunka: „Atimkitės kuršį!“ Nelaukiamas ir nemylimas tas svečias, todėl jo palydovai prisibijodavo, kad ir juokais būti apkumščiuoti. Kiek įkabindami leisdavosi į kojas, o kitą kartą – ir raitomis. Jei pagaus – išteplos veidus sodžiais, supančios ir pristatys prie mintuvių arba girnų – malti miltų pabaigtuvių blynams. Gavus šią pamėklę, ką darysi? Lieka tik kuo spėriau užbaigti darbą, tada bus galima toliau, pas kitus kaimynus tą svetį „palydėti“. Etnologai spėja, kad „kuršio“ nešimas paprotyje išlikęs prisiminimas apie kitados garbintą Gabjaujį – pagonybės laikų dievybę, darbų su linais globėją. [...] Tradicinėse pavasario šventėse vėl pasirodydavo panaši pamėklė, irgi siejama su linų darbais – tai Gavėnas. Tas, kuris pusiau-gavėnyje virsta per žardą ir vaikams paberia saldinių.“

„PRIE ATVIRUMO ŽIDINIO“

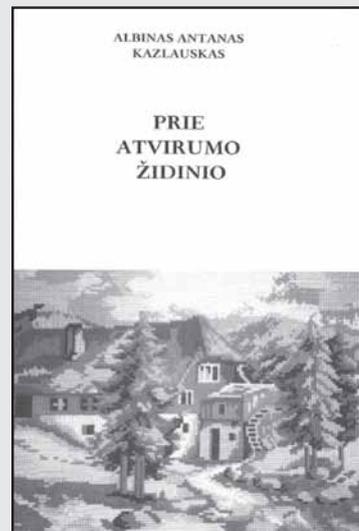
Jau beveik dešimtmetis, kaip Vilniaus žemaičių kultūros draugijos susibūrimuose, kurie Vilniaus mokytojų namuose vyksta kiekvieną mėnesį, išskyrus vasaros laikotarpį, gali sutikti maloniai su kitais savo kraštiečiais bendraujančius Danutę ir Albiną Antaną Kazlauskus. Danutė – tautodailininkė, Albinas – literatas. Praėjusiais metais išleista ketvirtoji Albino kūrybos knyga – „Prie atvirumo židinio“. Jos įžangoje autorius rašo, kad, išėjęs į užtarnautą poilsį, išleido dvi poezijos knygas – „Nelaikykim vyturio narve“ (2006 m.) ir „Žiedai pėdose“ (2008). Trečioji knyga – „Meilės ir išbandymų keliu“ – išėjo 2010 metais. Joje buvo paskelbta autobiografinė apysaka ir kelios dešimtys eilėraščių. Per tris kitus metus

susikauptė dar apie 80 poezijos kūrinėlių ir keletas apsakymų

Prozos kūrinuose autorius dažniausiai rašo apie mūsų gyvenime pasitaikančius negeroves, žmonių paklydimus ir pastangas nugalėti blogį.

Geriausius paskutiniųjų metų savo kūrinėlius Albinas sudėjo į naują knygutę – „Prie atvirumo židinio“. Ji, kaip ir ankstesnės, yra originaliai iliustruota – žmonos Danutės rankdarbių spalvotomis nuotraukomis. Viena iš jų puošia ir leidinio viršelį.

Albinas rašo bendrine lietuvių kalba. Jo kūryba nuoširdi, melodinga ir visiems suprantama. Jo leidiniuose nemažai ir eilėraščių vaikams. Knygelėje „Prie atvirumo židinio“ išspausdinta ir

Knygos viršelis. Nuotraukoje – Danutės Kazlauskienės rankdarbis

mini pjesė „Kam duoti karūną?“

Daugelyje šio autoriaus eilėraščių, kaip ir apsakymuose, kalbama aktualiomis mūsų gyvenimo temomis.

Kai kurie Albino posmai – tarsi specialiai dainoms parašyti. Skaitai juos ir norisi dainuoti. Reikia manyti, kad kompozitoriai šį autorių dar atras...

Eilėraščiai

ALBINAS ANTANAS
KAZLAUSKAS

KODĖL TAPAI MUMS PAMOTE?

Kodėl, Tėvyne, pamote tulžinga
Tapai tu mums ir stūmei į audras?
Kur tavo meilė, rūpestis pradingo?
Ar atžalos gimtinėj meilė ras?

Saviems vaikams tu pavydėjai kąsnio
Tėvų pastogėj ir gimtam sode
Ir išvarei gyvenimo sotesnio
leškot ir klaidžiot svetimam krašte.

Išsklidom tarsi paukščiai po pasaulį
Ir blaškomės tarp svetimų balsų.
Nors ta pati visiems mums šviečia saulė,
Bet nevienodai šildo ji visus.

Sakyk, Tėvyne – motina manoji, –
Kai mes sugrįšim, klaidžioję ilgai,
Ar mus priglausi po sparnu savuoju?
O gal tau būsim svetimi vaikai?

PAVASARINIS TANGO

Už lango groja tango ryto vėjas
Ir sukas ore žiedlapiai obels.
Gegužio saulė lyg geroji fėja
Į mano pirkią skuba pasibelst.

Jos švelnūs pirštai mano galvą glosto
Ir tirpdo sieloje krislus ledų,
O širdį neša vėl į meilės uostą,
Kur laimės paukštė čiulba tarp žiedų.

Vėl siela, pakylėta lig aukštybių,
Tarsi verdenė plūsta iš krantų.
Lemties žvaigždė, naujom varsom
sužibus,
Užlieja širdį vizijų lietum.

O akys juokiasi ir veržias mintys
Kažką prasmingo, gero padaryt.

Taip norisi visus vėl apkabinti
Ir sukts, šokti tango sukury.

PAUKŠČIŲ CHORAS

Nematoma ranga žiedais apklojo
Akacijų šakas prie pirkios lango.
Žiedai pievelėj serenadą groja
Ir kviečia šokt pavasarinį tango.

Varnėnai švilpauja, aukštai sutūpę,
Sparnais mojuoja – pasitempę, orūs,
O antys, žąsys klykauja prie upės
Ir liejasi į bendrą paukščių chorą.

Jiems pritaria giesme paukštelis
mažas
Ir gandras, kleketuojantis virš lizdo,
O gulgė – giesmininkė balsą gražų
Bendram chore parodyti išdrįso.

Nuo pat aušros iki žaros vakarės
Balsų šimtai plevėna, sklando ore.
Ir būna sieloje taip lengva, gera.
Kai širdį virpina sparnuočių choras.

SUGRĮŽIMAS

Sugrįžtu aš į savo pavasario klonius,
Kada nuometu gaubiasi vaismedžio
šakos,
Kai giesmė po sunkios, ilgesingos
kelionės
It šaltinio versmė vinguriuoja ir teka.

Vėl lakstau po vaikystės išmindžiotą
pievą
Ir ropščiuosi į ažuolo seną kamieną.
Vėl regiu ankstų rytmetį dirvoje tėvą,
Tarsi duoną vis raikantį kietą velėną.

Vėl skubu takeliu prie vilnijančios upės
Ir vis nešančios mariosna vandenį
šaltus,
Kur prie kranto, tarp meldų ir karklių
sutūpę,
Laukia yrių manų išsiligusios valtys.

Ieškau pirkios gimos po beržais
žaliaskariais
Ir svirties vidur kiemo prie rentinio pilko.
Čia trobelės languos vėl saulėtekių
žaros
Lyg smaragdai varsom įstabiausiom
sužvilga.

Vėl matau, kaip motulė, palinkus prie
vygės,
Vysto naują gyvybę išbalintom drobėm.
O jos rūpesčių dienos ir naktys
bemiegės
Iki šiol šiluma ir ramybe mus gobia.

MAN NESVARBU

Vieni man sakė, kad gyvent nemoku,
Kiti kalbėjo: „Negabus esi...“
Jiems atkirtau: „Kaip sugebu – taip šoku
Tarp negabių, nevykėlių visų.“

Man nesvarbu, ką svetimieji kalba,
Kokiom spalvom išmargina mane.
Iriuosi tyliai be kitų pagalbos
Aš pasroviui su tokių pat minia.

Vienų išminčių pėdos jau išnyko,
Kiti pro grotas žvelgia neramiai.
Iš turtų, prabangos tik šnipštas liko,
Skaudi lemtis ir valdiški namai.

Nors mano takas vingiais nužymėtas
Prie upeliuko siauro, negilaus,
Mažai man reikia šitoj žemėj vietos, –
Tik sunkią galvą naktyje priglaust.

PRIE ATVIRUMO ŽIDINIO

Surinkęs pakelėj šakas, lapus
Godas pernykštes ir sutryptą viltį,
Užkursiu... Tegu židiniu jie bus,
Kur po žvarbos kažkas galės sušilti.

Į kaitrą tiesis tūkstančiai delnų,
Kelionėje ištroškę ir pavargę,
O kibirkštys virš sodžių ir kalnų
Klajos per naktį ir ramybę sergės.

Ištirps ledai, tūnoję širdyse,
Gaivia versme sušildys sielos klodus.
Tarytum paukštė suspurdės dvasia,
Apglėbusi sparnais pirkias ir sodus.

Prie atvirumo židinio plevens
Vilties stiprybės, pažinimo aura.
Geismai atgiję – džiaugtis ir gyvent –
Pripildys meilės ir gerumo taurę.

GIMIMO DIENĄ

Gimtadienį man dovanų nereikia
Ir vasarų skaičiuoti neprašau.
Tik noriu pristabdyti eiklų laiką,
Kad jis riedėtų šimtąkart lėčiau.

Žinau, kad praeities nesugrąžinsiu
Ir nenuėsiu tuo keliu darsyk,
O atminty atgiję metų žingsniai
Kelionėje klaidų neištaysys.

Paliko pėdos, dirvoje įmintos,
Pro rugio varpom, po dangaus šviesa.
Gyvenimo takuos ir labirintuos
Bujojo meilė, gėris ir tiesa.

Matau – ruduo nelauktas atšiuoliavo,
Atslinks žiema – šerkšnota ir gūdi.
Stabdyti negaliu aš žirgo savo,
Kol dar skubėti ragina širdis.

TRYS MILŽINAI

Virš Nemuno krantų ryškiom žvaigždėm
iškilo

MAIRONIS
MARCINKEVIČIUS,
ČIURLIONIS

Ir pro rūkus, pro sutemas ir slogią tylą
Šviesa apklojo arimus ir klonius.

Šešėliai traukėsi į pašalius nublankę
Ir prarajon šikšnosparniais sukrito,
O laisvės varpas, grandines sunkias
nuo rankų
Nutraukęs, skelbė atgimimo rytą.

Į širdis skverbėsi gerumo, meilės žodžiai
Pro ūkanas ir netikrumo klodus...
Vilties daigai brandino miestuose ir
sodžiuos
Tiesos vaisius ir krovė į aruodus.

Vakaris sklaidė melo bei puvesių tvaiką
Ir barstė virš Tėvynės laisvės lietu...
Trys milžinai, aukštai rankas iškėlę,
laiko
Gyvenimo prasmės ir gėrio žiedus.

Žemaitija. Danutės Mukienės
nuotrauka

„MYKOLAS KLEOPAS OGINSKIS: POLITIKAS, DIPLOMATAS, MINISTRAS IR JO PASŲ KOLEKCIJA“

2013 m. pabaigoje UNESCO į minimų datų sąrašą įtraukė ir pasaulyje žinomo kompozitoriaus, Lietuvos politiko, valstybininko, diplomato Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) 250-ies metų jubiliejų. Jam Lietuvoje pradėta rengtis jau prieš keletą metų. Vykdomi moksliniai tyrinėjimai, plėtojama leidybinė, kultūrinė veikla, pradėta rengti ir įgyvendinama jubiliejaus paminėjimo programa.

2014 m. balandžio 17 d. Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai visuomenei pristatyta Lietuvos istorijos instituto ir Lietuvos edukologijos universiteto darbuotojos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos tyrinėtojos dr. Ramunės Šmigelskytės-Stukienės knyga „Mykolas Kleopas Oginskis: politikas, diplomatas, ministras ir jo pasų kolekcija“. Joje atskleidžiama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politiko ir Abiejų Tautų Respublikos diplomato M. K. Oginskio (1765–1833) politinė bei diplomatinė veikla plačiame tarpvalstybinių santykių Vidurio Rytų Europoje kontekste. Remiantis gausia archyvine medžiaga, nagrinėjami diplomatinės misijos Hagoje ir Londone tikslai bei rezultatai, analizuojami Lenkijos ir Lietuvos valstybės reformų projektai, aptariama tėvynės išdavystės problema Rusijos agresijos ir padalijimų akivaizdoje.

M. K. Oginskio 1786–1794 m. laikotarpio biografiją knygoje papildė bendrame paso raidos kontekste pateikta jo kelionės dokumentų publikacija. Knygos dalyje „Kelionės dokumentai naujųjų laikų Europoje ir Mykolo Kleopo Oginskio pasai“ autorė aptaria pasų įvairovę, įrašų formuliarius, registravimą, antspaūdavimus, skirtingose Europos valstybėse taikytą paso išdavimo

tvarka, atskleidė tapatybės „dokumentinio“ istoriją.

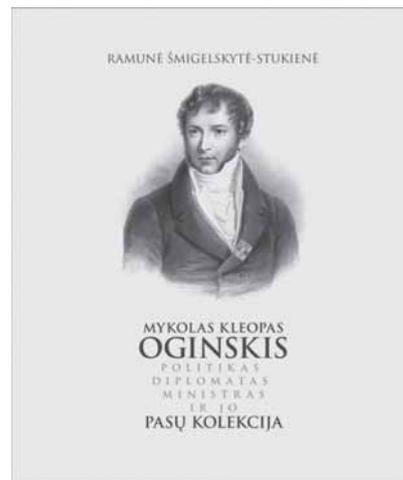
Skyriuje „Dokumentai“ yra paskelbti 22 M. K. Oginskiui ir jo šeimos nariams 1790–1829 m. išduoti Lietuvos ir užsienio valstybių pasai. Dokumentai publikuojami originalo kalbomis (prancūzų, lotynų, vokiečių, rusų, lenkų) su vertimu į lietuvių kalbą, pateikiamos jų faksimilės.

Knygos sutiktuvėse dalyvavo jos autorė, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai direktorius dr. Vydas Dolinskas, Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Aivas Ragauskas, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytautas Rutkauskas, Lietuvos edukologijos universiteto leidyklos direktorius Jonas Balčiūnas.

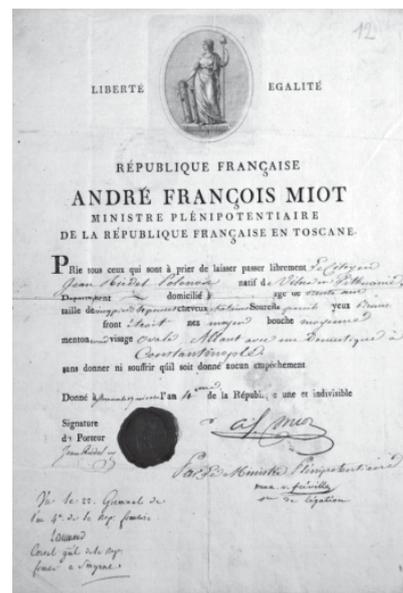
Pradėdama renginį Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai direktoriaus pavaduotoja doc. dr. Jolanta Karpavičienė pažymėjo, kad tai pirmoji autorinė monografija, pristatanti Mykolą Kleopą Oginskį ne kaip žinomą kompozitorių, bet ir kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietį, politiką ir diplomatą bei dar daugiau – didiką verslininką. Studijoje pateikiama daug vertingos informacijos apie šios iškilios asmenybės politines ir vertybines pažiūras, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietinės bei kultūrinės tapatybės svarią reikšmę.

Renginio metu dr. R. Šmigelskytė-Stukienė pažymėjo, kad pradėti tyrinėti M. K. Oginskio gyvenimą, jo diplomatinę veiklą, ypač jo misiją Hagoje ir Londone, ją paskatino prieš keletą metų archyvuose rasta byla su diplomatiniais dokumentais.

Šis leidinys – naujas proveržis ne tik Lie-

Dr. Ramunės migelskytės-Stukienės knygos „Mykolas Kleopas Oginskis: politikas, diplomatas, ministras ir jo pasų kolekcija“ (2014, Vilnius: VEU leidykla) virelis

Prancūzijos Respublikos pasas, kurį 1796 m. įgaliotasis ministras Toskanoje Andre Francois Miot i davė Jeanui Riedeliui (Mykolui Kleopui Oginskiui), vykstančiam į Konstantinopolį

tuvos, bet ir užsienio šalių istoriografijoje, nes iki šiol, išskyrus lenkų mokslininkę Zofiją Libišovską (Zofia Libiszowska), niekas dar nebuvo išsamiai tyrinėjęs ir pristatęs iškilaus Lietuvos valstybininko, politiko ir diplomato veiklą. Savo tyrinėjimus dr. R. Šmigelskytė-Stukienė planuoja tęsti ir toliau, nes, pasak jos, dar yra daug ką tyrinėti ir daug ką parašyti bei pristatyti skaitytojams.

Renginio metu koncertavo, M. K. Oginskio polonezus atliko pianistė Šviesė Čepliauskaitė.

RKIC informacija